

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΦΥΛΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

Μεταξύ εγκατάλειψης, θεάματος και αποκλεισμών: η Ελευσίνα σε μετάβαση

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Στάθης Κατωπόδης

Αριθμός μητρώου: 5322M017

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Αλεξάνδρα Χαλκιά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Άννα Λυδάκη, Ομότιμη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Ειρήνη Αβραμοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Στάθης Κατωπόδης, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσά μου Καθηγήτρια Αλεξάνδρα Χαλκιά για όλη την υποστήριξη καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής. Οι συμβουλές, η στήριξη, η ουσιαστική εμπύχωση που μου προσέφερε σε όλα τα στάδια της έρευνας και συγγραφής αποτελούν αδιαμφισβήτητα τους λόγους που η παρούσα διπλωματική έχει ολοκληρωθεί. Ευχαριστώ όλες τις συνομιλήτριες μου που με εμπιστεύτηκαν καθώς και τα άτομα που κατά τη διάρκεια των επιτόπιων επισκέψεων, χωρίς καν να το γνωρίζουν άνοιξαν μία χαραμάδα προς μια διαφορετική ερευνητική οπτική. Ευχαριστώ όλες τις φίλες για τις πολλαπλές βοήθειες, ιδιαίτερα την Κωνσταντίνα, την Παναγιώτα και την Εύα που βοήθησαν στην ορθογραφική και συντακτική επιμέλεια της παρούσας. Τέλος, ευχαριστώ πολύ τα μέλη της τριμελούς επιτροπής την Ομότιμη Καθηγήτρια κα. Άννα Λυδάκη και επίκ. Καθηγήτρια κα. Ειρήνη Αβραμοπούλου.

Στον Σποτ.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	8
Βιβλιογραφική επισκόπηση	13
Η πόλη στο επίκεντρο του ηγεμονικού έθνους-κράτους	14
Η Πολιτιστική Πρωτεύουσα μέσα από την ερευνητική οπτική	15
Αρρενωπότητες και χρονικότητες	19
Πόλη, έμφυλες σχεσιακότητες και τέρατα: Συνδέοντας τα σημεία	20
Μεθοδολογία	24
Οι επιτόπιες επισκέψεις	29
Ημέρα πρώτη / 8 Ιουλίου 2023	30
Ημέρα δεύτερη / 7 Αυγούστου 2023	34
Ημέρα τρίτη / 6 Νοεμβρίου 2023	47
Ημέρα τέταρτη / 12 Νοεμβρίου 2023	62
Ημέρα πέμπτη / 17 Δεκεμβρίου 2023	91
Η επικοινωνία	105
Ο ιστότοπος	106
Βίντεο-αποσπάσματα	114
«Cultterra: οι νέοι της Ελευσίνας έχουν πλέον φωνή»	117
Οι συνεντεύξεις	122
Οι έξω	122
Οι Ελευσίνιες δεν είναι Ελευσίνιες	122
Σχέσεις συγκρουσιακές με το θεσμό	124
Φετιχοποίηση της περιοχής	126
Οι μέσα	127
Η Ελευσίνα δεν είναι μόνο εργατούπολη	128
Η απογοήτευση της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας	129
Ο ενδιάμεσος	130
Η Cultterra το skatepark και το Pride	130
Το κουίρ βίωμα και η Πολιτιστική Πρωτεύουσα	132
Η Ελευσίνα είναι όλα αυτά	133
Συμπεράσματα	135
Βιβλιογραφία	142
Ελληνόγλωσση	142
Ξενόγλωσση	143
Οπτικοακουστικά μέσα	145
Ιστοσελίδες	145
Κατάλογος φωτογραφιών	150
Παράρτημα	151

Περίληψη και λέξεις κλειδιά

Η Ελευσίνα, είναι μία μικρή πόλη, στο Θριάσιο πεδίο της Αττικής, η οποία ρημάχτηκε και αναγεννήθηκε πολλάκις. Το 2016, ανακοινώνεται από το Υπουργείο Πολιτισμού, πως η πόλη ανακηρύσσεται ομόφωνα ως η Πολιτιστική Πρωτεύουσα (ΠΠ) της Ευρώπης για το 2021. Στις 5 Φεβρουαρίου του 2023, λαμβάνει χώρα η τελετή έναρξης. Όλες οι Ελευσίνιες, περίμεναν αυτή τη μέρα. Όμως είναι η στιγμή που κατάλαβαν πως δεν πατούν πάνω στη σκηνή ως οικοδέσποινες. Βρίσκονται εκεί ως ένα είδος αξιοθέατου, παραδομένου στα βλέμματα όσων τους αρέσει να βλέπουν παραδοξότητες να ξεδιπλώνονται μπροστά τους.

Η παρούσα έρευνα, εστιάζει στην Ελευσίνα ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα, ως έναν αντι-χώρο (Φουκώ, 1994/2012), μιας χωροθεσίας όπου πλέγματα αντιθέσεων, πηγμένα των πολιτισμών συντίθενται, γειτνιάζουν και συγκρούονται. Μέσα από το θεωρητικό πλαίσιο που αναπτύσσεται, τις επιτόπιες επισκέψεις, τις τρεις συνεντεύξεις και την επεξεργασία και ανάλυση του ψηφιακού επικοινωνιακού υλικού της ΠΠ γίνεται μία προσπάθεια μερικής χαρτογράφησης του κοινωνικού και πολιτικού εδάφους της περιοχής, των εθνικ(ιστικ)ών αφηγήσεων και των (έμφυλων) σχεσιακοτήτων που φαίνονται να αναδύονται την δεδομένη χρονική στιγμή. Παράλληλα, στην ψηλάφηση εκείνων των μικρο-αφηγήσεων και μικρο-αντιστάσεων, ή αλλιώς των απομεινारιών, αυτών που πετιούνται εκτός, που δημιουργούν συνθήκες μετάβασης ή έστω κάνουν υποφερτή την πανταχού παρούσα αίσθηση θανάτου.

Η Ελευσίνα, νοηματοδοτούνταν ως η Μέκκα του ελληνικού καπιταλισμού. Σήμερα, αποτελεί ένα μείγμα ημιερειπωμένων και αναγεννημένων τόπων, που όπως θα φανεί από την παρούσα έρευνα, λειτουργεί ως ένα αποθετήριο αρρενωποτήτων, σχεσιακοτήτων και έμφυλων δυνάμεων, δημιουργώντας σύνθετες μορφές περιθωριοποίησης, αποκλεισμού, ζωνών εγκατάλειψης και οικονομικής επισφάλειας. Παράλληλα, η αποκρυσταλλωμένη εικόνα που κυριαρχεί στο εθνικό φαντασιακό περί οικονομικής ανάπτυξης συνυπάρχει, ξεδιπλώνεται και θεωρείται ως βέβαιο επακόλουθο του θεσμού της ΠΠ.

Λέξεις κλειδιά: πολιτισμός, βιομηχανική πόλη, έθνος, ηγεμονικές αρρενωπότητες, σχεσιακότητες, μη ανθρώπινα έμβια, άβια

Abstract and key words

Eleusis, a small town in the Thriasian plain of Attica, has undergone numerous regenerations throughout its history. In 2016, the Ministry of Culture announced that the city had been unanimously declared the European Capital of Culture (CC) for 2021. On February 5, 2023, the opening ceremony took place, eagerly anticipated by all Eleusinians. This was also the moment that some of them realized they were not stepping onto the stage as hosts, but rather as part of the spectacle.

This thesis focuses on Eleusis as a Capital of Culture, viewing it as a counter-site (Foucault, 1994/2012), where cultures intersect or collide and synthesize. The research attempts a partial mapping of this social and political terrain through the theoretical framework developed herein, on-site fieldwork visits, three interviews, and analysis of the digital communication materials (e.g. the official website, online videos published on the social media and a podcast episode) pertaining to the CC.

Once perceived as the Mecca of Greek capitalism, Eleusis today is a blend of semi-ruined and regenerated spaces, which, as this research reveals, serves as a repository of masculinities, relationalities, and gendered forces. Here complex forms of marginalization, exclusion, zones of abandonment, and economic insecurity emerge. In addition, the research identifies micro-resistances and counter-narratives, or remnants thereof, which may create conditions of transition or alleviate a pervasive sense of despair. Simultaneously, the crystallized image that pervades the national fantasy of economic development coexists and unfolds, considered by many as an inevitable consequence of holding the title of CC.

Key words: culture, industrial city, nation, hegemonic masculinities, relationalities, human and non-human

Εισαγωγή

Υπάρχουν κάποιοι τόποι όπου η ζωή μοιάζει σα να σταματά. Όχι από την αδράνεια, το αντίθετο μάλλον. Είναι εκεί όπου οι ετερότητες, τα απομεινάρια, τα ιζήματα του καπιταλισμού και του έθνους, ο πόνος και η δίψα για κάτι, για το κάτι της κάθε μιας, κρύβονται τόσο καλά αλλά και τόσο φανερά. Ως ουτοπία συνάντησα να παρουσιάζεται, για κάποιον λόγο, ο τόπος που θα εξετάσουμε στην παρούσα εργασία, η Ελευσίνα. Ίσως βέβαια η ουτοπία δεν είναι απόλυτα παράδοση επιλογή. Ο Φουκώ (1994/2012), εφιστά την προσοχή προς ένα συγκεκριμένο είδος χωροθεσιών που έχουν την τάση να λειτουργούν ως υπαρκτοί αντι-χώροι. Εν αντιθέσει με τις ουτοπίες που δεν μπορούν να υπάρξουν πραγματικά, στους αντι-χώρους τα πράγματα είναι κάπως διαφορετικά καθώς αυτοί είναι υπαρκτοί. Πρόκειται για «πραγματικές χωροθεσίες» όπου πλέγματα αντιθέσεων, πηγμένα των πολιτισμών συντίθενται, γειτνιάζουν και συγκρούονται. Κατασκευασμένες με έναν ιδιαίτερο τρόπο, μέσα σε ειδικά διαμορφωμένα μέρη τα οποία ενώ μπορούμε να τα εντοπίσουμε ως πραγματικά, (συν)υπάρχουν, παραμένουν όμως συνεχώς εκτός (μας) (Φουκώ, 1994/2012, σ. 260). Η Ελευσίνα, είναι μία μικρή πόλη, στο Θριάσιο πεδίο της Αττικής, η οποία ρημάχτηκε και αναγεννήθηκε πολλάκις. Το γνωστότερο ντοκιμαντέρ γι' αυτή, η «Αγέλαστος Πέτρα» του Φίλιππου Κουτσαφτή (2000), αποτελεί ένα κράμα της θέσης που έχει αυτή η πόλη στο εθνικό φαντασιακό. Είναι εκεί όπου η αρχαιότητα του ελληνισμού, συναντά την βιοπάλη σε μια συνεχή ρομαντικοποίηση της εργατιάς, του μόχθου, της λαϊκότητας. Είναι το έθνος που καταφέρνει κάθε φορά και στέκεται στα πόδια του, αφού «η φτώχεια υποφέρεται, ο φόβος όμως...¹». Έχοντας ως αποκούμπι, την ορθόδοξη ιερότητα, τις ρίζες της παράδοσης και μία φαινομενική αθωότητα, προικιό των παλιών χρόνων, των χρόνων του αρχέτυπου².

Επισκέφθηκα αρκετές φορές την πόλη μέσα στο 2023. Σχεδόν όλες χρησιμοποιώντας το ΚΤΕΛ Αττικής. Κάθε φορά, ένιωθα ότι ο χρόνος γυρνούσε πίσω, σαν το λεωφορείο να ήταν μία χρονομηχανή, και ταξίδευα σε μία περιοχή όπου τα πράγματα κυλούν λίγο πιο αργά, σαν σε άλλη ζώνη. Από το λεωφορείο ακόμη, η πυκνότητα των αντιθέσεων ήταν εμφανής, κορυφωνόταν όμως όταν έφθانا στην πόλη και ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας βοηθούσε σε αυτό. Άλλωστε, αυτός ήταν η αφορμή για την παρούσα έρευνα. Σε τόπους με τέτοια χαρακτηριστικά, μάλλον, είναι

¹ Από το Ντοκιμαντέρ «Αγέλαστος Πέτρα» του Φίλιππου Κουτσαφτή (2000), σκηνή στο 1:18:15.

² Για περισσότερα σχετικά με την ταινία, βλ. Λυδάκη Α. στο «Μέσα από την Κάμερα, Κινηματογράφος και Κοινωνική Πραγματικότητα», σ. 109.

πιο εύκολο να εντοπίσουμε αναταράξεις, σημεία τομής και αντιστάσεις. Η ανάδειξη τέτοιων στοιχείων, και η ιχνηλάτηση ενδεχόμενων διασυνδέσεών τους, αποτελούν έναν από τους κεντρικούς στόχους αυτής της έρευνας.

Η Ελευσίνα, φημίζεται για την αρχαιολογική της κληρονομιά. Ο αρχαιολογικός της χώρος θεωρείται μοναδικός. Παράλληλα, έχει αποτελέσει ένα ιδιαίτερο μείγμα βιομηχανοπόλης, όπου η βαριά βιομηχανία εγκαταστάθηκε στην καρδιά της πόλης από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα κι έπειτα. Ήταν τότε που συνέρρεαν άνθρωποι από όλη την υπόλοιπη Ελλάδα και όχι μόνο, για να εργαστούν. Αρκετές από αυτές³ δεν θεώρησαν ποτέ την Ελευσίνα ως τόπο τους. Ήταν για αυτές μία εργατούπολη, το μέσο για να τα βγάζουν πέρα. Η σύνδεση με τον τόπο τους, τον πραγματικό, γινόταν και συνεχίζει να γίνεται μέσω των πολιτιστικών συλλόγων που δημιουργήσαν, που αριθμούν πάνω από δέκα μέχρι σήμερα.

Οι περισσότερες βαριές βιομηχανίες έχουν πλέον μεταφερθεί ή κλείσει. Παραμένουν ωστόσο, το εργοστάσιο TITAN, το οποίο λειτουργεί ακόμη στο κέντρο της πόλης, και τα Ελληνικά Πετρέλαια. Μαζί, εκτείνονται μέχρι τις ακτές της. Παράλληλα, στην περιοχή υπάρχουν λιμενικές και στρατιωτικές εγκαταστάσεις, αεροπορική βάση, εργοστάσιο με εκρηκτικές ύλες, η γνωστή πολεμική βιομηχανία ΠΥΡΚΑΛ, αποθήκες, καθώς και τα Ναυπηγεία της Ελευσίνας, συνώνυμα της αναπτυξιακής προοπτικής της πόλης⁴. Ακριβώς εκεί επέλεξε ο πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης, να παρουσιάσει τον Μάιο του 2023, δέσμη μέτρων για την ανάπτυξη της χώρας, όπως την αύξηση των μισθών και τη μείωση του ΕΝΦΙΑ, συζητώντας παράλληλα με πολίτες για την οικονομία (Πρώτο Θέμα, 2023, Μάιος 7). Τον Ιούλιο του 2023, άλλη μία επίσκεψη του πρωθυπουργού, αυτή τη φορά στην αεροπορική βάση της πόλης, ήταν η αφορμή για να αναγγείλει την αγορά νέων αεροσκαφών Canadair που θα συμβάλλουν στην κατάσβεση των πυρκαγιών (Lifo, 2023, Ιούλιος 22). Λίγους μήνες αργότερα, δημοσιεύματα αναφέρουν ότι αεροπορική βάση της Ελευσίνας, χρησιμοποιείται από τις ΗΠΑ για τη διευκόλυνση στρατιωτικών εμπλοκών στο Λίβανο (Γαραντζιώτη, 2023, Οκτώβριος 21, Πριν, 2023, Οκτώβριος 23).

³ Στην παρούσα διπλωματική, χρησιμοποιείται ως βασικό γένος το θηλυκό. Πρόκειται για μία εσκεμμένη επιλογή του συγγραφέα που έχει ως στόχο να αμφισβητήσει την ουσιοκρατικότητα του αρσενικού γένους, όπου ο άνθρωπος «αντιστοιχεί σε εκείνες τις κοινωνικές ιδιότητες που αιώνες μονοπωλούν οι άντρες» (Δίνη, 1988, σ. 41) και η άνθρωπος μοιάζει ως μια παράδοση επιλογή. Όπου κρίνεται απαραίτητο για την πληρέστερη παρουσίαση της έρευνας και κατανόησης των δεδομένων (π.χ. σε μία συνέντευξη ή σε μία περιγραφή ενός περιστατικού στο πλαίσιο των επιτόπιων επισκέψεων) γίνεται χρήση και του αρσενικού γένους.

⁴ Βλ. σχετικούς χάρτες Γράφημα 1 και Γράφημα 2 στο παράρτημα.

Εντός αυτού του πλαισίου, το 2016, ανακοινώνεται από το Υπουργείο Πολιτισμού, πως η Ελευσίνα αναδεικνύεται ομόφωνα ως η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης για το 2021 (Υπουργείο Πολιτισμού, 2016). Όπως αναφέρει και η τότε Υπουργός Λυδία Κονιόρδου, ο θεσμός «επιτρέπει να προβληθεί η ιδιαίτερη πολιτιστική φυσιογνωμία κάθε λαού» αλλά και να συμβάλει στη «δημιουργία πολύτιμων υποδομών». Έτσι, συνεχίζει, «μία πόλη που θεωρούνταν υποβαθμισμένη επί δεκαετίες, έκανε την υπέρβαση». Εν μέσω της πανδημίας του κορωνοϊού, ο θεσμός αναβάλλεται για όλη την Ευρώπη για το 2023.

Στις 5 Φεβρουαρίου του 2023, λαμβάνει χώρα η τελετή έναρξης. Όλες οι Ελευσίνιες, περίμεναν αυτή τη μέρα. Είναι η βραδιά που ο χώρος τους θα ζωντανέψει, το φως θα θριαμβεύσει και όλος ο κόσμος θα δει μπροστά στα μάτια του πώς οι κάτοικοι αυτού του μικρού παράξενου τόπου, καταφέρνουν το αδύνατο, όχι μόνο να επιβιώνουν αλλά να διαπρέπουν. Ο περιφερειάρχης Αττικής, Γιώργος Πατούλης, υποψήφιος με το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, καλωσορίζει τις πολίτες «στην ιερή γη της Αττικής, στην ιερή γη της Ελευσίνας, στον τόπο όπου γεννήθηκε ο δυτικός πολιτισμός, που σήμερα επιστρέφει για να στείλει τις φωτεινές του ακτίνες σε όλη την ανθρωπότητα». Συνεχίζει, «στα χώματα της οποίας αποτυπώνονται τα μυστήρια της μετάβασης, από το παρελθόν στο παρόν, και από το σήμερα στο αύριο» (Patoulis, 2023).

Εκείνη τη βραδιά, κάποιες Ελευσίνιες συνειδητοποίησαν πως τα πράγματα θα κυλήσουν κάπως διαφορετικά. Ίσως είναι η στιγμή που κατάλαβαν πως δεν πατούν πάνω στη σκηνή ως οικοδέσποινες. Βρίσκονται εκεί ως ένα είδος αξιοθέατου, παραδομένου στα βλέμματα όσων τους αρέσει να βλέπουν παραδοξότητες να ξεδιπλώνονται μπροστά τους, σε μια παραστασιακή φρίκη. Είναι οι ίδιες μέρος ενός ζωντανού μουσείου⁵ ή κατά Halberstam «αιχμάλωτες σε ένα δίχτυ εμπορευματικού καπιταλισμού» (Halberstam, 2011, σ. 1). Άραγε υπάρχει διαφυγή; Κι αν ναι, μέσα από ποια μονοπάτια;

Η Ελευσίνα, νοηματοδοτούνταν ως η Μέκκα του ελληνικού καπιταλισμού. Σήμερα, αποτελεί ένα μείγμα ημερειπωμένων και αναγεννημένων τόπων, που όπως θα φανεί στη συνέχεια της εργασίας, λειτουργεί ως ένα αποθετήριο αρρενωποτήτων, σχεσιακοτήτων και έμφυλων δυνάμεων όπου διασταυρώνονται ο ρατσισμός, ο σεξισμός, η ομοφοβία και ο ικανοτισμός, δημιουργώντας σύνθετες μορφές περιθωριοποίησης, αποκλεισμού, ζωνών εγκατάλειψης και οικονομικής

⁵ Πρόκειται για εσκεμμένη αναφορά στη δράση της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας με τίτλο: Μυστήριο 29: Ελευσίνα – Ωμό μουσείο. Περισσότερα εδώ: <https://2023eleusis.eu/flagship-projects/raw-museums/>.

επισφάλειας. Παράλληλα, η αποκρυσταλλωμένη εικόνα που κυριαρχεί στο εθνικό φαντασιακό περί οικονομικής ανάπτυξης συνυπάρχει, ξεδιπλώνεται και θεωρείται ως βέβαιο επακόλουθο του Θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας.

Στο επίκεντρο της εθνικής και κάποιας διεθνούς δημόσιας προσοχής, ιδιαίτερα στις αρχές και στο τέλος του 2023, φιγουράρει σαγηνευτικά «η Ελευσίνα (μας), ένα μικρό ελληνικό και ευρωπαϊκό θαύμα που στέκεται περήφανα ως η Πολιτισμική Πρωτεύουσα της Ευρώπης»⁶. Οι τελετές έναρξης και λήξης διαμορφώθηκαν και παρουσιάστηκαν ως κρίσιμες εκδηλώσεις για τη μετάβαση αυτή. Η δε ιστοσελίδα της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας στέκεται περήφανα και αποτελεί μια ιδιαίτερη ψηφίδα στο πεδίο του διεθνούς και εγχώριου δημόσιου λόγου, λαμπυρίζει θα λέγαμε, καθώς επιχειρεί να παγώσει το βλέμμα των επισκεπτριών σε μια ορισμένη εκδοχή του «τώρα» της Ελευσίνας.

Μέσα από την έρευνα, τα ερωτήματα που αναδύονταν, αυξάνονταν καθημερινά. Ποιες είναι αυτές οι μεταβάσεις, αυτά τα μυστήρια που λαμβάνουν χώρα σε έναν τέτοιο τόπο; Συνδέονται, και πώς, με διεργασίες που διατρέχουν το έθνος, και, γενικότερα, την παρούσα ιστορική στιγμή; Ποιες είναι, εκείνες οι μικρο-αφηγήσεις, οι μικρο-αντιστάσεις, τα απομεινάρια, που δημιουργούν συνθήκες μετάβασης ή έστω κάνουν υποφερτή την πανταχού παρούσα αίσθηση θανάτου (Povinelli, 2011, σ. 10). Ποιες εθνικιστικές αφηγήσεις διαφαίνονται ή διασαλεύονται; Πώς παράγονται εθνικά και ανθεκτικά σώματα; Τι πετιέται εκτός και κατά πόσο εντοπίζονται κριτικές έμφυλες σχεσιακότητες εντός των περιχαρακωμένων και έμφυλα παραγόμενων ελευσίνιων σωμάτων; Θα ήταν ανώφελο και αφελές να απαντηθούν όλα τα παραπάνω με την παρούσα εργασία. Η παρούσα έρευνα επιχειρεί μια προσέγγισή τους.

Η διερεύνηση οδηγείται μέσα από μία σειρά κουίρ [queer] λοξοδρομήσεων και μιας επιθυμίας εντοπισμού αντιστάσεων, εκείνων των εναλλακτικών τροπισμών εξουσίας που μπορούν

⁶ Το Euronews αναφέρει σε εκτενές άρθρο πως «οι τοπικές αρχές ελπίζουν ότι τα ιστορικά και καλλιτεχνικά φώτα της πόλης θα αναζωογονήσουν την οικονομική της τύχη και θα την κάνουν έναν προορισμό που πρέπει να επισκεφτείτε», περισσότερα εδώ: <https://www.euronews.com/culture/2023/03/14/greeces-elefsina-targets-revival-dreams-through-european-capital-of-culture-status>. Επίσης, η Le Monde σε άρθρο με τίτλο: «Ελευσίνα, Ελλάδα, η πιο μικρή Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Πρωτεύουσα, ελπίζει σε ένα “νέο κόσμο”», περισσότερα εδώ: https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2023/04/07/elefsina-greece-the-smallest-ever-european-capital-of-culture-hopes-for-a-new-world_6022075_19.html. Τέλος, Deutsche Welle, ξεκινά το αφιέρωμα-άρθρο στην τελετή έναρξης του Θεσμού ως εξής: «Στις 4 και 5 Φεβρουαρίου, η Ελευσίνα γιόρτασε την έναρξη της ως Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Πρωτεύουσα – η πιο μικρή και πιο παλιά πόλη μέχρι σήμερα. Οι επισκέπτριες απόλαυσαν ένα πρόγραμμα-μαμούθ που έσπασε την (στερεο)τυπική εικόνα της Ελλάδας», περισσότερα εδώ: <https://www.dw.com/en/cultural-capital-for-2023-elefsina-mysteries-past-and-present/a-64237323>.

να δημιουργήσουν νέες μεθόδους και ταυτότητες (Μπάτλερ, 1993/2008, σ. 437). Ακολουθείται η εξής διαδρομή: Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η βιβλιογραφική επισκόπηση, η οποία αποτελείται από τέσσερις υποενότητες. Στην πρώτη, εξετάζονται ζητήματα που αφορούν τη νεοφιλελεύθερη και ακροδεξιά πολιτική και πώς δρουν μέσα στην πόλη. Στη δεύτερη, παρουσιάζονται ευρήματα εργασιών που εξετάζουν οργανώσεις Πολιτιστικών Πρωτευουσών στην Ευρώπη. Στην τρίτη δίνονται κάποιες ενδιαφέρουσες θεωρητικές προσεγγίσεις για τις αρρενωπότητες. Τέλος στην τέταρτη, ξεδιπλώνεται μία σειρά θεωριών και επεξεργασιών που εξετάζουν τις (έμφυλες) σχεσιακότητες και τις τερατουργικές ανθρώπινες και μη ανθρώπινες μορφές οι οποίες έχουν την τάση να διαπερνούν την τοπικότητα της πόλης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύεται η μεθοδολογία που θα εφαρμοστεί καθ' όλη τη διάρκεια της υπόλοιπης εργασίας. Ακολουθούν οι σημειώσεις πεδίου στο πλαίσιο των επιτόπιων επισκέψεων. Παράλληλα με τις σημειώσεις, στη δεξιά στήλη, σε σημεία που κρίνεται απαραίτητο, αναλύεται περαιτέρω το υλικό. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι επεξεργασίες που προκύπτουν από την ανάλυση των ψηφιακών μέσων του θεσμού, όπως του ιστοτόπου, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης [social media], και της ομάδας νέων της πόλης με το όνομα Cultterra. Ακολουθεί το κεφάλαιο που παρουσιάζει και αναλύει τις τρεις συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν, ακολουθώντας έναν άξονα οπτικών «από τα μέσα», «απ' έξω» και «ενδιάμεσα». Η εργασία ολοκληρώνεται με το κεφάλαιο των συμπερασμάτων.

Βιβλιογραφική επισκόπηση

Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρηθεί μία ανάλυση ποικίλων θεωριών με σκοπό τη δημιουργία ενός θεωρητικού πλαισίου το οποίο θα συντροφεύσει την παρούσα διπλωματική σε όλα τα στάδια, από την ανάπτυξη των ερευνητικών ερωτημάτων έως τις αναλύσεις και τα συμπεράσματα. Η βιβλιογραφική επισκόπηση χωρίζεται σε τέσσερα μέρη:

Στο πρώτο μέρος γίνεται μία προσπάθεια σκιαγράφησης της νεοφιλελεύθερης και ακροδεξιάς πολιτικής καθώς και των τρόπων που επηρεάζουν την πόλη στην ύστερη νεωτερικότητα η οποία βρίσκεται τοποθετημένη σε ένα φαντασιακό αφήγημα ανάπτυξης, προέκταση του έθνους-κράτους. Κομβικά στοιχεία της ανάλυσης είναι η χρήση των μεγάλων εκδηλώσεων [mega events] από τις τοπικές ηγεσίες και το αφήγημα περί ανάπτυξης μέσω (βάρβαρων) υποδομών [infrastructural brutalism].

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται συνοπτικά ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης (ΠΠ) και γίνεται μία καταγραφή κάποιων ερευνών που αφορούν τις διεργασίες που παρατηρήθηκαν κατά τη διάρκεια της εξέλιξής του. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται παραδείγματα από την πόλη Κορκ της Ιρλανδίας το 2005, την πόλη Σταβάνγκερ της Νορβηγίας το 2008 και την πόλη Λίβερπουλ του Ηνωμένου Βασιλείου το 2008.

Το αστικό τεχνούργημα της πόλης, ως δυναμικά πολύπλευρο κοινωνικό τοπίο μπλέκεται ιδιαίτερα με τις τοπικές αρρενωπότητες. Διεργασίες τεχνουργηματικών επιδιώξεων, όπως στο πλαίσιο της ΠΠ, ενδέχεται να επηρεάσουν πολύπλευρα την έκφραση των αντρικών ταυτοτήτων αποκαλύπτοντας τους διαφορετικούς τρόπους όπου τα αστικά, ιδιαίτερα τα μεταβιομηχανικά τοπία τις (ανα)διαμορφώνουν, τις εκτοπίζουν ή αλληλεπιδρούν μαζί τους. Στο τρίτο μέρος, συναντάμε θεωρητικές προσεγγίσεις των αρρενωποτήτων που έχουν ως στόχο την ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, συμπεριλαμβανομένης της ευελιξίας προσαρμογής σε ιδιαίτερες χρονικότητες και τοπικότητες.

Τέλος, στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου, παρουσιάζεται μία σειρά θεωριών με στόχο την κατανόηση εκείνων των σημείων όπου το έθνος-κράτος φαίνεται να εφάπτεται με την τοπικότητα της πόλης, τις έμφυλες σχεσιακότητες καθώς και τερατουργικές ανθρώπινες και μη ανθρώπινες μορφές.

Η πόλη στο επίκεντρο του ηγεμονικού έθνους-κράτους

Η χρονικότητα την οποία βιώνουμε στη λεγόμενη δύση, φαίνεται να έχει ένα περίεργο μείγμα χαρακτηριστικών. Όπως εντοπίζει η Brown (2019), πρόκειται για μία αντιφατική περίοδο η οποία συνδυάζει νεοφιλελεύθερα χαρακτηριστικά μαζί με φαινομενικά αντίθετα χαρακτηριστικά του νεοφιλελεύθερου αφηγήματος (σ. 2). Η δαιμονοποίηση του κοινωνικού κράτους και της κρατικής παρεμβατικότητας, του ελέγχου των αγορών, ισορροπούν αρμονικά με τον εθνικισμό, τον λαϊκίστικο αντιελιτισμό και τις συνεχείς προσταγές ώστε το κράτος να επέμβει. Τα προβλήματα που πρέπει να λυθούν είναι συγκεκριμένα, πρόκειται για αυτά που ταραάζουν τον λευκό, μεσοαστό, χριστιανό ρατσιστή. Κατά τη Brown ο παραγκωνισμός που ένωσαν πως βίωσαν οι προαναφερθέντες από το κράτος τα τελευταία χρόνια, συνέβαλε σημαντικά ώστε να αποκτήσει ο ακροδεξιός λαϊκισμός απήχηση, ο οποίος έδωσε την εύκολη απάντηση σε όλες, σχεδόν: οι μετανάστριες και οι μειονότητες ευθύνονται για τα δεινά της λευκής έτερο-οικογένειας (σ. 5). Είναι αυτές που κλέβουν τις θέσεις εργασίας, που τρομοκρατούν, είναι ο αντίθετος πόλος του ελεύθερου έθνους, που κρατούν μακριά το γλυκό «μυθικό παρελθόν». Τότε που η ετερο-οικογένεια ήταν ασφαλής⁷. Η Brown βλέπει τον νεοφιλελευθερισμό, αυτόν που ο Φουκώ θα αποκαλούσε «δραματικό επαναπρογραμματισμό» του φιλελευθερισμού, τον προπομπό για τη νομιμοποίηση των αντιδημοκρατικών ακροδεξιών δυνάμεων, εκείνων που κινητοποιούνται από το λόγο περί ελευθερίας ώστε βιαίως να αποκλείσουν, να καταστρέψουν και να εδραιώσουν τη λευκή, χριστιανική ηγεμονία (σ. 7, 8, 10).

Ο Truscello (2020), προσφέρει άλλο ένα εργαλείο ανάλυσης την νεοφιλελεύθερης δράσης, μέσα από τις «βάρβαρες υποδομές». Με αυτόν τον όρο περιγράφει μία άλλη διάσταση της υποδομής, όχι αυτής που συνδέει και προάγει την κινητικότητα σε ένα χώρο, μία πόλη, αλλά αυτής «που αποξενώνει, γεμίζει με τοξίνες τα σώματα των ανθρώπων, αφαιρεί, ακινητοποιεί» (σ. 13). Πρόκειται για εκείνες τις υποδομές που μπλέκονται με τις «μανιοκαταθλιπτικές ιδιότητες» (σ. 15) του καπιταλιστικού ρεαλισμού και η ανάπτυξη τους έχει σχεδόν, αν όχι πάντα, ταξικό και ρατσιστικό υπόβαθρο. Μέσα από τις αναλύσεις του συγγραφέα, αναδύεται ένας εμμενής κύκλος καταστροφής ο οποίος τροφοδοτείται από ένα φαντασιακό αφήγημα περί παγκόσμιας αστικής ανάπτυξης και

⁷ Αυτό το γλυκό «παραμυθένιο» παρελθόν προσπαθούν να ενσαρκώσουν σύμφωνα με τη συγγραφέα και οι καμπάνιες όπως: "Make America Great Again" (Τραμπ), «Γαλλία για τους Γάλλους» (Le Pen και Εθνικό Μέτωπο), "Take Back Control" (Brexit), «Ο πολιτισμός μας, το σπίτι μας, η Γερμανία μας» (Εναλλακτική για τη Γερμανία), "Pure Poland, White Poland" (Πολωνικό Κόμμα Νόμου και Δικαιοσύνης), "Keep Sweden Swedish" (Σουηδοί Δημοκράτες) (Brown, 2019, σ. 5).

εκβιομηχανοποίησης στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού, η οποία παραδόξως θα κάνει πραγματικότητα μία πόλη οικολογική και ανθεκτική (σ. 16, 18). Αυτή η πόλη χτίζεται μετέωρη πάνω σε έναν πλανήτη που βρίσκεται σε πλήρη κατάρρευση (Truscello, 2020, σ. 16, Halkias, 2021, σ. 102), την ώρα που «ο βιομηχανικός καπιταλισμός έχει φτάσει στα όρια της επέκτασης και κυριαρχίας του» (Truscello, σ. 16). Οι βάρβαρες υποδομές, δεν είναι αόρατες σύμφωνα με τον Truscello, μία γενικά αποδεκτή θεωρία των υποδομών, ακόμη και αν εκπληρώσουν τον σκοπό τους. Αντίθετα, το εντύπωμα τους είναι διάχυτο στα ανθρώπινα σώματα. Η ύστατη εκδήλωση θα καταφθάσει σε διάφορες σωματικές βλάβες όπως «καρκίνο, μολυσμένους πνεύμονες, ατροφισμένους μύες και καταθλιπτικούς και ανήσυχους εγκεφάλους».

Η ανάπτυξη των (βάρβαρων) υποδομών αποτελεί καίριο διακύβευμα στην προσπάθεια διοργάνωσης ενός μεγάλου γεγονότος [mega event] σε μία πόλη, όπως είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες. Όπως αναφέρουν οι Ribeiro, L. C. D. Q., & Santos Junior, O. A. D. (2017), τέτοιες μεγάλες (θεσμικές) εκδηλώσεις, λειτουργούν ως «νεοφιλελεύθερα πειράματα» με στόχο να ενισχύσουν περαιτέρω την ανθεκτικότητα της πόλης, να συμβάλουν στην αναδιοργάνωση του χώρου και να οδηγήσουν σε περαιτέρω εκβιομηχανοποίηση (σ. 909). Αναλύοντας το παράδειγμα της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στο Ρίο ντε Τζανέιρο, εντοπίζουν μία υβριδική συνθήκη κατά την οποία σε κεντρικό επίπεδο, εφαρμόζονται πολιτικές όπου το κράτος παρεμβαίνει, στο πλαίσιο μιας κοινωνικά δίκαιης ανάπτυξης αλλά σε τοπικό επίπεδο εφαρμόζονται νεοφιλελεύθερα σχέδια αστικοποίησης και περαιτέρω ανάπτυξης της πόλης. Με αυτό τον τρόπο, οι επενδύσεις και οι παρεμβάσεις σε υποδομές, δρουν ευεργετικά στις προσπάθειες αλλαγής της πόλης, τροποποιώντας τις αξίες των ακινήτων και συμβάλλοντας στον εξευγενισμό περιοχών [gentrification] (σ. 918). Παράλληλα, σε αντίθεση με τους τρόπους αστικοποίησης που εφαρμόστηκαν στο παρελθόν, οι συγγράφισες εντοπίζουν ότι οι πρόσφατες πολιτικές δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στον τουρισμό και στις εμπορικές δραστηριότητες προσπαθώντας να εμψυχήσουν στις κατοίκους αυτών των ζωνών την έννοια της επιχειρηματικότητας και τη χρήση της περιοχής τους (σ.σ. στην περίπτωση του άρθρου των φαβέλων) ως εμπόρευμα (σ. 915).

Η Πολιτιστική Πρωτεύουσα μέσα από την ερευνητική οπτική

Ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας (ΠΠ) αποτελεί δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) η οποία εντάσσεται στη δέσμη μέτρων πολιτικών [policies] για την προώθηση του πολιτισμού εντός

των κρατών-μελών (European Commission, n.d.). Ο θεσμός ξεκίνησε να υφίσταται το 1985 με σκοπό να ενώσει τα κράτη-μέλη υπό τη σκέπη του πολιτισμού (Fitjar et al., 2011, σ. 64) ενώ διαφαίνεται και μία σύνδεση με την Ελλάδα, τόσο μέσω του βραβείου «Μελίνα Μερκούρη» όσο και από το γεγονός ότι ως πόλη-αφετηρία του θεσμού 1985 επιλέχθηκε η Αθήνα. Σύμφωνα με τον επίσημο ιστότοπο της ΕΕ, οι πόλεις που επιθυμούν να δηλώσουν συμμετοχή πρέπει να καταθέσουν την πρότασή τους έξι έτη νωρίτερα μέσω του επίσημου κρατικού φορέα πολιτισμού της χώρας τους. Η διαδικασία φαίνεται να είναι αρκετά χρονοβόρα και γραφειοκρατική με τις πόλεις να αξιολογούνται από ανεξάρτητες εμπειρογνώμονες με βάση πολιτιστικά κριτήρια αλλά και την προοπτική της (πολιτιστικής) ανάπτυξης της πόλης [cultural-based development]. Έπειτα από τη θετική αξιολόγηση των εμπειρογνομώνων, η πόλη λαμβάνει το βραβείο/ χρηματοδότηση «Μελίνα Μερκούρη». Τον Δεκέμβριο του 2022, ανακοινώθηκε από τον επίσημο ιστότοπο της ΠΠ, πως η Ελευσίνα έλαβε τη χρηματοδότηση. (2023 Eleusis, 2022, Δεκέμβριος 27).

Οι Fitjar et al. αναφέρουν ότι ο θεσμός από το 2006 και έπειτα, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ενεργή συμμετοχή όλων των κατοίκων της πόλης αλλά και των επισκεπτριών από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Παράλληλα, οι δράσεις θα πρέπει να συμβάλουν περαιτέρω στην κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής. Η ιδιαίτερη έμφαση στη συμμετοχή των πολιτών, κατά τον Palmer στο Fitjar et al. μπορεί να υποδηλώνει την έμφαση του θεσμού στην ανάπτυξη της αστικής οικονομίας και της φυσικής αναγέννησης [physical regeneration]. Επιπλέον, οι αξιολογήσεις που ακολουθούν από τα διάφορα μέρη, φαίνεται να δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στον από θετικό οικονομικό αντίκτυπο των σχετικών με την ΠΠ δρώμενων στην πόλη (σ. 95).

Η σύνδεση του θεσμού με πολιτιστικές δράσεις που απευθύνονται σε ένα εκπαιδευμένο πολιτιστικά κοινό έχει εγείρει κατά καιρούς διάφορα ερωτήματα σχετικά με το κατά πόσο μπορεί να απευθυνθεί σε ένα ευρύ κοινό δημιουργώντας μαζικά-αποδεκτά δρώμενα για τις πολίτες. Οι Fitjar et al. με το παράδειγμα της Νορβηγίας και την πόλη Σταβάνγκερ εντοπίζουν μία διοργάνωση η οποία απευθύνθηκε τελικά σε όλη την πόλη, ενέπλεξε κατοίκους όλων των ηλικιών, κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων και φύλων δίνοντας μία μη ελιτίστικη οπτική στον θεσμό. Η έρευνα κατέδειξε ότι στα δρώμενα συμμετείχε 75% του πληθυσμού της πόλης, παρ' ολ' αυτά η συμμετοχή των γυναικών και των ατόμων με υψηλότερα εισοδήματα ήταν εντονότερη. Μέσα από την ανάλυση τους οι συγγράφισσες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η πόλη του Σταβάνγκερ κατάφερε κάτι αξιοθαύμαστο για την ιστορία του θεσμού, να εμπλέξει «απλούς ανθρώπους» [ordinary people] (Fitjar et al., 2011, σ. 79), σε ένα πρόγραμμα υψηλών πολιτιστικών προδιαγραφών.

Αυτή η επιτυχία του Νορβηγικού παραδείγματος, δεν φαίνεται να αποτελεί τη νόρμα για το θεσμό. Ο θεσμός της ΠΠ μπορεί να λειτουργήσει και ως ένα στρατηγικό μέσο προώθησης νεοφιλελεύθερων πολιτικών, αλλαγής του αστικού τοπίου και μετασχηματισμού της εικόνας της πόλης. Το 2005, μία από τις πολιτιστικές πρωτεύουσες ήταν η πόλη του Κορκ της Ιρλανδίας. Η πόλη την εξεταζόμενη περίοδο, σύμφωνα με τους Callaghan και Linehan (2007) βρισκόταν σε μία διαδικασία μετασχηματισμού, από μία βιομηχανική σε μία μεταβιομηχανική κατάσταση. Κεντρικό σημείο επανανοηματοδότησης αυτής της νέας εποχής ήταν η αποβάθρα στο κέντρο της πόλης (σ. 311). Παράλληλα, η έννοια της ανάπτυξης, συνδέθηκε στενά με τον ευρωπαϊκό θεσμό. Όπως εντοπίζει ο Owen (2002) στο παραπάνω, τα μεγάλα γεγονότα μπορούν να λειτουργήσουν ως σημαντικά εργαλεία ανάπτυξης από κυβερνήσεις που ακολουθούν επιχειρηματική στρατηγική [entrepreneurial governments] (Callaghan & Linehan, 2007, σ. 312).

Ο θεσμός της ΠΠ συνδέθηκε άμεσα με την ανάπτυξη της οικονομίας της πόλης του Κορκ από τοπικούς πολιτικούς φορείς μέσω μιας ρητορικής περί αναγέννησης μέσω του πολιτισμού, της ευρωπαϊκότητας και του εμπορίου. Οι τοπικοί πολιτικοί παράγοντες σύμφωνα με τους συγγραφείς είχαν κομβικό ρόλο στην προσπάθεια ανασύστασης της πόλης σε μία «απολαυστική ζώνη κατανάλωσης και διασκέδασης» (σ. 314) με τον θεσμό της ΠΠ να παρουσιάζεται ως μία αναπτυξιακή ευκαιρία που θα συμβάλει σημαντικά προς την ανασύσταση του τόπου και στην αύξηση των επενδύσεων.

Παράλληλα με τις παραπάνω εξελίξεις, ομάδες πολιτών εξέφραζαν την αντίθεση τους με το πολιτιστικό πρόγραμμα, το οποίο είχε στραφεί κυρίως σε τέχνη υψηλών προδιαγραφών [high art], δημιουργώντας τη συλλογικότητα «Πού είναι η κουλτούρα μου» [Where is my culture] (WNC). Έτσι, παράλληλα με τις εκδηλώσεις αρκετά μέλη της WMC μαζί με άτομα του καλλιτεχνικού χώρου, προέβησαν σε δημόσιες διαμαρτυρίες υποστηρίζοντας ότι η ΠΠ έχει κατασκευαστεί θεμελιωδώς για να εξυπηρετήσει τις αναπτυξιακές διεργασίες του Κορκ και μόνο (σ. 319). Με την παραπάνω ανάλυση οι Callaghan και Linehan αναδεικνύουν τον ενδιαφέροντα τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιήθηκε ο θεσμός για να επανεγγράψει την ταυτότητα της πόλης, να επιταχύνει αναπτυξιακές αλλαγές και να διευκολύνει την εμφάνιση επιχειρηματικών μορφών αστικής διακυβέρνησης του τόπου (σ. 322).

Παρόμοιες τυπολογίες ανάπτυξης, στρατηγικών και αφηγημάτων φαίνεται να εμφανίζονται και στο παράδειγμα της πόλης του Λίβερπουλ. Ο Boland την περίοδο που καταγράφει τις διεργασίες και τις επιπτώσεις της ΠΠ, βλέπει το κέντρο της πόλης ως «στολίδι» αλλά την υπόλοιπη πόλη σε

πλήρη κατάρρευση (Boland, 2010, σ. 627). Οι πολιτιστικές πολιτικές για την αστική ανάπτυξη, το «μπραντάρισμα» [branding], η αλλαγή της ταυτότητας εν συντομία για την οικονομική ανάπτυξη της πόλης, αποτελούν πάγια τακτική του θεσμού της ΠΠ (Boland, 2010:628). Έτσι και στην περίπτωση του Λίβερπουλ, η προώθηση του πολιτισμού σε πρώτο πλάνο για οικονομικούς σκοπούς ήταν πρόδηλη με μεγάλο μέρος της ακαδημαϊκής κοινότητας να αναφέρει ότι ο μόνος στόχος ήταν να ικανοποιηθεί η μεσαία τάξη, οι πολιτιστικές ελίτ της πόλης και εξωτερικά κοινά, αγνοώντας τα προβλήματα των μη προνομιούχων κατοίκων. Όπως συνέβη και με άλλες πόλεις και ακολουθώντας την στρατηγική της ΕΕ για διεύρυνση του θεσμού (European Union, 2006), το Λίβερπουλ υιοθέτησε μία πιο εκτεταμένη οπτική για τον πολιτισμό:

Ο πολιτισμός μπορεί επίσης να είναι η τέχνη, η όπερα και τα μουσεία αλλά στην πραγματικότητα αφορά τους ανθρώπους και το πώς έχουν φτάσει να ερμηνεύουν το περιβάλλον τους, την τοπική γεύση της ζωής και τα συστήματα αξιών. (Boland, 2010, σ. 629).

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο του Λίβερπουλ ήταν η χρηματοδότηση. Η πόλη, σύμφωνα με τα επίσημα κρατικά στοιχεία του Ηνωμένου Βασιλείου, αποτελούσε μία από τις πιο φτωχές πόλεις, ενώ είχε από τις πιο κακές επιδόσεις στην ανεργία. Όπως αναφέρει ο συγγραφέας, ο προϋπολογισμός της ΠΠ αυξήθηκε ενώ η πόλη βίωνε οικονομικές δυσκολίες. Παράλληλα, στο πλαίσιο επανεγγραφής του Λίβερπουλ ως τόπος των φεστιβάλ με διεθνή υπόσταση από το 2003, είχαν πραγματοποιηθεί πάνω από 300 έργα υποδομής ύψους 4 δισεκατομμυρίων λυρών δείχνοντας «πως ο πολιτισμός μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην αναζωογόνηση των μεταβιομηχανικών πόλεων» (Boland, 2010, σ. 631).

Παρά τις παραπάνω επενδύσεις σε υποδομές και τον υψηλό προϋπολογισμό, ο συγγραφέας εντοπίζει μια πόλη χωρισμένη σε ζώνες ανισοτήτων. Πέρα από στρατηγικές τοποθεσίες της πόλης, όπου ήταν γεμάτες με σημαίες και αφίσες, στις υπόλοιπες περιοχές τίποτα δε μαρτυρούσε ότι το Λίβερπουλ ήταν ΠΠ. Επιπλέον, στην επιτόπια έρευνα ο συγγραφέας διέκρινε έντονες αντιθέσεις. Από τη μία ένα θριαμβευτικό μήνυμα αστικής ανάπτυξης και οικονομικής αναγέννησης, από την άλλη ανεργία, εγκατάλειψη, με τις φτωχές πολίτες να αντιμετωπίζουν τη δυσάρεστη καθημερινότητα μιας μεταβιομηχανικής πόλης αμφισβητώντας τη θετική επίδραση του θεσμού στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Αρρενωπότητες και χρονικότητες

Με έναν παρόμοιο τρόπο, αν στραφούμε προς την μικροκλίμακα των έμφυλων ενσώματων υποκειμένων που κατοικούν στις πόλεις, ΠΠ ή μη, όσον αφορά συγκεκριμένα τις αρρενωπότητες παραδείγματος χάριν, συναντάμε και πάλι έντονες αντιθέσεις, αλλά και υβριδικές, ίσως μορφές. Οι Connell & Messerschmidt (2005) εξετάζουν το πώς η ηγεμονική αρρενωπότητα μπορεί να πλαισιωθεί και να λειανθεί, στην προσπάθεια ανάδειξης της ρευστότητας που έχουν ακόμη και τέτοιες, εν πρώτοις στέρεες, τυπολογίες έκφρασης φύλου. Μέσα από μία ιστορική ιχνηλάτηση του όρου, υποστηρίζουν ότι τέτοια μοντέλα δε μπορούν να τοποθετούνται ως άκαμπτα εργαλεία ανάλυσης. Αντιθέτως, βρίσκουν πως υποδεέστερες αρρενωπότητες έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν πιο κυρίαρχες μορφές, όπως οι ηγεμονικές (σ. 848) ενώ είναι σημαντική και μία γεωγραφία των αρρενωποτήτων καθώς τα τοπικά, περιφερειακά και παγκόσμια επίπεδα διάδρασης μπορεί να κατασκευάζουν διαφορετικούς τύπους αρρενωποτήτων διατηρώντας ταυτόχρονα σημεία επαφής (σ. 849). Έτσι, όταν αναφερόμαστε σε ηγεμονικές αρρενωπότητες, θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη τη μη στέρεη μορφή και έκφανση των χαρακτηριστικών τους (σ. 854).

Η Χαλκιά (Halkias 2012), εξετάζει τις ηγεμονικές αρρενωπότητες σε μία περίοδο για την Ελλάδα που όλα, και κυρίως οι άνθρωποι, έμοιαζαν σα να διαλύονται, να καταρρέουν (σ. 98). Η συγγραφέισσα αναφέρεται στην περίοδο της οικονομικής κρίσης, όπου το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο επέβαλε μέτρα λιτότητας στη χώρα. Υπό την πίεση τέτοιων καταστάσεων οι οποίες έχουν «τρομακτικά αποτελέσματα» στις ζωές των ανθρώπων, η Χαλκιά μέσα από μία αυτο-εθνογραφική έρευνα και ανάλυση, εντοπίζει μία σύνδεση μεταξύ της κρίσης των θεσμών και των υποκειμενικοτήτων με μία κρίση στις ηγεμονικές αρρενωπότητες. Στο πλαίσιο της κρίσης του δημοσίου χρέους διακρίνει μια διαδικασία που προσομοιάζει στη νόσο Αλτσχάιμερ, «αλτσχαμεριοποίησης» [Alzheimerization], η οποία αφορά βασικές κοινωνικές δομές. Ενός είδους θεσμικής «απώλειας μνήμης» η οποία, μαζί με την πρόκληση που δέχονται κοινές αντιλήψεις για την εθνική κυριαρχία, οδηγεί στον κατακερματισμό των υποκειμενικοτήτων, στη διάβρωση της ταυτότητας και στην απώλεια κομματιών της. Η Χαλκιά εστιάζει στις συνέπειες αυτών των κοινωνικών δυναμικών, ειδικά όσον αφορά την ηγεμονική αρρενωπότητα που την βρίσκει ως «πάσχουσα» (σ. 100).

Ο Nayak (2006) εστιάζει την έρευνα του σε εκείνες τις αρρενωπότητες οι οποίες εντοπίζονται εκτοπισμένες σε μία μεταβιομηχανική πόλη. Για τους λευκούς άνδρες της εργατικής τάξης η μετάβαση από το σχολείο προς την σφαίρα της εργασίας, αποτελεί μία μεταμορφωτική διαδικασία

του να γίνει κάποιος άντρας. Είναι η στιγμή που το άτομο στέκεται στα πόδια του, αποκτά ασφάλεια και σταθερότητα στον κόσμο που ξεδιπλώνεται μπροστά του (σ. 813, 814). Ο συγγραφέας τονίζει πως από τη μεταβιομηχανοποίηση της πόλης και μετά οι νέοι άνδρες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην εύρεση εργασίας ενώ εισέρχονται σε ένα σύστημα αβεβαιότητας (σ. 814). Μέσα από μία εθνογραφία, ο Nayak ερευνά τις συνέπειες αυτών των μεταβάσεων στις (ενήλικες) αρρενωπές ταυτότητες. Αρχικώς εντοπίζεται μία σύνδεση μεταξύ της οικονομικής αναδιάρθρωσης και των έμφυλων μετασχηματισμών. Η μετατόπιση από τη βαριά εργασία σε μία πιο θηλυκοποιημένη εργασιακή συνθήκη που βασίζεται στην παροχή υπηρεσιών βρίσκει τους νεαρούς άνδρες να δυσκολεύονται να προσαρμοστούν σε αυτή τη νέα κατάσταση όπου «τα υποτιθέμενα “θηλυκοποιημένα” χαρακτηριστικά του “σεβασμού και της υπακοής” είναι περιζήτητα» (McDowell, 2002, σ. 40 στο Nayak, 2006, σ. 817). Οι νεαροί άνδρες, μη μπορώντας να βρουν το χώρο τους σε αυτό το νέο οικονομικό πλαίσιο, μετατοπίζονται σε δραστηριότητες που περιλαμβάνουν το αλκοόλ και την κουλτούρα του δρόμου, ειδικά τη δεύτερη για όσους η απομόνωση είναι εντονότερη λόγω των επιπλέον οικονομικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι οικογένειές τους. Αυτή η τυπολογία ανδρών γνωστή και ως «Τσάβς» [«Chavs»], εκτοπισμένη από πολλά στέκια της πόλης δημιουργεί το δικό της κόσμο διάδρασης στις γειτονιές και στον δρόμο (σ. 820) ενώ συσχετίζεται με το «έγκλημα στο δρόμο, τα ναρκωτικά και την υπερβολική αναπαραγωγή» (σ. 824). Έτσι, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η κοινωνική τάξη λειτουργεί ως μια ανείπωτη αλλά διάχυτη κατηγορία στις ζωές των νεαρών ανδρών. Ακόμη και στη μεταβιομηχανική εποχή μιας πόλης, το εντύπωμα των προηγούμενων γενεών είναι διάχυτο, προ-καθορίζοντας τις ενσαρκώσεις και την ταυτότητα των νέων γενιών (σ. 827, 828).

Πόλη, έμφυλες σχεσιακότητες και τέρατα: Συνδέοντας τα σημεία

Η Pratt (2008), προσπαθεί να ξεδιπλώσει το νήμα του ιμπεριαλισμού, ξεκινώντας από τα θεμέλιά του. Με την ανάλυση της να ξεκινά από το 1750, ερευνά έντυπα ταξιδευτών που γράφτηκαν από Ευρωπαίους για μη ευρωπαϊκά μέρη. Η ανάγκη του δυτικού (κατακτητή) για συνεχή επεκτασιμότητα και διατήρηση μίας κυριαρχίας εντοπίζεται ως κομβική, πάντοτε πλαισιωμένη γύρω από ένα αφήγημα σωτηρίας και λύτρωσης για τις Άλλες, τις μη δυτικές. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό αυτής της δυτικής αφήγησης είναι η ρομαντικοποίηση και μυθιστοριοποίηση του ταξιδιού με την κατάκτηση να μοιάζει ως γοητευτική και αναζωογονητική ακόμη και για τις ντόπιες, δημιουργώντας ταυτόχρονα ένα αίσθημα ανωτερότητας και σπουδαιότητας του ευρωπαϊκού

πολιτισμού σερβιρισμένου σε ένα περιπετειώδες περιτύλιγμα (σ. 3). Μέσα από τα κείμενα των «Ευρωπαίων εκπολιτιστών» εντοπίζει τρεις στρατηγικές που χρησιμοποιούνται για να διαμορφώσουν την αφήγηση. Πιο συγκεκριμένα, η αισθητικοποίηση και αντίθεση, η πυκνότητα του νοήματος με χρήση επιθέτων και η χρήση υλικών αναφορών που χρησιμοποιούνται είτε κυριολεκτικά είτε μεταφορικά δημιουργούν ένα στέρεο έδαφος, ενώ περιγράφουν ένα άγνωστο μέρος, μετατρέποντας τους εξερευνητές σε αυθεντίες (σ. 206, 213). Επιπλέον, σύμφωνα με την Pratt η νεοαποικιακή οντότητα, πρέπει να αναπτύξει και να διατηρήσει, τουλάχιστον δύο τύπους πολιτισμικών αγαθών. Πρώτον ό,τι σχετίζεται με την εθνική ταυτότητα και δεύτερον ένα άλλο κοσμοπολίτικο χαρακτηριστικό, με τις μορφωμένες ντόπιες να έχουν την ευθύνη δημιουργίας του πολιτιστικού κεφαλαίου που θα διαμορφώσει τελικώς τις πολίτες και θα δημιουργήσει την αίσθηση του ανήκειν (σ. 230).

Μία ενδιαφέρουσα θεωρία που ξεδιπλώνει η συγγράφισσα είναι οι «ζώνες επαφής», δηλαδή, «κοινωνικοί χώροι όπου ανόμοιοι πολιτισμοί συναντώνται, συγκρούονται και παλεύουν, τις περισσότερες φορές σε ασύμμετρες σχέσεις κυριαρχίας και υποταγής» (σ. 7). Αυτές οι «συναντήσεις» χαρακτηρίζονται από συγκρούσεις, συνεργασίες, πολιτιστικές ανταλλαγές, εξουσία και υποταγή. Τέτοιες ζώνες δε παρατηρούνται μόνο σε καταστάσεις αντιθέσεων όπως αποικιοκράτης - σκλαβιά αλλά και σε σημερινές μορφές ζωή όπου «η ιδέα ενός κόσμου στον οποίο όλες κάποια στιγμή θα “αναπτυχθούν εξίσου” έχει πλήρως εγκαταλειφθεί» (σ. 238). Η Pratt εντοπίζει στη σημερινή νέα παγκόσμια τάξη του ελεύθερου εμπορίου, των ανοιχτών αγορών, μία αντίστροφη κινητικότητα, «διασπορά», από τις πρώην αποικίες προς τις πόλεις/ χώρες των (πρώην, σ.σ. δική μου προσθήκη) αποικιοκρατών σημάδι του νέου πολυεθνικού καπιταλισμού (σ. 238).

Παρόμοιες κινητικότητες, εντοπίζει και η Tsing (2015). Σε μία παγκόσμια συνθήκη επισφάλειας, οι ανθρώπινες ζωές αντιμετωπίζονται ως κινητά περιουσιακά στοιχεία τα οποία ξεριζώνονται και διαπραγματεύονται ως εμπορεύματα. Έτσι, οι τόποι τροποποιούνται, ερημώνουν και εγκαταλείπονται αφήνοντας πίσω ερείπια. Παρ' ολ' αυτά ακόμη και σε τέτοιους κατεστραμμένους τόπους μπορεί να υπάρξει ζωή (σ. 5, 6). Σύμφωνα με τη συγγράφισσα, η Ανθρωπόκαινος εποχή, η εποχή δηλαδή που οι δραστηριότητες του ανθρώπου καταστρέφουν τα πάντα γύρω μας, ανθρώπινες και μη ανθρώπινες ζωές, ξεκινάει με την έλευση του σύγχρονου καπιταλισμού (σ. 19). Ο όρος «Ανθρωπόκαινος» με την έννοια που συναντάμε στο έργο της Tsing, ξεκίνησε να χρησιμοποιείται από το 2000 (Malhi, 2017), ενώ η συζήτηση γύρω από το κατά πόσο βρισκόμαστε σε αυτή την περίοδο είναι ακόμη εν εξελίξει. Η Tsing, εντοπίζει πως ο καπιταλισμός

είναι καταστροφικός, τουλάχιστον για εκείνα τα μέρη που τα θέλει πλήρως διαλυμένα. Όμως κάποιοι τόποι φαίνεται να ξεγλιστρούν, και να παραμένουν με κάποιον τρόπο ζωντανόι. Έτσι, μας καλεί να επιστήσουμε την προσοχή μας στις «απείθαρχες άκρες» του κόσμου στην επισφάλεια και την μη γραμμικότητα τους, χαρακτηριστικά του κόσμου που βιώνουμε σήμερα που όμως κάνουν τη ζωή εφικτή, πέρα από σκοπούς, αιτίες και αιτήματα για συνεχή πρόοδο η οποία φαίνεται όλο και περισσότερο χωρίς νόημα (σ. 20, 21, 25). Ότι έχει απομείνει ζωντανό με κάποιον τρόπο από την πρόοδο, εκείνα «τα μεταβαλλόμενα κομμάτια καταστροφής», πρέπει να μπουν στο μικροσκόπιο (σ. 205), ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε την τωρινή εποχή, τον κόσμο του Ανθρωπόκαινου.

Η Ανθρωπόκαινος εποχή δεν γίνεται να είναι μόνο ανθρωποκεντρική. Σύμφωνα με τις TallBear, K., & Willey, A. (2019), ο όρος κριτικές σχεσιακότητες [critical relationalities] εστιάζει στην εξερεύνηση και επανεξέταση των σχέσεων που δημιουργούνται μεταξύ ανθρώπων και μη ανθρώπων. Πρόκειται για την αμφισβήτηση της κανονικότητας, των (μονοθεματικών) κατηγοριών φύση, σεξ, αγάπη, του ανθρωποκεντρισμού, του καπιταλοκεντρισμού, των ετερο και ομο-συγγενικών σχέσεων, της οικογένειας, του ανήκειν, όλων εκείνων που είναι εμποτισμένα με ιδεολογήματα εποίκων-αποικιών. Η Χαλκιά (Halkias, 2021), φέρνει στο προσκήνιο, εκείνες τις χαρακίες στην επιφάνεια του κόσμου που βιώνουμε σήμερα, μέσα από τις οποίες ξεπροβάλουν οι μη ανθρώπινες ζωές και που αποσταθεροποιούν τις διακρίσεις μεταξύ ανθρώπινου και μη ανθρώπινου (σ. 100, 101). Η συγγράφισσα εντοπίζει την έκδοση της ζωής που βιώνουμε στο παρόν ως μια έκδοση που αρθρώνεται αποκλειστικά και μόνο με το ανθρώπινο περιθωριοποιώντας και συχνά τερατοποιώντας οτιδήποτε μη ανθρώπινο, μία «ιεράρχηση και διχοτόμηση που αναδεικνύει μία βιοπολιτική προϋπόθεση» (σ. 102). Παράλληλα, αν η εποχή που διανύουμε, στην οποία η άνθρωπος είναι το πιο δραστήριο και συνάμα καταστροφικό ζώο στον πλανήτη, οδηγεί σε ένα αδιέξοδο, τότε ποιες είναι εκείνες οι αντιλήψεις, οι αξίες, οι τρόποι με τους οποίους ζούμε που πρέπει να αλλάξουμε για να σταματήσουμε να οδηγούμαστε προς την καταστροφή;

Σε συνέχεια της διερεύνησης της δυαδικότητας μεταξύ ανθρώπινου και μη ανθρώπινου, η Χαλκιά (Halkias, 2019) εντοπίζει στο μη ανθρώπινο να μετουσιώνονται όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που δικαιολογούν «την ανθρώπινη υπεροχή και τη βία στο πλαίσιο “εκπολιτιστικών” προσχημάτων» (σ. 148, 149). Μέσα από τη σχέση της με τη Myrra, τη γάτα που τη συντρόφευσε για 19 χρόνια, η Χαλκιά, διακρίνει στιγμές όπου αυτές οι δυαδικότητες δε λειαίνονται απλώς, αλλά παύουν να ισχύουν (σ. 148). Αναρωτιέται, σε διάλογο με τη στατιστική συχνότητα φυλάκισης και αστυνομικής βίας κατά μη λευκών στις ΗΠΑ, τι θα συμβεί, τι θα απομείνει, όταν το

ζώο, το οποίο είναι εγγεγραμμένο σε συγκεκριμένες ανθρώπινες μορφές, οι οποίες ταλαντεύονται μεταξύ ανθρώπινου και μη ανθρώπινου, χάνει την τερατουργική του όψη, την κατωτερότητα, την επικινδυνότητα του, τη μη αξία να ζει. Φέρνοντας στο προσκήνιο τη συνθήκη ότι κάποιοι άνθρωποι εξισώνονται με μη ανθρώπινες μορφές, δηλαδή εξισώνονται με ζώα, η Χαλκιά υποστηρίζει ότι η κρατική βία καθίσταται νόμιμη για αυτές τις μη ανθρώπινες κατηγορίες ανθρώπων μέσω της αντικειμενοποιητικής εγγραφής των ζώων (σ. 166). Μέσα από την προσωπική της ιστορία με τη Myrra, η Χαλκιά παρουσιάζει χρονικότητες όπου το ζώο, ήταν ισάξιο και κάποιες φορές είχε ακόμη και το πάνω χέρι σε σχέση με την ανθρώπινη μορφή δίπλα του. Τέτοιες στιγμές, υποστηρίζει, μπορούν να λειτουργήσουν ως έναυσμα για να αναλογιστούμε νέες μορφές συνύπαρξης και κοινοπολιτείας οι οποίες αν καταφέρουν να εντάξουν και τις μη ανθρώπινες ζωές ως δρώντα υποκείμενα, ενδεχομένως να αποκτήσουν τεράστια πολιτική ισχύ (σ. 171).

Μεθοδολογία

Τι είναι αυτό που μένει όταν η ζωή μοιάζει σα να σταματά; Η παρούσα εργασία εστιάζει στην Ελευσίνα μέσα από την πρόσκαιρη ή πιο πρόσφατη ιδιότητα της ως ΠΠ. Πρόκειται για μία πόλη στην οποία αναπτύχθηκαν κατά το 19^ο αιώνα βαριές βιομηχανίες εντός του οικιστικού κορμού. Σήμερα, συνεχίζει να εγγράφεται στο εθνικό φαντασιακό ως μια πόλη ρημαγμένη μεν, συνώνυμο της «ανάπτυξης και της προόδου» δε. Διανύουμε σύμφωνα με πολλές ερευνήτριες, την Ανθρωπόκαινο εποχή. Παρά το συνδυαστικό «ανθρωπό-» της λέξης, δεν θα πρέπει να ταυτίζουμε τη συγκεκριμένη περίοδο με την έλευση του ανθρώπινου είδους αλλά με την έλευση του σύγχρονου καπιταλισμού (Tsing, 2015, σ. 18), όπου τίποτα, ανθρώπινο και μη ανθρώπινο, ούτε σπιθαμή γης δεν πρέπει να μείνει ανεκμετάλλευτη. Αν εστιάσουμε το βλέμμα μας σε ένα συγκεκριμένο τόπο, σε ένα ον, μπορούμε να δούμε στοιχεία και συνδέσεις που διατρέχονται από αυτό το αφήγημα, σχεδόν παντού γύρω μας (Halkias, 2021). Όμως, υπάρχουν κάποιοι τόποι, κάποιες ζωές που με έναν συμπυκνωμένο τρόπο, αφηγούνται την παραδοξότητα της εποχής βροντερά και σιωπηρά. Είναι εκεί όπου ανθρώπινα και μη ανθρώπινα όντα, σαν να βρίσκονται παγιδευμένα μέσα σε ένα αέναο συνονθύλευμα προόδου και σταθερότητας, σε μία υπόσχεση για ζωή, η οποία μένει ανεκπλήρωτη. Τελικά, σε κάποιο σημείο γίνεται υποφερτή. Παραφράζοντας τη Λυδάκη: «Πιθανόν να ηχεί παράδοξο, όμως υπάρχουν ακόμα τόποι με κυκλική αντίληψη του χρόνου, με την έννοια της αέναης επανάληψης, που δίνει την αίσθηση (ψευδαίσθηση πλέον) της σταθερότητας και της ασφάλειας» (Λυδάκη, 2001, σ. 217). Ένα από τα κεντρικά διακυβεύματα αυτής της εργασίας λοιπόν, είναι να εντοπιστούν εκείνα τα στοιχεία του ελευσίνιου παραδείγματος «τα οποία έχουν αγνοηθεί επειδή ποτέ δεν ταίριαξαν στο χρονοδιάγραμμα της προόδου» (Tsing, 2015, σ. 21) και να τα συνδέσουμε με όσα τα καθιστούν υποφερτά ή ανυπόφορα.

Για την διερεύνηση των παραπάνω, ένας συνδυασμός ποιοτικών μεθόδων συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ως «μικροκατασκευές, προκειμένου να δώσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας» (Λυδάκη, 2016, σ. 78) της τοπικότητας, των αντιθέσεων, των ανθρώπινων και μη ανθρώπινων σχέσεων, το πώς δρουν συγκεκριμένες εκφάνσεις αρρενωποτήτων σε «παράξενα μέρη», των μικρο-αφηγήσεων αλλά και σε «ένα άλλο επίπεδο, - υπόγειο και μυστικό ίσως - της “φωνής της φύσης”, της “φωνής των βουνών” και της αλληλεπίδρασης με τις ανθρώπινες σχέσεις» (Λυδάκη, 2016, σ. 78). Πιο πεζά ίσως, αλλά με αυτήν την ευρύτερη στόχευση, μέσα από συζητήσεις με την Καθηγήτρια Αλεξάνδρα Χαλκιά, διαμορφώθηκε ένα σχέδιο έρευνας mixed-methods με επιτόπιες επισκέψεις (σημειώσεις και

φωτογραφίες), συνεντεύξεις και ανάλυση του δημοσίου λόγου για την Ελευσίνα ως Πολιτισμική Πρωτεύουσα, ειδικά του ιστοτόπου της.

Την περίοδο Ιουλίου-Δεκεμβρίου του 2023, πραγματοποιήθηκαν πέντε επιτόπιες επισκέψεις στην πόλη της Ελευσίνας. Στο παρόν σημείο, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί η θεσιακότητα του ερευνητή και οι τρόποι που επηρέασε τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας. Η Dorothy Smith (1987) μας καλεί να μελετήσουμε τον κόσμο, από την γυναικεία οπτική η οποία βρίσκεται εκτός των κυρίαρχων σχέσεων (σ. 46-47). Δηλαδή, μέσω του αναστοχασμού που προσφέρει μία εκτοπισμένη θεσιακότητα, αναφερόμενη στη γυναικεία, ή κατά Smith, του «πώς οι καθημερινοί μας κόσμοι, συντίθενται σε σχέσεις που δεν είναι πλήρως ανακαλύψιμες μέσα στον καθημερινό κόσμο». Ως μια γκέι αρρενωπότητα με θηλυπρεπή χαρακτηριστικά, κουβαλώ στις αναλύσεις μου μία μη-ετερό οπτική. Πέρα από τα προνόμια που μπορεί να φέρνει αυτή η αναστοχαστικότητα [reflexivity] στην παρούσα έρευνα (βλ. Sweet, 2020), υπήρξαν στιγμές, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια των επιτόπιων επισκέψεων, που τέθηκαν κάποια όρια. Όπου δεν ένιωσα ασφαλής, όπου ένιωσα παρείσακτος. Τώρα που γράφω την παρούσα εργασία, ίσως αυτό δεν ήταν απαραίτητως κακό, ενδεχομένως να βοήθησε να έρθουν στην επιφάνεια κάποιες νέες όψεις και κοινωνικές αναλύσεις. Όμως, πρέπει να ειπωθεί.

Σε συνεργασία με την επιβλέπουσα Καθηγήτρια Αλεξάνδρα Χαλκιά, ο στόχος της πρώτης επίσκεψης ήταν αναγνωριστικός, ως μία πρώτη ματιά στο περιβάλλον, για να επέλθει μία οικειότητα από την πλευρά του ερευνητή με τον τόπο. (Λυδάκη, 2001). Η κα. Χαλκιά μου είχε προτείνει να μη κρατήσω σημειώσεις και φωτογραφικό υλικό, παρά μόνο αν ήθελα να σημειώσω από μνήμης μετά την επίσκεψη. Στις υπόλοιπες τέσσερις επισκέψεις όπου κρίθηκε απαραίτητο, τραβήχτηκε φωτογραφικό υλικό καθώς και κάποιες σημειώσεις, κυρίως με σημεία ενδιαφέροντος και μικρούς διαλόγους που έρχονταν στα αυτιά μου. Μέσω της μετέπειτα συζήτησης των επισκέψεων και των σημειώσεων των επισκέψεων, οξύναμε την ερευνητική ματιά, επιχειρώντας μια ριζική ευελιξία ως προς τους τόπους, τα υποκείμενα και τις κοινωνικές πρακτικές στις οποίες (θα) επικεντρωνόμουν. Απώτερος σκοπός, η προσπάθεια κατανόησης της καθημερινότητας, του τρόπου, του χρόνου του συγκεκριμένου τόπου και των όψεων που έρχονται στην επιφάνεια μέσα από την οπτική ματιά του ερευνητή.

Η διάρκεια και η ζωή των ανθρώπων που πέρασαν και έμειναν σε ένα συγκεκριμένο τόπο ως κίνηση και ως διαδοχή γεγονότων, αποτυπώνεται σε αυτόν, οι στιγμές τον στιγματίζουν – και ο ερευνητής

που μελετά ποιοτικά μία κοινωνική ομάδα θα πρέπει να παρατηρήσει τον χώρο και την χρήση του με προσοχή γιατί οι πληροφορίες που παίρνουμε από αυτόν είναι πολύτιμες. (Λυδάκη, 2001, σ. 200).

Οι επιτόπιες επισκέψεις, συνέπεσαν με τον θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας (ΠΠ) της Ευρώπης 2023. Κατά τη διάρκεια των επισκέψεων, τα σημάδια του εορτασμού της ΠΠ, των δρώμενων, ήταν πανταχού παρόντα. Η περαιτέρω ανάλυση των ψηφίδων λόγου που παρήχθησαν από τα επίσημα κανάλια επικοινωνίας του θεσμού κρίθηκε αναγκαία. Αυτές οι ψηφίδες συντηρούν ή και (επανα)διαμορφώνουν ένα συγκεκριμένο αφήγημα για την πόλη τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο. Έτσι, αποσπάσματα από τον επίσημο ιστότοπο της ΠΠ, κομμάτια οπτικού, λεκτικού και ηχητικού περιεχομένου αναλύονται από μια κριτική οπτική. Στην παρούσα εργασία, προσεγγίζουμε τη γλώσσα, τα λεκτικά και οπτικά συστήματα «ως μια μορφή κοινωνικής πρακτικής που αναπαριστά και τελικά συγκροτεί την κοινωνική πραγματικότητα» (Μπουκάλα & Στάμου, 2020, σ. 11). Έτσι, η κοινωνική πραγματικότητα παύει να κατέχει μια φυσική, από πριν κατασκευή, αλλά ξεδιπλώνεται ως κατασκευασμένη δια του λόγου μέσω του οποίου αποκρυσταλλώνονται έμφυλοι, ρατσιστικοί, εθνικιστικοί κ.ο.κ. λόγοι.

Παράλληλα, διεξήχθησαν δύο ομαδικές ημιδομημένες συνεντεύξεις και μία ημιδομημένη συνέντευξη. Στην πρώτη ομαδική συνέντευξη μιλούν δύο καλλιτέχνιδες, οι οποίες συμμετείχαν στην ΠΠ της Ελευσίνας με δύο δρώμενα. Κατοικούν στην Αθήνα, είναι και οι δύο κάτοχες μεταπτυχιακού διπλώματος στον τομέα των τεχνών κι έχουν τη δική τους γραφιστική εταιρεία. Είναι σημαντικό εδώ να ειπωθεί ότι τις γνωρίζω από την παράλληλη ενασχόληση μου στο κομμάτι της διαφήμισης. Η δεύτερη ομαδική συνέντευξη, έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια ενός δρώμενου της ΠΠ στο πλαίσιο των επιτόπιων επισκέψεων. Πρόκειται για δύο γυναίκες ντόπιες⁸, ηλικίας 50-70 που μιλούν λίγο πριν συμμετάσχουν ως εθελόντριες στη συγκεκριμένη δράση. Η τρίτη συνέντευξη, πραγματοποιήθηκε εξ' αποστάσεως με τη χρήση ηλεκτρονικών μέσων. Σε αυτή, ένας νεαρός άντρας, κοντά στα 25, ο οποίος γεννήθηκε, μεγάλωσε, εργάζεται και συμμετέχει σε εθελοντικές δράσεις στην Ελευσίνα, αφηγείται το ελευσίνιο βίωμα. Για τις παραπάνω συνεντεύξεις, συντάχθηκε ένας βασικός άξονας θεματικών και ερωτήσεων. Στο πλαίσιο της συνέντευξης, όπου κρίθηκε σκόπιμο, οι θεματικές και ερωτήσεις τροποποιήθηκαν ή/και προστέθηκαν νέες.

⁸ Ο όρος ντόπια στην παρούσα εργασία χρησιμοποιείται για να παρουσιάσει μία πιο μακροχρόνια σχέση κάποιων με την Ελευσίνα. Παρ' όλ' αυτά αξίζει να σημειωθεί πως η χρήση του όρου «ντόπια» γίνεται με κάποιους προβληματισμούς, ιδίως όσον αφορά την ουσιοκρατικότητα που φέρει.

Οι προαναφερθείσες ερευνητικές μικροκατασκευές, αναλύονται μέσω μιας μεταδομιστικής οπτικής όπου το υποκείμενο και η υλικότητα του σώματος διαπλάθεται από το πολιτισμικό (Μιχαηλίδου & Χαλκιά, 2006, σ. 19) και διαμορφώνεται μέσα από συγκεκριμένους λόγους και πρακτικές χωρίς να το διατρέχει μία στέρεη πρότερη φυσική υπόσταση. Σε συνέχεια των παραπάνω, στο επίκεντρο εισέρχεται και η έννοια της εξουσίας, αλλά με τη μορφή (μικρό) δικτύων, τα οποία απλώνονται σε όλη την επιφάνεια δράσης των υποκειμένων (Χαλκιά, 2011) μέσω απειροελάχιστων επιτηρήσεων, μιας μορφής μικροεξουσίας των σωμάτων (Φουκώ, 1976/2011, σ. 169-170), με τρόπους πολυσύνθετους όπως μέσω της ομιλίας, των οικονομικών ανισοτήτων, μέσω ρητών και άρρητων κανόνων, μέσω πολυδαίδαλων τροπικοτήτων (Φουκώ, 1991, σ. 96). Ο μεθοδολογικός προσανατολισμός της παρούσας έρευνας περιγράφεται εν ολίγοις, από το ότι: «οι μεταδομιστικές προσεγγίσεις επιδιώκουν να διερευνήσουν τις σχέσεις εξουσίας, όπως αυτές αρθρώνονται συγκεκριμένα (φυσικοποιημένα υποκείμενα, τερατοποιημένα υποκείμενα, επιθυμίες και θεσμοί), φέρνοντας στην επιφάνεια, τις προϋποθέσεις συγκρότησης της όποιας αλήθειας (Χαλκιά, 2011, σ. 87-88)».

Είσοδος

Οι επιτόπιες επισκέψεις

Πήρα τους δρόμους μια βραδιά και τους
γνωστούς ρωτούσα για το κορίτσι μου
που αγαπούσα στην Ελευσίνα μια φορά.

Στην Ελευσίνα μια φορά (1971)⁹

Στο παρασκήνιο της καθημερινής ζωής, μία στιβαρή, αληθινή αρρενωπότητα, στέκεται και εμποτίζει την καθημερινότητα μας (Connell, 1995). Όμως δεν είναι μόνο στιβαρή. Είναι και εξαιρετικά εύθραυστη και η Ελευσίνα όσες φορές την επισκέφθηκα ήταν γεμάτη από αυτή, όμως όχι μόνο από αυτή. Μπορεί η αφετηρία για αυτόν τον εντοπισμό να ήταν οι αρρενωπότητες της πόλης. Καθώς όμως γνώριζα την πόλη όλο και περισσότερο, το αίσθημα ότι τα πάντα γύρω είναι βαθιά γειωμένα αλλά συνάμα έτοιμα να διαλυθούν με το παραμικρό ήταν πανταχού παρόν. Η ιδιαίτερη αυτή παράδοση, ενδεχομένως και δημιουργική, συνύπαρξη δύο εν πρώτοις αντίθετων χαρακτηριστικών που σμιλεύει τις παραγκωνισμένες και φτωχές αλλά ανθεκτικές κατοίκους, το περιβάλλον, τα απομεινάρια, σα να υφαίνει αυτό που ονομάζουμε στην παρούσα ως παράδοξα στιβαρή ευθραυστότητα.

Για εμένα η Ελευσίνα ήταν για πολλά χρόνια το γλυκό σημάδι ότι πλησιάζω στην Αθήνα, η οποία σε πολλές περιπτώσεις ήταν συνδυασμένη με τη δική μου ελευθερία. Ελευθερία γιατί, σε μία μικρή πόλη όπως η Πάτρα ας πούμε οι «μη κανονικοί»¹⁰ περνούν ασφυκτικά. Δική μου, γιατί η οπτική που μπορώ και διαβάζω την Αθήνα είναι ξεκάθαρα προνομιακή. Έχω την οικονομική δυνατότητα να νοικιάζω ένα σπίτι, δουλεύω ως ελεύθερος επαγγελματίας, επέλεξα αυτή την πόλη. Για μία περίοδο της ζωής μου, όντας προπτυχιακός φοιτητής στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, υπήρχαν περίοδοι που περνούσα έξω από την πόλη και τα Ναυπηγεία της Ελευσίνας, 3-4 φορές το μήνα με το ΚΤΕΛ που με πήγαινε είτε στην Πάτρα, είτε πάλι στην Αθήνα, για να συνεχίσω τη ζωή μου εκεί. Αρκετά χρόνια μετά, η Ελευσίνα θα επέστρεφε στο προσκήνιο μέσω της επαγγελματικής μου ενασχόλησης. Δύο πελάτισσες μου, γραφίστριες και οι δύο, θα ετοιμάζαν ένα δρώμενο με αφορμή την Ελευσίνα ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης. Παράλληλα με αυτό, στα μαθήματα της

⁹ Μουσική: Μούτσης Δήμος, Στίχοι: Ανδρεόπουλος Βασίλης

¹⁰ Με την έννοια «μη κανονικοί», αναφερόμαστε σε εκείνα τα χαρακτηριστικά του ατόμου που το καθιστούν, από την ύπαρξη του, μη συμμορφούμενο στις νομικό-βιολογικές προσαγές της εκάστοτε κοινωνίας προσδίδοντας χαρακτηριστικά ανωμαλίας. Το εύρος της παραβίασης ή απόκλισης των νομικό-βιολογικών προσαγών, δηλαδή των νόμων της κοινωνίας και της φύσης, θα προσδώσει και το εύρος της τερατουργικής υπόστασης του υποκειμένου. (βλ. Φουκώ, σ. 120).

Καθηγήτριας και επιβλέπουσας μου Αλεξάνδρας Χαλκιά συζητάμε για το φύλο και τη σεξουαλικότητα στην ύστερη νεωτερικότητα, για ηγεμονικές αρρενωπότητες, αλλά και για το πώς ο καπιταλισμός παράγει ασταμάτητα ρημαγμένα υποκείμενα, ανθρώπινα και μη ανθρώπινα. Αυτές οι αναφορές με οδήγησαν να δω την Ελευσίνα λίγο διαφορετικά και να θέλω να την μελετήσω.

Ημέρα πρώτη / 8 Ιουλίου 2023

Λίγα χιλιόμετρα πριν φτάσω στην Ελευσίνα, 4-5 λευκές σημαίες στη σειρά, με μαύρα γράμματα και κόκκινα στοιχεία, κυματίζουν ρυθμικά και αναγγέλλουν ότι πλησιάζω στην Πολιτιστική Πρωτεύουσα (ΠΠ). Αυτή η πρώτη επίσκεψη γίνεται με τη φίλη μου Νατάσσα και την κοπέλα της. Ακολουθώντας το GPS, χωρίς να έχω βάλει σχετική διεύθυνση, απλά το όνομα της πόλης, οδηγούμαστε μάλλον στο κέντρο της Ελευσίνας. Παρκάρουμε έξω από ένα κατάστημα ρούχων. Φαίνεται να είναι κάπως προσεγμένο, με μεγάλη βιτρίνα, ρούχα καλοραμμένα πάνω σε κούκλες καλά συνδυασμένα. Ξεκινάω την περιήγηση. Τελικά, για την Google η Ελευσίνα είναι ο αρχαιολογικός της χώρος, καθώς καταλήξαμε σχεδόν δίπλα από τον (μάλλον) βασικό πεζόδρομο της πόλης ο οποίος είναι χωρισμένος στα δύο. Από τη μία, στη σειρά ποικίλα καταστήματα, ταβερνάκια παραδοσιακά, κρεπερί και απέναντι τους τα αρχαία. Παράξενο αλλά εδώ, τα αυτοκίνητα σταματάνε υπομονετικά για να διασχίσουμε το δρόμο. Ένα κατάστημα που μάλλον πουλάει σουβενίρ καλεί τις περιπατητές με μία τυπογραφία εμπνευσμένη από την αρχαιότητα να ανακαλύψουν τα μυστήρια της Ελευσίνας. Τα παγκάκια είναι καθαρά.

Το έμβλημα του Δήμου με δύο σημαίες χιαστί σε σημεία του δρόμου, θυμίζουν ποιος ευθύνεται για αυτό το αποτέλεσμα. Περπατώντας, διαπιστώνω πως υπάρχουν παντού πινακίδες με κόκκινα βέλη. Τα βέλη άνισα τοποθετημένα, μάλλον επίτηδες εικαστικά, καθοδηγούν στα βασικά μέρη που μία μη ντόπια πρέπει να επισκεφθεί.

Από εδώ και στο εξής, κάθε αναφορά μου σε αυτή τη ζώνη της Ελευσίνας, δηλαδή του κεντρικού πεζόδρομου, θα γίνεται με τον όρο «τουριστικό δρομάκι». Αυτή η ανάγνωση, προκύπτει μέσα από τη δική μου ματιά για αυτή την περιοχή. Είναι σαν ένα είδος υβριδικού τόπου. Λειτουργεί ως μία παράδοση (τουριστική) βιτρίνα της πόλης, αντανάκλαση του φαντασιακού των κατοίκων. Σαν ένα είδος στιγμιαίου ξεγελάσματος, από αυτό που (πραγματικά) είναι.

Είναι μεσημέρι. Διασχίζω το τουριστικό δρομάκι. Πίσω μου, μία ομάδα νέων μη λευκών γυναικών και αντρών, μοιάζουν με τουρίστριες. Είναι καλοντυμένες, με σακίδια στην πλάτη, γυαλιά ηλίου και αναζητούν κάτι στα κινητά τους. Ίσως έχουν έρθει για τα δρώμενα της ΠΠ. Μετά από λίγο, φτάνω στην παραλία της πόλης. Η παραλία φαίνεται καθαρή, με βοτσαλάκια ενώ μία κατασκευή από τσιμέντο και πέτρες δημιουργεί έναν χώρο για να κάθονται οι λουόμενες. Οι άνθρωποι στα καταστήματα, στο πάρκο, στην παραλία ελάχιστοι. Μια παρέα, μάλλον ντόπιων, συνομιλεί στο πεζούλι. Είναι η πρώτη συνομιλία που θα ακούσω κατά τη διάρκεια αυτής της επίσκεψης. Η μία εξ αυτών έχει κάπως βαριά προφορά. Οι τρεις, περίπου ηλικίας 55-65, φορούν καπέλο, γυαλιά ηλίου, παρεό και μαγιό. Η συνομιλία τους συνοψίζεται ως εξής:

Τι έκανε και η Χρυσή Αυγή, όλο Χρυσή Αυγή το ένα Χρυσή Αυγή το άλλο... Και ο Κασιδιάρης, ένα μικρό παιδί ήταν κι αυτό, τι έκανε... Και η Ρωσία, ο Πούτιν, δεν τα έχει με την Ουκρανία αλλά με το ΝΑΤΟ.

Στο βάθος, λίγα παιδιά ηλικίας περίπου 10 ετών κολυμπούν ενώ πίσω τους περνάει ένα εμπορικό πλοίο κατευθυνόμενο προς το λιμάνι στα δεξιά. Εκεί, η φωτιά από το φουγάρο του εργοστασίου δείχνει ότι άνθρωποι δουλεύουν. Πιο δίπλα το φρεσκοανακαινισμένο, αλλά κλειστό, αναψυκτήριο του Δήμου, με μία αναφορά να δηλώνει ότι ανακαινίστηκε λόγω της ΠΠ.

Κάπου εδώ ζητάω από την παρέα μου να με αφήσει λίγο μόνο να περπατήσω, θα τη συναντήσω ξανά λίγο αργότερα. Κάθομαι στην πλατεία κοντά στη θάλασσα και παρατηρώ, ελάχιστοι άνθρωποι και καμία τουρίστρια. Όλα τα παγκάκια ήταν καθαρά, εκτός από αυτό που κάθισα μάλλον καθώς μία τσίχλα κόλλησε στο παντελόνι μου. Η πλατεία άδεια και τα μαγαζιά ξεδιπλώνονται περιμετρικά της. Λίγα λεπτά μετά, πλησιάζει ένας άντρας και κάθεται σε ένα παγκάκι προς τη θάλασσα. Μπροστά από την πλατεία, λίγο πιο κάτω διακρίνω το Λιμενικό το οποίο σα να σηματοδοτεί την λήξη της τουριστικής ατμοσφαιρικότητας.

Η μέρα είναι πολύ ζεστή, κοντά στους 40 βαθμούς. Είναι περίπου 1μ.μ και καθαρίστριες του Δήμου μαζεύουν τα σκουπίδια κάτω από τον ήλιο ενώ σέρνουν κάτι μεγάλες μαύρες σακούλες στο δρόμο. Η μία νομίζω δε φοράει ούτε καπέλο. Παραδίπλα, ένας - πιθανολογώ - ντόπιος έχει σταματήσει με το μηχανάκι του αντικριστά από το αυτοκίνητο της λιμενικής αστυνομίας και συνομιλεί μαζί τους: «ό,τι και να κάνεις, και αναφορά να κάνεις για αυτό το πλοίο, δεν τους αγγίζει κανείς αυτούς... είναι μεγάλοι» απαντάει ο ένας εκ των δύο λιμενικών στον άντρα, σε ένα φιλικό, σχεδόν αδελφικό κλίμα.

Προχωρώντας προς την αντίθετη κατεύθυνση και φεύγοντας από τα ταβερνάκια και τις καφετέριες με τα πλαστικά λουλούδια και το νησιώτικο κλίμα, συναντώ αφίσες ενός σωματείου έξω από το πολιτιστικό κέντρο της Ελευσίνας. Ενημερώνουν για τα 200.000 εργατικά ατυχήματα που γίνονται στην Ευρώπη. Διασχίζοντας δρομάκια, επιστρέφω ξανά έξω από το κτίριο του λιμενικού. Απέναντι του ένα κλαμπ και λίγο πιο δίπλα η αφετηρία του λεωφορείου. Αρκετές περιμένουν να ξεκινήσει το σταματημένο λεωφορείο. Ίσως είναι εργαζόμενες, μερικές φορούν σα στολές εργασίας. Η μυρωδιά σε αυτό το σημείο δε μου αρέσει, μυρίζω ούρα. Πριν φύγω, κοντοστέκομαι για να δω την αφίσα της ΠΠ στη στάση η οποία καλεί τις επισκέπτριες να γνωρίσουν τα μυστήρια της Ελευσίνας, όπως ακριβώς και το σύνθημα στον τοίχο, παραδίπλα, με την τυπογραφία με πατούρα¹¹. Η Ελευσίνα είναι ένα μυστήριο σα να ομολογούν όλα τα προωθητικά υλικά της ΠΠ που έχω συναντήσει. Τα φυλλάδια, οι αφίσες στα καταστήματα, στις στάσεις. Αλλά ένα ενδιαφέρον, ατμοσφαιρικό, σχεδόν ερωτικό μυστήριο δηλώνει παντού το κόκκινο χρώμα. Δίπλα από την αφετηρία άλλο ένα εστιατόριο. Στην τζαμαρία του αφίσες σχετικά με τα δρώμενα που ακολουθούν. Εδώ συνειδητοποιώ ότι αν όχι όλα, τα περισσότερα έχουν αυτές τις αφίσες.

Επιστρέφω πάλι στην κεντρική πλατεία, όπου βρίσκω την παρέα μου σε μία καφετέρια. Κάθισαν σε αυτή με τον περισσότερο κόσμο, αλλά και πάλι δεν είναι γεμάτη. Η εξέδρα της καφετέριας απλώνεται σε μία ξύλινη κατασκευή σε σχήμα ρόμβου και εφάπτεται με την πλατεία. Έχει αρκετό ίσκιο και σχετικά μοντέρνο σχεδιασμό. Κάνω νόημα στη σερβιτόρα για να παραγγείλω και αφού την παρακαλώ να μου φέρει έναν καφέ πετιμέζι, τη ρωτάω που βρίσκεται το μεγαλύτερο σουπερμάρκετ της Ελευσίνας με την ευχή να συναντήσω περισσότερη διάδραση εκεί από ντόπιες. Σε αυτό το σημείο, να αναφέρω ότι η επιβλέπουσά μου, η κα. Χαλκιά, στη συνάντηση που είχαμε κάνει λίγες ημέρες νωρίτερα, μου είχε προτείνει να αναζητήσω ένα μικρό ή/και τοπικό σουπερμάρκετ, όμως δε βρήκα κάτι σχετικό στην περιοχή. Αυτή μου απαντά πως «δεν έχει ιδέα» γιατί δεν είναι από εδώ. Δουλεύει εδώ αλλά μένει στην Αθήνα. Την ρωτάω για τις κατοίκους, πώς τους φαίνονται η ΠΠ και τα δρώμενα. Η ίδια, γύρω στα 25, με βαμμένο μαλλί και σκουλαρίκια στο πρόσωπο. Από τη συνομιλία που είχαμε κατάλαβα ότι ανήκει στον αριστερό χώρο. Μου απαντά κάτι που το θυμάμαι ως εξής¹²:

¹¹ Οι τυπογραφίες με πατούρα [serif typographies] συνήθως δημιουργούν ένα αίσθημα κλασσικού. Μία από τις πιο διάσημες τυπογραφίες με πατούρα, είναι η γνωστή “Times New Roman”.

¹² Ακολούθησα την πρόταση της επιβλέπουσας να μην κρατάω σημειώσεις ή να βγάζω φωτογραφίες σε αυτή την επίσκεψη.

Από τη γενική εικόνα που έχω πάρει από τη δουλειά μου, δεν τις έχει αγγίξει. Και πώς θα μπορούσε άλλωστε, δεν τις λύνει τα προβλήματα της καθημερινότητας. Μόνο οι καταστηματαρχισσες ήλπιζαν να αυξηθεί η δουλειά τους από τον κόσμο που θα έρθει αλλά δεν έχουμε δει πολλά πράγματα, περιμένουμε και τα μεγαλύτερα events. Γενικά δε μπορούν να ταυτιστούν με αυτό (σ.σ. την ΠΠ και τα δρώμενα) μόνο κάποιες Αθηναίες έρχονται και πάνε σε κάτι ερείπια και κάνουν πράγματα.

Η όλη ατμόσφαιρα μου έδινε να καταλάβω ότι η Ελευσίνα είναι μία συντηρητική πόλη και ίσως αυτή η αίσθηση να περιγράφεται μέσα από τις αυστηρές ματιές που μου έριχνε η κυρία απέναντι μου, με το κοντοκουρεμένο προσεγμένο μαλλί και τις πέρλες να κρέμονται από το λαιμό της, κάθε φορά πουμίλαγα με την παρέα μου για ΛΟΑΤΚΙ και πολιτικά θέματα. Ίσως και κάθε φορά πουμίλαγα, τώρα που το ξανασκέφτομαι.

Έχει περάσει περίπου μισή ώρα και ψάχνουμε μία ταβέρνα. Τελικά θα κάτσουμε σε μία που βρίσκεται παραδίπλα. Δεν είναι ακριβώς ταβέρνα βέβαια, περισσότερο μοιάζει με υβριδικό – all-in-one παραλιακό ταβερνάκι, το οποίο έχει την αισθητική μιας ταβέρνας αλλά σερβίρει και σουσι. Ο σερβιτόρος, μάλλον ιδιοκτήτης, εξαιρετικά ευγενικός μαζί μας παρά τον μεγάλο ξύλινο σταυρό που φορά στον λαιμό του. Το τονίζω αυτό γιατί φαίνεται σα να συμπεριφέρεται με αυτό τον τρόπο επειδή είμαστε ξένες. Αυτή την ιδιαίτερη ευγένεια δεν τη συναντάω συχνά, βλέπετε πέρα των άλλων είμαι και βίγκαν. Όταν του ζήτησα να τοποθετήσει την φέτα από την χωριάτικη σαλάτα ξεχωριστά ήταν πολύ βοηθητικός. Όταν μας έφερε ο, πιθανολογώ γιος του, την παραγγελία, διαπίστωσα ότι η φέτα ήταν πάνω στη σαλάτα. Το αναφέρω με κάποια ενόχληση στον σερβιτόρο, ο ίδιος δεν νοιάζεται ιδιαίτερας, με κοιτά κάπως αμήχανα. Δεν πέρασε ούτε ένα λεπτό, ο ιδιοκτήτης καταλαβαίνει τι έχει συμβεί, με πλησιάζει γρήγορα και με ρωτά αν θέλω να μου ετοιμάσει μία καινούργια σαλάτα. Θα μου πει πολλές φορές ότι δε θέλει να φύγω μη ευχαριστημένος από το κατάστημα. Η ευγένεια του ήταν τόσο έντονη που κάπως με έφερε σε δύσκολη θέση και του απάντησα ότι είμαι καλά, δε χρειάζεται να κάνει κάτι άλλο. Δίπλα μας, μάλλον ντόπιες, υπερήλικη μητέρα και κόρη ζητάνε τον λογαριασμό. Πριν φύγουν και μείνουμε μόνες στο υβριδικό ταβερνάκι, μας πλησιάζει ένα άτομο, εμφανώς ταλαιπωρημένο και πιθανόν τοξικοεξαρτημένο, το οποίο μας ζητάει να αγοράσουμε κάτι από τηνπραμάτεια του. Μας δείχνει τα χαρτομάντιλα και τους αναπτήρες και ζητά να το βοηθήσουμε ως πρόσφατα αποφυλακισμένο «να ζήσει». Με αστραπιαίες κινήσεις, ο σερβιτόρος του ζητάει να αποχωρήσει λέγοντας του ότι δεν επιτρέπονται αυτά εδώ. Στη συνέχεια έρχεται και ο ιδιοκτήτης και προσπαθεί να τον διώξει. Ακούω τον πρώτο να απαντά «εγώ δεν είμαι σαν τους άλλους τους ζητιάνους, τους λέω να αγοράσουν κάτι από εμένα, δε ζητιανεύω».

Προς την επιστροφή, ανηφορίζοντας αυτή την φορά το τουριστικό δρομάκι, ένας ντόπιος, κάπου στα 55, με ένα πανωφόρι, που θυμίζει κομμάτι από στολή εργασίας, φανερά εκνευρισμένος φωνάζει προς κάποιο κατάστημα «αν σας φέρω το υγειονομικό και δουν την κουζίνα θα σας το κλείσουν το μαγαζί, η ΠΠ μας έλειπε». Λίγο πιο πάνω, συναντώ άλλες καθαρίστριες να εργάζονται, στον πεζόδρομο αυτή τη φορά. Πλησιάζω τη μία και τη ρωτώ αν αυτές οι πινακίδες μπήκαν πρόσφατα λόγω του θεσμού ή υπήρχαν από πριν. Μου απαντά θετικά αν και με παρέπεμψε να ρωτήσω και κάποια ντόπια. Αυτός ο πεζόδρομος μοιάζει σα μια ζώνη διαφορετική από την υπόλοιπη πόλη. Στον δρόμο προς το αυτοκίνητο, συναντώ ένα κατάστημα που έχει κολλημένο στη βιτρίνα το σήμα του ONASSIS Foundation “Athens home for all”. Η φίλη μου θα μου πει ότι είδε άλλο ένα λίγο πιο κάτω. Στο δρόμο που είχαμε παρκάρει, μία ομάδα αντρών μεταναστών, μη λευκοί, με φαρδιά και παλιά ρούχα, κατηφορίζουν προς τη θάλασσα σα να ψάχνουν για κάτι συγκεκριμένο.

Πριν φύγουμε, ζητάω από την Νατάσσα να πάμε μία βόλτα και προς την αντίθετη μεριά της πόλης. Σε εκείνη τη μεριά η τουριστική όψη εξαφανίζεται απότομα. Μία παρέα Ρομά κάνουν μπάνιο ενώ άλλοι μιλάνε στην άκρη του δρόμου. Ο χώρος εδώ δεν είναι τόσο καθαρός. Προς την έξοδο μας από την Ελευσίνα, παρατηρώ λίγο πιο εντατικά την είσοδο, στην οποία δεν είχα δώσει σημασία πεγαίνοντας. Παλιές επιγραφές, σιδεριές και ξερό τοπίο. Τίποτα δε θύμιζε τα (κιτς) τουριστικά σοκάκια που είχα περπατήσει λίγο νωρίτερα.

Ημέρα δεύτερη / 7 Αυγούστου 2023

Ώρα 6:30 το πρωί και η οδηγός του ταξί, μία αρρενωπή θηλυκότητα με ιδιαίτερο κλαμπειδές μουσικό γούστο, οδηγεί προς την αφετηρία των ΚΤΕΛ Αττικής στην Πλατεία Ασωμάτων, στο Θησείο, για να συνεχίσω μετά προς την Ελευσίνα. Με ενδιαφέρον φαίνεται να ξεκινάει το πρωινό μου. Στην πλατεία, δύο άστεγοι κοιμούνται ακόμη πάνω στα πεζούλια ενώ μία, υποψιάζομαι τουρίστρια, περιμένει με τις βαλίτσες της το λεωφορείο. Μέσα σε αυτό, μπροστά κρεμασμένα ελληνικά σημαιάκια πλαισιωμένα από μια ροζ επένδυση. Ανάμεσα από την επωνυμία του λεωφορείου, ξανά, αυτοκόλλητα με την ελληνική σημαία. Το λεωφορείο ξεκινάει στις 7:00 π.μ. με την απέναντι μου, 30-35 ετών, με σακίδιο και casual ρούχα, σε κάθε εκκλησία να κάνει τον σταυρό της. Στην αρχή φόραγε προστατευτική μάσκα, στη συνέχεια όμως, πιθανόν επειδή στο λεωφορείο ήμασταν όχι πάνω από 10 άτομα την έβγαλε.

Είχα ερευνήσει από πριν πού ήθελα να πάω, κι αυτή τη φορά, ήθελα να δω πώς είναι η περιοχή ακριβώς από πάνω από εκεί που εξέτασα τον Ιούλιο. Εκεί υπάρχει ο παλαιός σιδηροδρομικός σταθμός, το δημαρχείο, ο βασικός εμπορικός δρόμος. Το λεωφορείο με αφήνει απέναντι από το κατάστημα «Κωτσόβολος» κατά τις 7:25 π.μ. Ξεκινώ να ανηφορίζω προς το δημαρχείο. Προσπερνάω ένα σχολικό συγκρότημα, καλοδιατηρημένο, το οποίο έχει απέναντι του ένα μικρό πάρκο. Ο χώρος φαίνεται πολύ καθαρός και προσεγμένος, ενώ υπάλληλες του Δήμου μαζεύουν φύλλα από το δρόμο. Φτάνοντας στο δημαρχείο, απ' έξω, μία παρέα ανδρών και γυναικών, όλες πάνω από 50, που είτε εργάζονται εδώ είτε περιμένουν να εξυπηρετηθούν, συζητούν. Πλησιάζω να ακούσω: «Ξέρεις, αυτοί οι Μασόνοι που τους διόρισαν...». Δεν μπορώ να ακούσω κάτι άλλο, ξεκίνησαν να γελούν. Χώρος για να καθίσω εδώ δεν υπάρχει.

Συνεχίζω προς τον παλαιό σιδηροδρομικό σταθμό. Φαίνεται να λειτουργεί ως πολιτιστικός χώρος, είναι εκεί που θα γινόταν και το Pride της Ελευσίνας από την ομάδα Cultterra. Είμαι ακριβώς απέναντι από το σταθμό. Είναι κλειστός, όμως το εντύπωμα της ΠΠ είναι εμφανές. Το κτίριο βαμμένο στα όρια του [borders] με κόκκινο, ένα από τα βασικά χρώματα της οπτικής ταυτότητας της ΠΠ. Στα αριστερά, μία μεγάλη αφίσα της ΠΠ ενώ στο πάνω μέρος του κτιρίου αναγράφεται "2023 ELEVSIS MYSTERIES of TRANSITION EUROPEAN CAPITAL of CULTURE 2023ELEUSIS.GR". Στο υπόλοιπο μισό του κτηρίου αναρχικά σύμβολα και συνθήματα όπως «Το κράτος δολοφονεί» και «Ζήτω η αναρχία». Το κτίριο δε φαίνεται καλά συνδεδεμένο με την περιοχή. Αν δεν ξέρεις πού είναι, δεν έχεις εύκολη πρόσβαση. Εγώ, μη γνωρίζοντας από πού είναι η είσοδος κατέληξα να βρίσκομαι απέναντι του και να με χωρίζει ένας φράχτης.

Κατευθύνομαι στον εμπορικό δρόμο για να φτάσω σε ένα ΑΒ σουπερμάρκετ όπου απ' έξω έχει μία μικρή πλατεία και μία εκκλησία. Εδώ έχει πολλά καφέ, σε ένα από αυτά, σχετικά άδειο, μία νεαρή υπάλληλος, κοντά στα 25, ετοιμάζει τον καφέ σε έναν πελάτη.

Κοντά της μια παρέα νεαρών ανδρών, πιθανόν σε αυτή και ο ιδιοκτήτης, γελούν δυνατά. Το καφέ φαίνεται σχετικά καινούργιο με σύγχρονο σχεδιασμό, είναι και αρκετά μεγάλο. Η αντροπαρέα αποτελείται από τύπους ηλικίας περίπου 30-40, με casual αθλητικά ρούχα, με εμφανείς λογότυπους. Κάποιοι φοράνε και γυαλιά ηλίου. Αυτός που νομίζω ότι είναι ο ιδιοκτήτης σα να δίνει οδηγίες στην υπάλληλο για το πώς να κάνει τη δουλειά της. Ο τρόπος με τον οποίο κινείται στον χώρο, η άνεση του, είναι εντυπωσιακή. Απότομα, μεταφέρεται από το τραπέζι με την παρέα του προς τον πάγκο για να μιλήσει στην υπάλληλο.

Στο διάβα μου παρατηρώ και αρκετά ιατρεία, όπως μικροβιολογικά κέντρα και ακτινοδιαγνωστικά. Λίγο πριν φτάσω στο σουπερμάρκετ μία γυναίκα κάπου στα 50, με casual προσεγμένη εμφάνιση κι ένα υφασμάτινο καροτσάκι λαϊκής προχωράει προς την αντίθετη κατεύθυνση από εμένα. Τη ρωτώ αν έχει λαϊκή και μου απαντά θετικά. Από την προφορά της δεν πρέπει να ήταν ντόπια. Συνεχίζω προς τον προορισμό μου όμως βλέπω ξανά μία γυναίκα περίπου στα 60 με γεμάτο καρότσι. Τη ρωτώ που είναι η λαϊκή και μου δίνει οδηγίες. Γυρίζοντας πλέον προς την αντίθετη κατεύθυνση, λίγα μέτρα πιο κάτω, άλλο ένα ιατρικό κέντρο, αυτή τη φορά πολύ μεγαλύτερο. Απ' έξω μία ουρά 4-5 ατόμων. Σταματάω έναν άντρα με βαμβάκι στο χέρι. Πρέπει να είναι περίπου στα 60, φορά πρόχειρα ρούχα. Του ζητώ να μου πει γιατί ήρθε στο ιδιωτικό διαγνωστικό για τις εξετάσεις, μου απαντά: «Το νοσοκομείο είναι πολύ μακριά, κι εδώ ερχόμαστε με τη συμμετοχή, ό,τι θέλουμε το κάνουμε εδώ». Μου εξηγεί ότι το συγκεκριμένο είναι το μεγαλύτερο στην περιοχή και ότι για τέτοιες δουλειές προτιμούν τα ιδιωτικά. Συνεχίζει, δηλώνοντας μου την ενόχληση του για το μοναδικό δημόσιο κέντρο υγείας της περιοχής το οποίο βρίσκεται σε «περίεργη τοποθεσία», υποψιάζομαι όχι εύκολα προσβάσιμη, και το οποίο έχει συγχωνευθεί πλέον με το ΙΚΑ. Η δυσανασχέτησή του για αυτό εμφανής. Μου λέει «δύο κέντρα είχαμε και τα έκαναν ένα». Τόσο αυτός ο δρόμος, ο οποίος δεν είναι ο πιο εμπορικός, όσο και ο κεντρικός δρόμος που θα φτάσω μετά, διαθέτουν πολλά ιδιωτικά ιατρεία.

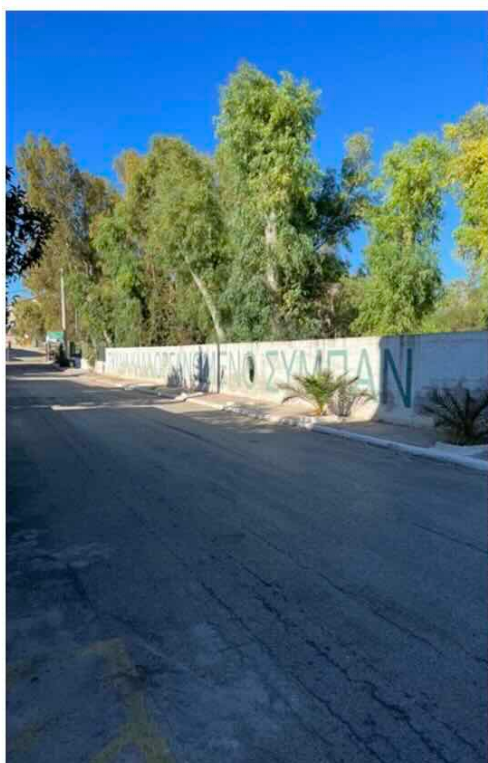
Λίγο πριν την έναρξη της λαϊκής, συναντώ το αστυνομικό κέντρο της Ελευσίνας με τρία περιπολικά παρκαρισμένα. Εδώ η περιφέρεια Αττικής έχει σταθμεύσει κι ένα φορτηγό μετασχηματισμένο για ανακύκλωση υλικών. Έντονη είναι η, υποθέτω παράνομη, απασχόληση μεταναστών και προσφύγων σε πολλούς πάγκους. Δεν υπάρχουν έντονες φωνές από τις πωλήτριες. Είναι σχετικά ήσυχα, ίσως και λόγω της ώρας της επίσκεψής μου. Έχω φτάσει προς το τέλος της λαϊκής, εδώ που ξεκινούν τα ρούχα και τα είδη σπιτιού. Αλλάζω πορεία, προς το σουπερμάρκετ και την πλατεία ξανά. Στην επιστροφή επιλέγω έναν δρόμο πιο πάνω από τον δρόμο της λαϊκής που

είναι λιγότερο πολυσύχναστος. Ένα ζευγάρι ηλικιωμένων μιλούν για το σκυλάκι τους καθώς μεταφέρουν τα πράγματα που ψώνισαν. Εδώ, συναντώ κι ένα ΚΑΠΗ. Έξω από αυτό μία ηλικιωμένη κάθεται σε ένα τραπεζάκι. Ξανά 2-3 ιδιωτικά ιατρεία.

Βρίσκομαι στην πλατεία όπου είναι η εκκλησία και το σουπερμάρκετ. Δύο γυναίκες κοντά στα 40-45 με γυαλιά ηλίου και κάπως αθλητική εμφάνιση, με ποδήλατα αναχωρούν. Πριν φύγουν συνομιλούν με έναν άνδρα, κάπου στα 70. Ο ίδιος είναι με το εγγόνι του, αγόρι στην προεφηβεία με μπλουζάκι και αθλητικό σορτς. Κατευθύνεται προς την είσοδο της εκκλησίας όπου ενημερώνεται από τα φυλλάδια έξω από τον ναό. Κάποια ενημερώνουν για κηδείες, για την λειτουργία του δεκαπενταύγουστου και νομίζω για κάποια εκδρομή. Μέσα, ο χώρος είναι άδειος. Προχωρώ πάλι προς το παγκάκι και κάθομαι για λίγο να σημειώσω. Η πλατεία είναι άδεια, καθαρή με σακούλες πρόσφατα αλλαγμένες στους κάδους. Απέναντι μου ένα αρτοποιείο με μία υπάλληλο να ετοιμάζει καφέδες για μία παρέα ανδρών, όλοι πάνω από 60. Απέναντι τους ένα περίπτερο ή παντοπωλείο με έναν άντρα κοντά στα 50 να κάθεται απ' έξω. Μετά από 10-15 λεπτά αποφασίζω να κατηφορίσω προς την αρχή του κεντρικού αρχαιολογικού χώρου. Καθώς αποχωρώ από την πλατεία, μια γυναίκα κοντά στα 50, πληθωρική με ένα μαύρο φαρδύ καθημερινό φόρεμα, πηγαίνει και κάθεται δίπλα στον άντρα έτοιμη να ανοίξει κουβέντα μαζί του, με αυτόν να της φέρνει μία πλαστική καρέκλα. «Ζέστη έχει σήμερα» της λέει ο άντρας, «εχθές στη Γερμανία χιόνιζε» του απαντά αυτή...

Λίγο πριν την έναρξη του αρχαιολογικού χώρου συναντώ 2-3 συνεργεία αυτοκινήτων, ένα κατάστημα LIDL, καταστήματα που πουλούν υδραυλικά, ανταλλακτικά κ.ο.κ. Προς την αντίθετη κατεύθυνση μου, βλέποντας τον χάρτη αργότερα, είναι η περιοχή που ξεκινούν οι εργατικές κατοικίες της πόλης. Η κίνηση είναι μειωμένη, φαντάζομαι λόγω της ώρας. Συνεχίζω προς το κέντρο, όμως μία πινακίδα μου αλλάζει την πορεία “ELEVSIS Innovation Lab by 2023 Eleusis” (Lab). Σκέφτομαι αξίζει να το δω και στρίβω προς τα κάτω. Η περιοχή πιο ταλαιπωρημένη από εκεί που ήμουν λίγο πριν. Σπίτια παρατημένα, πιο παλιά, όμως ξεπετούν κι ανακαινισμένα ή καινούργια εδώ κι εκεί. Οι φρεσκο-τοποθετημένες πινακίδες βοηθούν στον εντοπισμό.

Πριν φτάσω στο Lab, ένας φράχτης με το σύνθημα «ΚΑΛΑ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΣΥΜΠΑΝ» με τα γράμματα όπως το Ρ και το Ο να είναι διάτρητα. Τελικά το Lab στεγάζεται μέσα στον χώρο του εργοστασίου TITAN. Αρκετές ταμπέλες αναγράφουν ότι ο χώρος παρακολουθείται, ενώ μία πινακίδα συμβουλεύει να σεβόμαστε το περιβάλλον καθώς είναι:

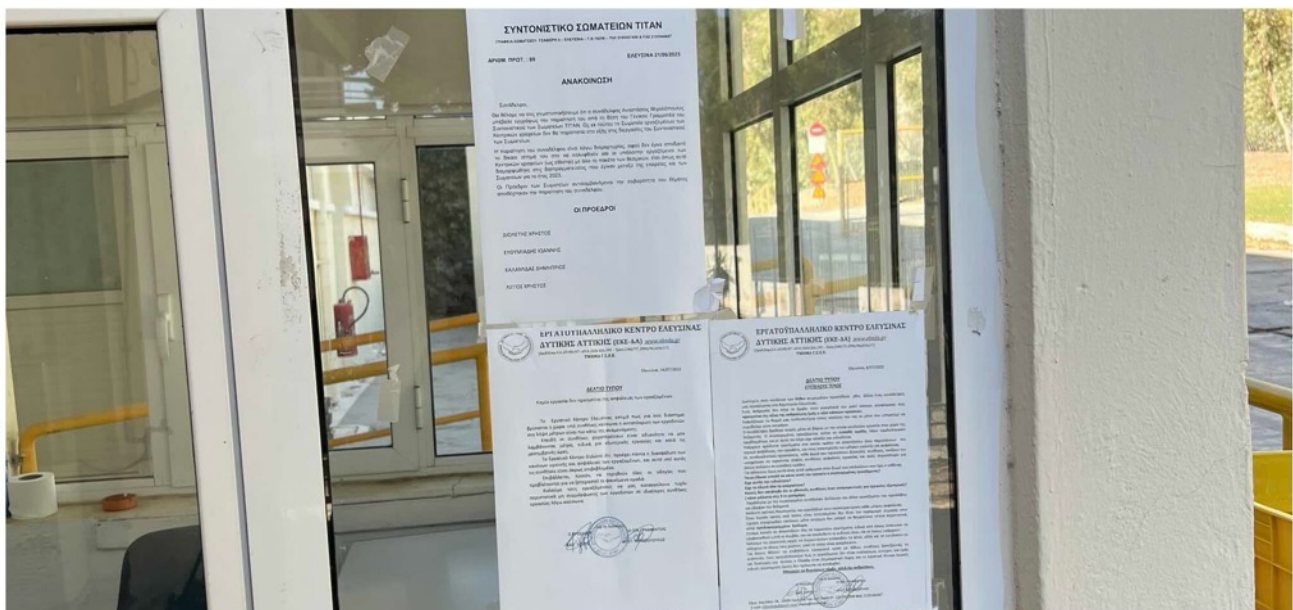
«η καλύτερη κληρονομιά για τα παιδιά μας». Αν και με ένα δισταγμό λόγω των καμερών, εισέρχομαι στον χώρο του εργοστασίου αφού η πόρτα είναιμισάνοιχτη. Η επίσκεψη μου δεν θα κρατήσει πολύ. Το Lab είναι μάλλον κλειστό. Στα δεξιά του ένα μικρό κτίριο με κάποια χαρτιά κολλημένα στο τζάμι και δίπλα ένα παλιό πράσινο τηλέφωνο με μία ταμπέλα από πάνω του να αναγράφει «βοήθεια» ή κάτι σχετικό. Πριν προλάβω να περιηγηθώ στο χώρο ή να πάω προς την πόρτα του Lab το τηλέφωνο ξεκινά και χτυπά. Υποψιάζομαι ότι πρέπει να είναι για μένα γιατί ο χώρος καταγράφεται με κάμερες. Λίγο η φοβία μου για το πόσα χέρια και αυτιά έχουν ακουμπήσει το συγκεκριμένο τηλέφωνο, λίγο το awkwardness της κατάστασης, αποφασίζω να αποχωρήσω. Προλαβαίνω όμως να φωτογραφίσω τις ανακοινώσεις που είναι κολλημένες πάνω στο τζάμι.

Οι ανακοινώσεις ενημερώνουν για τις δραστηριότητες του εργατικού σωματίου, τις δυσχερείς συνθήκες εργασίας αλλά και για τον θάνατο ενός υπαλλήλου του TITAN, ακριβώς ένα μήνα πριν (7/7/2023). Ο τίτλος του εγγράφου, «ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ ΤΕΛΟΣ». Καθώς αποχωρώ, το τηλέφωνο σταματά να χτυπά. Λίγο πιο κάτω ένα ξυλουργείο είναι ανοιχτό. Ρωτάω τον άνδρα που εργάζεται εκεί για το Lab. Μου απαντά ότι είναι της ΠΠ κι ότι έχουν ένα κουδούνι έξω από την πόρτα για τις επισκέπτριες. Μάλλον αυτό έπρεπε να χτυπήσω για περισσότερες πληροφορίες. Δεν επέστρεψα, συνέχισα να περπατώ παράλληλα με τα σύνορα του αρχαιολογικού χώρου.

Ο Φουκώ (1976/2011), εντοπίζει την βιοπολιτική, ως ένα από τα δομικά χαρακτηριστικά του καπιταλισμού. Πρόκειται για ένα σύστημα που εστιάζει σε τεχνικές ελέγχου, διαχείρισης και ρύθμισης των ανθρώπινων ζωνών προσδίδοντας χαρακτηριστικά φυσιολογικότητας και παρέκκλισης. Ο Δήμος της Ελευσίνας μετά την δολοφονία του Μιχάλη Κατσούρη, φίλαθλου της ΑΕΚ στις αρχές Αυγούστου του 2023 κήρυξε παύση σε οποιαδήποτε αθλητική ή πολιτιστική δραστηριότητα στον Δήμο «σε ένδειξη πένθους για τον άδικο χαμό του 28χρονου συμπολίτη μας» Δεν εντοπίστηκε σχετική αναφορά από το Δήμο Ελευσίνας για το εργατικό ατύχημα που έλαβε χώρα λίγους μήνες πριν στην πόλη.

Καινοτομίες

Είμαι κοντά στην κεντρική είσοδο του αρχαιολογικού χώρου. Άνθρωποι κάνουν εργασίες μέσα κρατώντας μία ομπρέλα. Φτάνω σε μία πλατεία λίγο πιο κάτω, μάλλον η κεντρική. Κι εδώ γίνονται έργα. Είμαι πολύ κοντά στην έναρξη του τουριστικού δρόμου. Γύρω από την πλατεία καφετέριες. Σε μία, δύο γιγαντοοθόνες δείχνουν τον τηλεοπτικό σταθμό ΣΚΑΙ¹³, ενώ μία ομάδα ανδρών ΔΙΑΣ¹⁴ πίνει εκεί τον καφέ της. Ο ήλιος είναι αρκετά έντονος, δεν μπορώ να είμαι πολύ παρατηρητικός. Συνεχίζω προς ένα στενό για να φτάσω πάλι στην αφετηρία μου, έξω από τον Κωτσόβολο. Πριν φτάσω εκεί, σε ένα σοκάκι, συναντώ μία καφετέρια κάπως μουντή, βαμμένη με μαύρο χρώμα και βαριά, σκούρα ξύλινα έπιπλα. Μάλλον ντόπιοι, ηλικίας 55+ κάθονται εδώ. Απέναντι ένα κομμωτήριο κάπως παλιό με περίεργη αισθητική. Το αυτοκόλλητο στη τζαμαρία αναγράφει «Αντρικό και Παιδικό κούρεμα 5 ευρώ - welcome to petros». Μέσα παλιά ρολόγια, αντίκες και πράγματα που δεν βγάζουν νόημα στα μάτια μου. Έξω δύο καρέκλες τύπου καφετέριας. Στη μία από αυτές κάθεσαι ο κομμωτής ενώ λίγο μετά θα έρθει και μία φίλη του.

Προχωράω να δω και το υπόλοιπο στενό. Ελάχιστα μέτρα πιο κάτω από την καφετέρια, συναντώ το πρώτο σκυλί μη ορατά δεσποζόμενο, το οποίο κάθεσαι έξω από μία είσοδο πολυκατοικίας. Νωρίτερα είχα δει 2-3 γάτες. Επιστρέφω στην καφετέρια και συνηθισμένος από τα Starbucks, ήταν και πρωί, πάω μέσα για να παραγγείλω. Πιάνω ένα μπουκαλάκι νερό από τα ψυγεία και παραγγέλλω τον καφέ μου. Η σερβιτόρα, κάπου στα 35, με τατουάζ και κοντό μπλουζάκι, μοντέρνο κούρεμα και «βαριά» προφορά. Δεν φαίνεται να έχει πολλή όρεξη, όμως την ρωτώ για τα αδέσποτα. Μου απαντά ότι δεν έχουν πολλά σκυλιά, 2-3 στο κέντρο, όμως οι γάτες είναι πρόβλημα, είναι πάνω από 10, «κάτι πρέπει να κάνει ο Δήμος», μου λέει. Ρωτάω σαν τι; Απαντά, «όχι να τα σκοτώσει, να τα φροντίσει, να τα μαζέψει». Πάω να πληρώσω και παρατηρώ ότι δε χρεώνει το νερό, η απόδειξη έγραφε 1,50€. Της το αναφέρω και μου απαντά, «είναι μαζί».

Κάθομαι ανάμεσα από παρέες. Δίπλα μου τρεις άντρες στη σειρά ενώ απέναντι τους μία γυναίκα κι ένας άντρας κάθονται μαζί σε ένα τραπέζι. Ξεκινάω να σημειώνω κάποια βασικά πράγματα που δεν ήθελα να ξεχάσω, όπως την επίσκεψη μου στο Lab νωρίτερα, την ομάδα ΔΙΑΣ που συνάντησα λίγο πριν. Ένας θόρυβος με κάνει να γυρίσω το κεφάλι μου προς τα πίσω. Ένα περιστέρι σέρνεται στο χώμα, στην κατασκευή πίσω από τα τραπέζια με τα φυτά, χωρίς να μπορεί να περπατήσει.

¹³ Φιλοκυβερνητικός τηλεοπτικός σταθμός με έντονες (ακρο)δεξιές αναφορές και συντηρητική ειδησεογραφική ματιά.

¹⁴ Ομάδες Δίκυκλης Αστυνόμευσης.

Ο άντρας που κάθεται στα αριστερά μου ρωτά τον πιο αυστηρό τύπο δίπλα του «τι θα κάνουμε με αυτό;» Ο αυστηρός, γύρω στα 65, ατημέλητος, με παλιά, φαρδιά, λερωμένα ρούχα. Απ' έξω φοράει ένα μπεζ πουκάμισο ορθάνοιχτο και από μέσα ένα λευκό φανελάκι με τιράντα. Μέσα σε όλα απάντησε, μαζί με άλλους: «να το αφήσουμε να πεθάνει», «θα το βρει καμιά γάτα», «είναι νεογέννητο, δεν έχει πόδια». Παρ' όλ' αυτά, ο πρώτος φαίνεται να ενδιαφέρεται και προσπαθεί να το πιάσει. Τελικά ο τρίτος στη σειρά το πιάνει και προσπαθεί να δει τι έχει. Αν είναι τραυματισμένο. Το ακουμπάει σε ένα πεζούλι, προσπαθεί να του δώσει νερό «θες νερό ρε;», του λέει. Φαίνεται να νοιάζεται αρκετά. Η κοπέλα μέσα από το μαγαζί βγαίνει έξω και του πετάει λίγο φαγητό χωρίς να μιλήσει. Ο άντρας στη μέση φαίνεται να έχει μεγαλύτερη την αίσθηση της ιδιοκτησίας, του θαμώνα στο συγκεκριμένο καφενείο. Θα μπορούσε να ήταν και ο ιδιοκτήτης κυρίως λόγω του τρόπου με τον οποίο μιλούσε στην σερβιτόρα, νομίζω κάποια στιγμή της έδωσε και μία εντολή. Παράλληλα, ο τρίτος συζητά για αυτό, το τσεκάρει να δει αν πέθανε ενώ οι υπόλοιποι δε φαίνεται να νοιάζονται.

Οι τρεις στη σειρά αριστερά μου, φαίνεται σα να είναι πρώην εργάτες ή συνταξιούχοι, οι δύο νομίζω φοράνε κάτι σαν ρούχα εργασίας. Δίπλα μου στα δεξιά, κάθεται ένας ηλικιωμένος μόνος του με λευκό πουκάμισο, μαύρο παντελόνι, ρολόι στο χέρι του και μία εφημερίδα. Λίγο μετά έρχονται κι άλλοι στο τραπέζι του και συζητούν: «Τα φορτώνουν τα κακόμοιρα τα γαϊδουράκια», λέει ένας και του ανταπαντά ο ηλικιωμένος «τώρα να φορτώνουν τα γαϊδουράκια;» Η συζήτηση συνεχίζει με τον πιο πρόσφατα αφιχθέντα να αναφέρει ότι πριν λίγο είδε έναν Πακιστανό να προσπαθεί να ανοίξει ένα αμάξι. Θα σηκωθεί για λίγο να πάει να δει τι γίνεται και θα ξανά επιστρέψει. Η παρέα στην αντίθετη μεριά ασχολείται ακόμη με το περιστέρι με τον έναν, τον πιο φροντιστικό, να στεναχωριέται που θα «ψοφήσει». Συχνά σηκώνεται από την καρέκλα του, το κοιτάει.

Επιστρέφοντας στην παρέα στα δεξιά μου, ακριβώς δίπλα μου, συνεχίζουν με τη θεματική «Πακιστανός». «Τις προάλλες», λέει ο ένας «βγάζαν φωτογραφία τα σκυλιά οι Πακιστανοί», «τα τρώνε ρε», του ανταπαντά ο άλλος και συνεχίζουν, «καλύτερα να βάλεις φωτιά παρά να χτυπήσεις σκύλο», «αυτά έχουν μεγαλύτερη αξία από εμάς» απαντά ένας. Συνεχίζουν, «το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό», «άμα βγει ο Κασιδιάρης θα καθαρίσει όλη την Αθήνα», «γιατρός είναι ο πατέρας του μη νομίζεις». Φαίνεται πως ο Κασιδιάρης έχει κοινό σε αυτή την περιοχή. Στο μπαλκόνι της πολυκατοικίας σχεδόν απέναντι μου, ένας ηλικιωμένος φροντίζει πουλιά που έχει σε κλουβιά. Η παρέα υπό το κοινό τραπέζι συνεχίζει, «η Χρυσή Αυγή κυνηγούσε τα πουστράκια», ακούω να λένε. Ίσως έκανα λάθος όμως γιατί η συζήτηση μετά αφορούσε προσφύγισσες.

«Δεν είναι σωστό αυτό», ανταπαντά ο ένας, «να μάθουν να σέβονται» λέει κάποιος άλλος. Η συζήτηση συνεχίζει γύρω από τα σύνορα, αν είναι κλειστά ή ανοιχτά. Άλλος ένας έρχεται στην παρέα και ψάχνει καρέκλα. Με πλησιάζει και με ρωτά αν μπορεί να πάρει από το δικό μου τραπέζι και απαντώ θετικά. Συνεχίζουν να κουβεντιάζουν ενώ εγώ σημειώνω. Ο ένας αναφέρει «καλύτερα δεν ήμασταν παλιά;» με έναν άλλον, μάλλον τον πρώτο-πρώτο με το λευκό πουκάμισο, να ανταπαντά: «Το κακό ξεκίνησε από το 70 και μετά που ήρθαν Πακιστανοί, Αιγύπτιοι, Ινδοί κλπ», και κάνει μια μικρή ιστορική αναδρομή. Ο συγκεκριμένος είναι κάπως διαφορετικός από τους άλλους. Ήταν ο μοναδικός που είχε εφημερίδα και, όπως ανέφερα νωρίτερα, είχε προσεγμένη εμφάνιση. Όμως δεν είναι μόνο αυτό. Οι τοποθετήσεις του έχουν διαφορετική αίσθηση. Σαν η φωνή του να «κουβαλάει» γνώση και εμπειρία, ο λόγος του είναι πιο στέρεος.

Πριν φύγω παρατηρώ ένα μπολ γεμάτο με νερό κι ένα περιστέρι να στέκεται και να πίνει απέναντι μου. Μάλλον αυτό το μπολ είναι για το σκυλί που ανησύχησα νωρίτερα ότι διψάει. Επιστρέφω μέσα στην υπεύθυνη για να της αφήσω το ποτήρι και το μπουκαλάκι. Με ενημερώνει ότι οι τιμές είναι άλλες για το take away και άλλες για το τραπέζι, εξού και η ταμπέλα που είδα νωρίτερα πίσω από το μπολ με το νερό... Έτσι εξηγείται το δωρεάν μπουκαλάκι με νερό. Παρ' όλ' αυτά δε θέλει να πάρει τα επιπλέον χρήματα που της δίνω. «Την έκοψα την απόδειξη, για 70 λεπτά δεν πειράζει, στο λέω για την επόμενη». Στον πάγκο πάνω υπάρχουν αρκετά φυλλάδια από ένα δρώμενο της ΠΠ. Παίρνω ένα.

Η ώρα 10:10 π.μ. και ψάχνω να βρω τη στάση του ΚΤΕΛ. Βρίσκομαι στον δρόμο «Ηρώων Πολυτεχνείου». Είναι πολυσύχναστος, με τακτά λεωφορεία. Μία παρέα, μάλλον τουριστ(ρι)ών, ίσως είναι και οικογένεια, κατεβαίνουν από το αστικό λεωφορείο και κατηφορίζουν. Φοράνε καπέλα, γυαλιά ηλίου, είναι καλοντυμένες και πρέπει να μιλούν Ρώσικα ή κάτι ομόηχο. Ίσως πάνε προς το τουριστικό δρομάκι. Ρωτάω 2-3 γυναίκες και μου επιβεβαιώνουν ότι είμαι στο σωστό σημείο. Καθώς περιμένω, συναντώ πάλι την παρουσία δημοτικών υπηρεσιών. Την πρώτη φορά περνάει ένα βανάκι

Αυτή δεν είναι η πρώτη φορά που ο Κασιδιάρης αναφέρεται σε συζητήσεις ντόπιων. Ήδη από την πρώτη επίσκεψη το όνομα του είχε φτάσει στα αυτιά μου. Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015, η Χρυσή Αυγή στην περιοχή είχε λάβει λίγο πιο κάτω από 10% (Υπουργείο Εσωτερικών, 2015, Νοέμβριος 17).

το οποίο έχει εκτύπωση περιφερειακά με ένα σκύλο και μία γάτα, υποψιάζομαι για την φροντίδα (;) των αδέσποτων. Τη δεύτερη φορά ένα αυτοκίνητο της δημοτικής αστυνομίας και τέλος ένα αγροτικό αυτοκίνητο του Δήμου της Ελευσίνας. Φαίνεται ότι η παρουσία των αρχών είναι πυκνή στην περιοχή, ειδικά αν αναλογιστούμε το αστυνομικό κέντρο, τα περιπολικά και την ομάδα ΔΙΑΣ που συνάντησα νωρίτερα καθώς και την λιμενική αστυνομία στην προηγούμενη επίσκεψή μου.

Ώρα 10:45 π.μ. και το ΚΤΕΛ επιτέλους ήρθε, σχεδόν γεμάτο. Επιστρέφοντας στο σπίτι κοιτάω το φυλλάδιο. Αναφέρει μία σειρά από δρώμενα που είχαν γίνει πριν από 1-4 εβδομάδες, παρ' όλ' αυτά τα φυλλάδια ήταν ακόμη εκεί.

Ημέρα τρίτη / 6 Νοεμβρίου 2023

Νομίζω δεν έχω ξανά μπει σε πιο βρώμικο λεωφορείο ΚΤΕΛ. Σε αυτό το λεωφορείο δεν επιτρέπεται να κάτσει κάποιο άτομο στις πρώτες θέσεις του. Είναι κλειστές με έναν ελαστικό ιμάντα. Θεώρησα ότι είναι λόγω κάποιας βλάβης. Μία ώρα μετά, μπαίνουν στο λεωφορείο οι ελεγκτές, ανοίγουν τους ιμάντες και κάθονται αντικριστά. Πριν φύγουμε, 10-15 νεαρά αγόρια ηλικίας 20-30 θα ανέβουν στο λεωφορείο, το ένα πίσω από το άλλο. Αισθάνθηκα απειλή, απέπνεαν έντονα το αίσθημα της συμμορίας και είχαν σχεδόν ίδια ρούχα και κούρεμα. Σα να τους άνηκε όλος ο χώρος. Αυτή τη φορά επισκέπτομαι τη ζώνη όπου βρίσκονται τα Ναυπηγεία της Ελευσίνας. Η κίνηση είναι αφόρητη, θα κάνουμε τουλάχιστον μία ώρα να φτάσουμε στην πόλη. Ο οδηγός σε όλη την διαδρομή μιλά με ένα συνάδελφό του για εργασιακά ζητήματα αναφέροντας κάτι που μοιάζει με το εξής: «ξέρεις ρε φίλε πως όλοι, πέρα από αυτή τη δουλειά (σ.σ. οδηγός στα ΚΤΕΛ) κάνουμε και κάτι άλλο, συμπληρώνουμε και από αλλού, πρέπει να υπάρχει συνεννόηση και κατανόηση με τα ωράρια». Λίγο πριν φτάσω στα Ναυπηγεία, παρατηρώ από το παράθυρο τον χώρο. Απότομα η περιοχή άλλαξε και βρέθηκα από τα όρια της πόλης σε μία βιομηχανική ζώνη. Μία γυναίκα σε ένα δρόμο στενό, χωρίς πεζοδρόμιο, κατευθύνεται αντίθετα σέρνοντας το μηχανάκι της, πιθανόν λόγω βλάβης.

Στη στάση για τα Ναυπηγεία, από ένα αρκετά γεμάτο λεωφορείο θα κατέβω μόνο εγώ. Στο κάλεσμα του εισπράκτορα για το αν υπάρχουν άλλα άτομα που θέλουν να κατέβουν σε αυτή, δεν απαντά κανένα. Τελικά, θα κατέβω μία στάση νωρίτερα μαζί με άλλους δύο άντρες, από λάθος. Δεν υπάρχει κάποια σήμανση των στάσεων στη διαδρομή, πρέπει να ξέρεις εμπειρικά τις στάσεις ή να έχεις ανοιχτό το Google Maps, όπως εγώ, και να προσπαθείς να συγχρονιστείς με το GPS. Περπατάω προς την κατεύθυνση του λεωφορείου για λίγα μέτρα μέχρι να βρεθώ έξω από την είσοδο των

Ναυπηγείων. Η κίνηση είναι ελάχιστη και ο ήλιος έντονος. Βλέπω δύο φύλακες έξω από την πύλη. Ο ένας μιλάει με τον οδηγό που είναι σταθμευμένος έξω από εκεί. «Ρε συ (σ.σ. απευθυνόμενος στον συνάδελφο του), θα μιλήσει εδώ κάποιος του ΣΥΡΙΖΑ;» Ο συνάδελφος του δεν γνωρίζει. Ο πρώτος, λέει στον επισκέπτη, να σταθμεύσει έξω από το πάρκινγκ των εργαζομένων, που βρίσκεται αντικριστά από την κεντρική πύλη και είναι γεμάτο, μέχρι να διασταυρώσει αν θα του επιτρέψει να μπει, λόγω της υποτιθέμενης ομιλίας. Ο δεύτερος με πλησιάζει και τον ρωτά αν υπάρχει κάποιος τρόπος να μπω στα ναυπηγεία για επίσκεψη. Η απάντηση και των δύο είναι αρνητική. Στην ερώτηση αν μπορώ να προγραμματίσω κάποια επίσκεψη, η απάντηση ξανά είναι αρνητική, ίσως δε γνωρίζουν.

Κατευθύνομαι αυτή την φορά αντίθετα του λεωφορείου, πίσω προς την πόλη. Μπροστά μου μία μεγάλη επιγραφή πάνω σε σιδεριές: «Ναυπηγεία Ελευσίνας». Λίγο πιο κάτω μία γραμμή τρένου που οδηγεί έξω από μία πύλη όμως η αντίθετη πλευρά της δεν οδηγεί πουθενά. Η περίφραξη του χώρου δεν επιτρέπει να διακρίνω πολλά, ενώ στο πάνω μέρος αυτής υπάρχει συρματοπλέγμα με αιχμηρές άκρες. Λίγο πιο κάτω, άλλο ένα ναυπηγείο το οποίο δεν έχει τόσο εμφανή ασφάλεια. Στην περίφραξη, αυτή τη φορά διάτρητη με κάγκελα, μία κίτρινη πινακίδα με ενημερώνει ότι εισέρχομαι σε «περιοχή ελεγχόμενης πρόσβασης» και πως «η πρόσβαση στην περιοχή συνεπάγεται και αποδοχή ελέγχων και ερευνών ασφαλείας». Μέσα από τα κάγκελα, ένας άντρας πραγματοποιεί κάποιες εργασίες.

Η είσοδος σε αυτό το ναυπηγείο είναι ανοιχτή, στο προηγούμενο υπήρχε μία μπάρα. Μπαίνω μέσα και βλέπω στα δεξιά μου μία κατασκευή μέσα στην οποία κάθεται μάλλον ο υπεύθυνος ασφάλειας. Φοράει κάτι σα στολή με πουκάμισο και αν είδα καλά έχει κι έναν ασύρματο. Τον πλησιάζω και τον ρωτάω αν μπορώ να προγραμματίσω κάποια επίσκεψη στον χώρο. Μου το αρνείται ενώ φαίνεται απορημένος που του ζητάω κάτι τέτοιο και με ενημερώνει μόνος του ότι «εδώ είναι ιδιωτικά ναυπηγεία, δίπλα είναι της Ελευσίνας».

Απομακρύνομαι και συνεχίζω την πορεία μου. Προχωρώντας στην άκρη του δρόμου, αντίθετα από εμένα έρχεται ένας ποδηλάτης. Έχουν περάσει λίγα λεπτά και μπροστά μου μία συστάδα από φορτηγά, το ένα πίσω από το άλλο. Η πρώτη μου σκέψη είναι πώς θα καταφέρω να περάσω τον δρόμο. Είναι όλα παρκαρισμένα στην άκρη του δρόμου και δεν υπάρχει κάποιος άλλος τρόπος πέρα από το να βγω στη βασική λωρίδα κυκλοφορίας. Η δεύτερη σκέψη είναι, «τι στο καλό κάνουν τόσα φορτηγά εδώ;» Πλησιάζοντας, βλέπω απέναντι μου τις εγκαταστάσεις της εταιρείας Orphee που πρέπει να ασχολείται με logistics. Φορτηγά κι από τις δύο λωρίδες με τους οδηγούς, είτε με συνοδηγό είτε χωρίς, περιμένουν να μπουν μέσα για να παραλάβουν δέματα. Προσπαθώντας να περάσω, βγαίνοντας πρακτικά στον δρόμο, βλέπω απέναντι μου δύο φορτηγά να βγαίνουν από την είσοδο της εταιρείας. Στο ένα, ο οδηγός με τον συνοδηγό με κοιτούν παράξενα. Το ίδιο συμβαίνει και με κάποια, λίγα, αυτοκίνητα που περνούν από τον δρόμο.

Συνεχίζω. Ακριβώς δίπλα από την εταιρεία, βλέπω μία πινακίδα «ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ» αλλά δεν υπάρχει κάποιο σουπερμάρκετ εδώ. Μάλλον πρόκειται για αποθήκες της εταιρείας. Σε αυτό το σημείο, η κίνηση είναι μειωμένη, λιγότερα φορτηγά και μάλλον πιο προσεγμένος ο χώρος, ίσως αυτή η αίσθηση μου δημιουργείται λόγω της έλλειψης των φορτηγών. Λίγο πιο κάτω, μία μεγάλη είσοδος. Πάνω σε έναν τοίχο, σε λευκή πινακίδα, μία σημαία σε έναν κύκλο που κάπως μοιάζει με την ελληνική, όμως αντί για τον σταυρό στο πάνω αριστερό μέρος της, έχει κάτι που μοιάζει με αστέρι, σε μπλε φόντο. Βρίσκομαι στην είσοδο του εργοστασίου Ελληνικά Πετρέλαια (ΕΛΠΕ). Η πρώτη μου σκέψη, «σίδερα παντού». Προς τη δική μου κατεύθυνση άλλη μία είσοδος. Έξω από αυτή, στα δεξιά, παρατηρώ δύο κουβάδες. Πλησιάζω, διασχίζοντας το πεζοδρόμιο, το πρώτο που εντόπισα μετά από αρκετά μέτρα. Ο ένας κουβάς έχει μέσα νερό, πιθανόν γεμισμένο πρόσφατα αφού είναι γεμάτος και ο άλλος τροφή για σκύλους. Μέχρι στιγμής δεν έχω δει γύρω μου κάποιο αδέσποτο ζώο. Ο χώρος φαίνεται κάπως προσεγμένος αν και μικρός, συγκριτικά με το πόσο μεγάλη είναι είσοδος. Κουρεμένο γκαζόν, αν και με μπαλώματα από χώμα και κάποια μικρά δέντρα περικυκλωμένα από πεζοδρόμια που οδηγούν προς το εργοστάσιο. Τα πεζοδρόμια, δυστυχώς δε θα

διαρκέσουν πολύ. Καθώς φεύγω από την είσοδο βλέπω μπροστά μου το πεζοδρόμιο πρακτικά να χάνεται και να μετατρέπεται σε φράχτης. Είναι ξεκάθαρο ότι ο χώρος αυτός δεν είναι για περπάτημα, δεν έχω δουλειά εδώ. Ο φράχτης σε λίγο θα γίνει πιο επιθετικός. Στο πάνω αλλά και στο κάτω μέρος από την εσωτερική πλευρά υπάρχει συρματοπλέγμα με αιχμηρές άκρες ενώ κάνει την εμφάνιση της η πρώτη κάμερα η οποία δεν εστιάζει αποκλειστικά στον εσωτερικό χώρο του εργοστασίου αλλά σίγουρα βλέπει κι ένα μεγάλο κομμάτι του δρόμου. Εδώ να επισημάνω ότι το εργοστάσιο εκτείνεται τόσο από τα δεξιά όσο και από τα αριστερά της διαδρομής. Κάθε λίγα μέτρα υπάρχουν κάμερες, άλλες πιο παλιές σε στέρη βάση και άλλες πιο καινούργιες που μπορούν και περιστρέφονται, ίσως κάποια μεταγενέστερη προσθήκη. Πιο κάτω συναντώ την πρώτη επιγραφή σε κίτρινο φόντο: «Προσοχή. Ο χώρος ελέγχεται από κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης (CCTV) για την αποτροπή αδικημάτων κατά της ζωής του προσωπικού και της περιουσίας της εταιρείας (Ν. 2472/97)». Μέσα από τα κάγκελα ξεπροβάλλει πάλι ο λογότυπος των ΕΛΠΕ με αυτή την κάπως παραποιημένη ή υβριδοποιημένη σημαία Ελλάδας-Ευρώπης. Ο ποδηλάτης, που είχα δει πριν λίγη ώρα, αυτή τη φορά από τη δικιά μου πλευρά, με ρωτάει ενώ απομακρύνεται, «τι ώρα είναι...;». Του απαντώ, «εννιάμιση, δέκα παρά» και μου κουνάει το κεφάλι του. Ίσως είναι αθλητής, έχει προσεγμένο εξοπλισμό, προστατευτικό κράνος και γυαλιά.

Από την αρχή της επίσκεψής μου δεν ένιωθα άνετα στην περιοχή, σα να μην έπρεπε να είμαι εδώ. Το συναίσθημα αυτό όμως γίνεται εντονότερο καθώς διασχίζω τον χώρο που βρίσκεται το εργοστάσιο των ΕΛΠΕ. Με τα εργοστάσια, τις περισσότερες φορές, νιώθω κάπως περίεργα, ίσως γιατί τα έχω συνδυάσει με τη γιαγιά μου. Η γιαγιά μου δούλευε για πολλά χρόνια στο εργοστάσιο «Βοσινάκη» στο Δρέπανο Πατρών. Κάθε φορά που πήγαινα να την δω ενώ δούλευε, ήμουν 8-9 ετών, τη θυμάμαι να με περιμένει με χαρά πίσω από την μεγάλη πόρτα του εργοστασίου. Μόλις την έβλεπα, έτρεχα προς το μέρος της όσο πιο γρήγορα μπορούσα για να την αγκαλιάσω. Κάθε φορά με πήγαινε στον αυτόματο πωλητή για αναψυκτικό, με σύστηνε στις συναδέλφισσές της με χαρά, και αυτές πάντα μου χαμογελούσαν. Συνήθως πήγαινα τα βράδια. Θυμάμαι πάντα τον χώρο του αναψυκτηρίου σχεδόν άδειο ενώ τα ρούχα που φορούσε ήταν κάπως αστεία στα μάτια μου. Γιατί να φοράει λευκά ρούχα και ένα περίεργο τριγωνικό καπέλο, σκεφτόμουν. Μία από τις δουλειές της ήταν να ξεχωρίζει τις φρυγανιές που είχαν καεί στο ψήσιμο. Με έβαζε να κάθομαι πάνω σε σάκους γεμάτους με καμένες φρυγανιές και να της κάνω παρέα. Σε όλες τις αφηγήσεις της, θεωρούσε ότι το εργοστάσιο και τα αφεντικά της ήταν πολύ καλά. Τη συμπαθούσαν που ήταν εργατική ενώ μου είχε πει ότι τα βράδια δούλευε επιπλέον και καθάριζε τις εγκαταστάσεις. Για κάποια χρόνια θεωρούσα ότι το εργοστάσιο ήταν καλό και πως οι άνθρωποι εκεί ήταν χαρούμενοι. Τουλάχιστον

ήταν πάντα όταν ήμουν εγώ εκεί. Με αφορμή την τωρινή έρευνά μου, σε μία συζήτηση που είχαμε στο τηλέφωνο, την ρώτησα, «πώς ήταν τότε η δουλειά γιαγιά;», και μου απάντησε: «Μου άρεσε, ήταν ωραία δουλειά, είχε καλό ωράριο και υπήρχε καθαριότητα, αλλά πέθαινα».

Λίγα μέτρα μετά την κίτρινη πινακίδα με την προειδοποίηση σχετικά με «αδικήματα κατά της ζωής του προσωπικού...», μία κόκκινη σήμανση με ενημερώνει ότι απαγορεύονται οι φωτογραφίες. Καθώς περπατάω βλέπω ένα γάντι παρατημένο στο πεζοδρόμιο ενώ από «πάνω» μου, αρκετά κοντά, περνάει ένα μάλλον στρατιωτικό αεροπλάνο. Βρίσκομαι εδώ πάνω από 20 λεπτά και δεν έχω δει ούτε έναν άνθρωπο μέσα από τα κάγκελα. Ωστόσο ακούω έναν στατικό ήχο που βγαίνει κοντά από τις εγκαταστάσεις και μυρίζω πετρέλαιο. Από την ώρα που είδα την πινακίδα για την απαγόρευση λήψης φωτογραφιών νιώθω ότι παρανομώ κάθε φορά που φωτογραφίζω τον χώρο.

Το πεζοδρόμιο τελειώνει και κάπου εδώ τελειώνει και το εργοστάσιο. Λίγα μέτρα πιο κάτω, βλέπω κάτι σαν φρούριο και δίπλα ένα εγκαταλελειμμένο κτίριο που γράφει «ΕΓΚ». Τελικά δεν είναι πολύ εγκαταλελειμμένο αφού καθώς πλησιάζω στην είσοδο ένας μάλλον φύλακας, με βλέπει, κουνάει το κεφάλι του και με πλησιάζει. Φοράει ένα απλό κοντομάνικο μπλουζάκι χωρίς διακριτικά. Τον ρωτάω «τι είναι εδώ» και μου απαντά «εδώ είναι το παλιό εργοστάσιο “Πυρκά”». Τον ρώτησα δυο-τρεις φορές για να το σημειώσω. Σε ερώτηση μου αν μπορώ να μπω μέσα αφού είναι «πρώην», μου απαντά πως απαγορεύεται και δεν μπορεί να με βοηθήσει. Καθώς έφευγα με ακολούθησε έως την έξοδο. Κοντοστάθηκα και έψαξα το «Πυρκά». Δε βρήκα τίποτα. Μόλις έβαλα και τον όρο αναζήτησης «Ελευσίνα» εμφανίστηκε το αποτέλεσμα «ΠΥΡΚΑΛ Εκρηκτικές Ύλες» και «το ιστορικό εργοστάσιο της Ελευσίνας». Πρέπει να βρίσκομαι σε στρατιωτική ζώνη. Ακούω και πάλι ένα αεροπλάνο το οποίο είναι σίγουρα στρατιωτικό και προλαβαίνω να το φωτογραφίσω.

Απέναντι μου βλέπω πάλι συρματοπλέγματα και πινακίδες που ενημερώνουν ότι απαγορεύονται οι φωτογραφίες και πως υπάρχουν εκρηκτικές ύλες. Πάλι μία εγκατάσταση με το «ΕΓΚ». Ενώ εν πρώτοις φαίνεται σαν εγκαταλελειμμένη, κυρίως γιατί είναι ασυντήρητη, διακρίνω στην είσοδο κρεμασμένα ρούχα που στεγνώνουν δίπλα από μία ένδειξη πως υπάρχουν εύφλεκτες ύλες. Τώρα είμαι απέναντι από την είσοδο. Μέσα, ένα στρατιωτικό φορτηγό, ένα ΙΧ, και γραμμένο με κόκκινο σπρέι σε έναν πίνακα ανακοινώσεων «ΕΞΩ ΤΣΙΟΥΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΚΑ». Αντίστοιχο μήνυμα σβησμένο αυτή τη φορά, υπάρχει και σε μία πόρτα δίπλα από την είσοδο. Λίγο πιο κάτω, μέσα στο χώρο υπάρχει και μία εκκλησία, φαίνεται καλά συντηρημένη.

Κουρασμένη στρατιωτική βιομηχανία

Μετά από λίγα μέτρα τελειώνει η συγκεκριμένη ζώνη. Μία πινακίδα δείχνει προς την αντίθετη πλευρά «ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΤΙΤΑΝ». Καθώς υπάρχουν υπερυψωμένοι τοίχοι παντού, δεν μπορώ να καταλάβω αν πράγματι υπάρχει κάποιος χώρος του εργοστασίου σε αυτό το μέρος.

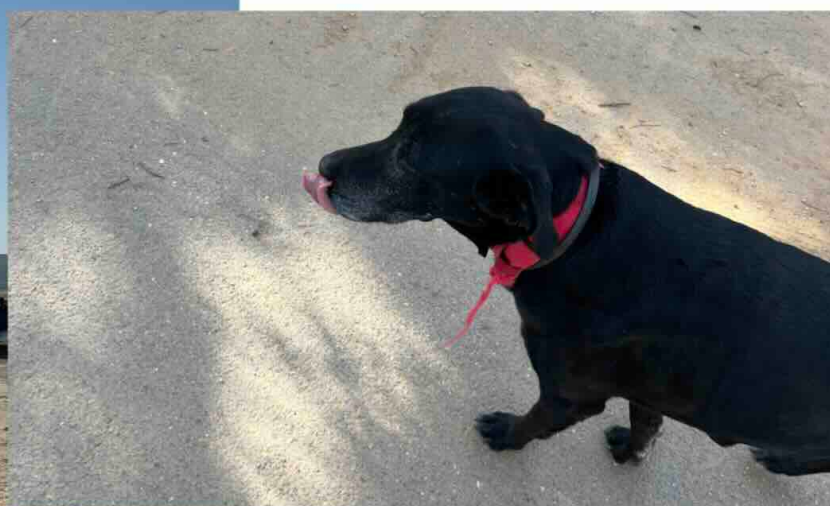
Έχω φτάσει σε μία διασταύρωση. Λίγο πριν ξεκινήσω να ανηφορίζω προς το κέντρο της πόλης, μία πινακίδα δείχνει προς τη θάλασσα και αναφέρει «Ναυπηγεία Σάββας». Ψάχνοντας στο Google βλέπω ότι προς τα εκεί είναι και το γνωστό «Νεκροταφείο πλοίων», σκέφτομαι ότι είναι καλή ευκαιρία να δω και τον συγκεκριμένο χώρο. Καθώς κατεβαίνω τον δρόμο ο τοίχος της περιφράξης συνεχίζει στα δεξιά ενώ λίγα μέτρα παρακάτω βρίσκω πάλι τη γνωστή ένδειξη ότι απαγορεύονται οι φωτογραφίες. Συναντώ άλλο ένα μικρό εικονοστάσι/ εκκλησάκι δρόμου, είχα συναντήσει κι άλλο νωρίτερα. Ο δρόμος πάλι άδειος. Στα αριστερά μου μία είσοδος του εργοστασίου ΤΙΤΑΝ, εξαιρετικά περιποιημένη με δέντρα, γκαζόν και φώτα. Η πινακίδα απ' έξω αναγράφει σε πράσινο σκούρο φόντο «ISO 14001¹⁵ η επιβράβευση των προσπαθειών μας» μαζί με ένα σήμα της ανακύκλωσης. Καθώς κατηφορίζω, ο δρόμος καλύπτεται με χώμα. Στα αριστερά μου βλέπω ένα μεγάλο εγκαταλελειμμένο κτίριο, με σπασμένα τζάμια και γκρεμισμένους τοίχους, κι έξω από αυτό στοίβες με χώμα. Στο τέλος του δρόμου κάτι που μοιάζει με φυλάκιο, άδειο. Καθώς φτάνω στην θάλασσα, το πρώτο πράγμα που παρατηρώ είναι οι εγκαταστάσεις ενός εργοστασίου. Πρέπει να είναι των ΕΛΠΕ, φτάνουν μέχρι την άκρη της θάλασσας. Στο βάθος, δύο άντρες συνομιλούν ενώ ένα φορτηγό κάνει όπισθεν και ακούγεται ένας προειδοποιητικός ήχος. Μία κίτρινη πινακίδα αναγράφει «Αρχή Ασφαλείας Λιμένα Ελευσίνας». Η πινακίδα εκτός των άλλων, αναγράφει πως «ενδέχεται να εφαρμοστούν μέτρα ασφαλείας στην περιοχή» και πως «όσοι βρίσκονται σε αυτή μπορεί να υποστούν έλεγχο». Κι εδώ, απαγορεύεται η λήψη φωτογραφιών και βίντεο. Ο χώρος φαίνεται αρκετά ήσυχος αν και δε νιώθω άνετα. Δε βλέπω άλλους πέρα από τους δύο άντρες που συνομιλούν και αυτούς που βρίσκονται μέσα στο φορτηγό. Κανένας τους δε φαίνεται να δίνει σημασία σε εμένα. Στο βάθος τα φουγάρα ενός εργοστασίου, είναι μάλλον του ΤΙΤΑΝ, πιθανολογώ τα ίδια που φαίνονται και στο κέντρο της πόλης.

¹⁵ «Το πρότυπο ISO 14001:2015 αφορά εταιρείες που στοχεύουν να βελτιώσουν την περιβαλλοντική τους επίδοση» (Eurocert Group, n.d.).

Συνεχίζω στον μοναδικό δρόμο που οδηγεί προς το νεκροταφείο. Σε όλη τη διαδρομή βλέπω παρατημένα πλοία πάνω στο έδαφος και μισο-βουλιαγμένα πλοία μέσα στη θάλασσα. Μέσα σε όλα αυτά, μία μαύρη σκυλίτσα με ένα κόκκινο κολλάρο έρχεται στην παρέα μου και με ακολουθεί όπου πηγαίνω. Φτάνοντας έξω από ένα ιδιωτικό ναυπηγείο η σκυλίτσα κοντοστέκεται εκεί μαζί μου. Μέσα από την μισάνοιχτη πόρτα ακούω άντρες να συνομιλούν και δίπλα από την πόρτα, σε έναν τοίχο, βλέπω μία μεγάλη εικόνα της Παναγίας. Μάλλον το σπίτι της σκυλίτσας είναι αυτό το ναυπηγείο, σα να είναι πιο άνετα εδώ. Σταματάω λίγο για να δω τον χώρο. Παντού η ίδια ατμόσφαιρα, σιδεριές, πλοία, εξαρτήματα, μπαλωμένοι δρόμοι, λιγοστά ή καθόλου φώτα για τη νύχτα, χώμα και απέναντι μου να με παρακολουθεί εκείνη. Συνεχίζω προς το τέλος του δρόμου, σύμφωνα με τους χάρτες της Google θα μπορέσω να συνεχίσω προς το κέντρο της πόλης μόλις φτάσω εκεί. Η σκυλίτσα συνεχίζει και με ακολουθεί μέχρι ένα σημείο. Μετά, κοντοστέκεται και με κοιτά ενώ απομακρύνομαι.

Ακούω ήχους εργασιών. Ένας άντρας πάνω σε ένα πλοίο κάτι επιδιορθώνει, ενώ περνάει από μπροστά μου, στην αντίθετη κατεύθυνση, ένα αυτοκίνητο ιδιωτικής εταιρείας ασφαλείας μέσα στο οποίο είναι μία γυναίκα, περιποιημένη με γυαλιά ηλίου και στολή. Είναι η πρώτη φορά σήμερα που είδα γυναίκα. Λίγο πιο κάτω κάτι που μοιάζει με εργοστάσιο έχει έξω από την είσοδό του ένα χριστουγεννιάτικο δέντρο. Πλησιάζοντας διαπιστώνω ότι είναι το κέντρο ανακύκλωσης του Δήμου της Ελευσίνας. Μέσα, λίγα φορτηγά και σωροί από υλικά.

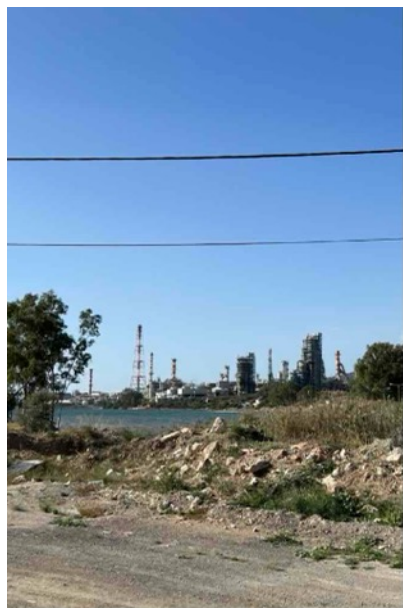
Σε όλα τα σημεία που περπάτησα ένιωθα πλήρως μόνος, ότι δεν ανήκω εδώ. Παρά το γεγονός ότι συνάντησα ανθρώπους τριγύρω ή μίλησα μαζί τους έστω και φευγαλέα. Η μοναδική στιγμή που για λίγο έστω, «ξεχάστηκα» ήταν όταν αυτή περπάταγε μαζί μου αυτά τα λίγα μέτρα.

Συνεχίζω το περπάτημα, χωρίς να υπάρχει κανένας τριγύρω. Θεωρώ κάπου εδώ ότι πλησιάζω προς το τέλος του δρόμου, μπροστά μου όμως βλέπω άλλη μία είσοδο του εργοστασίου TITAN. Μη πιστεύοντας ότι ο δρόμος οδηγεί σε αδιέξοδο, πλησιάζω πολύ κοντά για να διαπιστώσω ότι δεν υπάρχει τρόπος να φύγω πέρα από το να επιστρέψω πάλι εκεί που ήμουν. Εκείνη τη στιγμή, ένα αυτοκίνητο με έναν άντρα κοντά στα 35 έρχεται προς το μέρος μου για να εισέλθει στον χώρο του εργοστασίου. Τον πλησιάζω και τον ρωτάω αν υπάρχει άλλος τρόπος να επιστρέψω προς το κέντρο. Με κοιτάει με απορία και μου απαντά: «Πώς έφτασες εδώ;» Του εξηγώ τον δρόμο που πήρα και τον ρωτάω αν μπορώ να μπω στο εργοστάσιο μαζί του για να «κόψω» δρόμο. Σύμφωνα με τους χάρτες της Google είναι «μία ευθεία» που μπορώ να περπατήσω. Για λίγο, διστακτικά, σα να θέλησε να μου το επιτρέψει, αλλά μου απαντά «θα μπερδευτείς από εδώ, ο μόνος τρόπος είναι να επιστρέψεις από εκεί που ήρθες» και έφυγε.

Μου φάνηκε τόσο παράξενο που ένα εργοστάσιο έχει απλωθεί τόσο πυκνά σε μία περιοχή και αυτή η περιοχή που περπατώ έχει πρακτικά μόνο μία διέξοδο. Επιστρέφοντας πίσω μετά από αρκετά μέτρα θα συναντήσω μία γνώριμη ύπαρξη. Η σκυλίτσα έχει ξαπλώσει απέναντι από το Ναυπηγείο Σάββας. Με το που με βλέπει σηκώνεται κι έρχεται προς το μέρος μου. Της δίνω λίγο νερό από το μπουκάλι που είχα μαζί μου. Ενώ ήπια λίγο στην αρχή, δε διψούσε. Όπως και πριν, έτσι και τώρα με ακολούθησε για αρκετά μέτρα μέχρι που έφτασε σε ένα σημείο και με κοιτούσε να απομακρύνομαι. Μπροστά μου πάλι το αυτοκίνητο της ιδιωτικής ασφάλειας, αυτή τη φορά πηγαίνει προς το μέρος που ήμουν πριν λίγο. Το τοπίο γνωστό. Ανηφορίζοντας από το μοναδικό δρόμο εξόδου, στα δεξιά μου πάλι το TITAN. Βγαίνουν δύο φορτηγά από την είσοδο, το εργοστάσιο είναι σίγουρα σε λειτουργία.

Λίγες μέρες μετά ξαναέβαλα τη διαδρομή στους χάρτες της Google. Τα αποτελέσματα ήταν το ίδιο. Με οδηγούσαν να περπατήσω μέσα από το εργοστάσιο. Μόνο που στην πραγματικότητα εκεί είναι ένα αδιέξοδο.

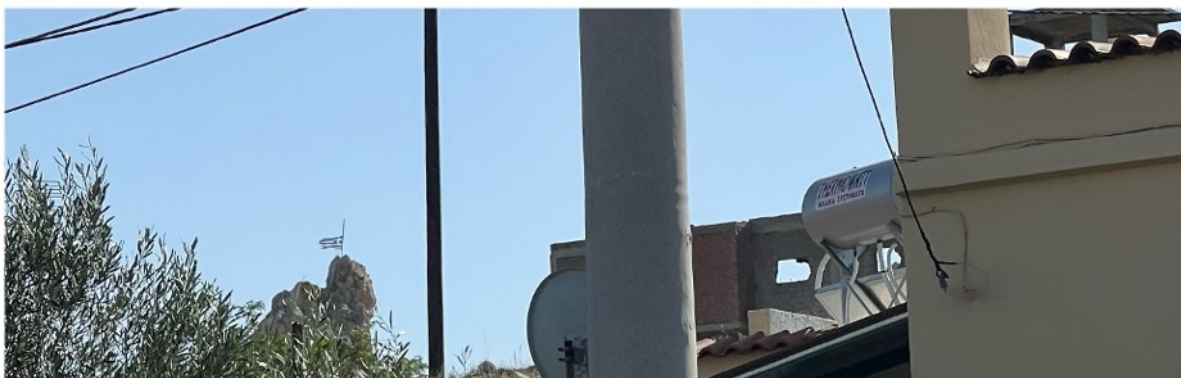

Φουγάρα, πού πας και ουράνιες αντανakλάσεις

Φτάνοντας στη διασταύρωση που ήμουν πριν τη λοξοδρόμηση προς το νεκροταφείο, ξανά δύο άντρες μέσα σε ένα φορτηγό με κοιτούν παράξενα, ο ένας με μειδίαμα. Απέναντι μου, βλέπω μία σχισμένη ελληνική σημαία, σε ένα λόφο. Μάλλον το άτομο που την κρέμασε εκεί, θέλησε να την τοποθετήσει στο πιο ψηλό σημείο της Ελευσίνας. Πλησιάζω σε μία στάση που μοιάζει με ΚΤΕΛ, δεν έχει κάποια επιγραφή. Εδώ τα σπίτια ενώ εν πρώτοις φαίνονται αρκετά απεριποίητα, με κάποιες γρήγορες ματιές στις αυλές είναι προσεγμένα και καθαρά. Είμαι αρκετά κουρασμένος και θέλω να βεβαιωθώ πως είμαι στο σωστό σημείο. Προχωράω λίγα μέτρα πιο πάνω που υπάρχουν κάποια συνεργεία αυτοκινήτων. Σύμφωνα με τη Google μετά τη διασταύρωση που ακολουθεί, είναι η στάση μου. Στη διασταύρωση βλέπω, μετά από τόση ώρα, το πρώτο σημάδι πως η Ελευσίνα είναι πολιτιστική πρωτεύουσα. Τέσσερις σημαίες στη σειρά, οι γνωστές κόκκινες-λευκές, κυματίζουν στον κόμβο σα να μαρτυρούν ότι έφτασα στην πόλη, αν και ήμουν ήδη σε αυτή ώρες τώρα. Πίσω από αυτές ένα “pet shop” με έγκλειστα πουλιά να κελαηδούν, έτοιμα προς αγορά. Ρωτάω έναν άντρα έξω από ένα συνεργείο αν εδώ είναι η στάση του ΚΤΕΛ. Με οδηγεί πάλι προς την κατεύθυνση που ήμουν πριν λίγο. Δε βρίσκω κάτι. Ξανά ρωτάω κάποιους, ο ένας άντρας μου λέει περιπαικτικά «απέναντι σου είναι, δε τη βλέπεις;», του απαντώ «όχι προς Μέγαρα, προς Αθήνα θέλω να πάω». Ένας άλλος μου απαντά «δε ξέρω πού είναι αυτή». Λίγο πιο κάτω άλλος ένας άντρας σε συνεργείο μου λέει ότι είναι λίγα μέτρα πιο κάτω. Καθώς αυτός απομακρύνεται, το σκυλί που είχε δίπλα του με πλησιάζει και δε ξεκολλά από πάνω μου. Μετά από πολλά χάδια με αφήνει να φύγω. Τελικά εξαρχής ήμουν στη σωστή στάση.

Επιστρέφοντας στην Αθήνα, το λεωφορείο περνάει μπροστά από το σοκάκι που οδηγεί στο καφέ που είχα καθίσει την προηγούμενη φορά. Αυτή τη φορά το σκυλί που είχα συναντήσει τότε, κάθεται ξαπλωμένο μπροστά στο δρόμο και λιάζεται ενώ ο κόσμος που ψωνίζει περνάει από δίπλα του. Όπως απομακρύνομαι από την Ελευσίνα, παρατηρώ πως υπάρχουν και σε αυτή την περιοχή μικρά εργοστάσια ή τέλος πάντων μαγαζιά πιο βιομηχανικά. Καθώς φεύγω, λογικά θα έπρεπε να νιώθω κυρίως ανακουφισμένος. Περισσότερο όμως νιώθω ένα παράξενο βάρος και κάπως θλιμμένος για τη σκυλίτσα που άφησα πίσω.

Στο πιο ψηλό σημείο

Ημέρα τέταρτη / 12 Νοεμβρίου 2023

Είναι Κυριακή επτά παρά το πρωί και περιμένω να μπω στο λεωφορείο. Δίπλα μου ένας μη λευκός, μάλλον έφηβος, περιμένει μαζί μου. Έχω έρθει στην πλατεία Αγίων Ασωμάτων άλλες δύο φορές στο πλαίσιο των επιτόπιων επισκέψεων. Όπως και τις προηγούμενες, έτσι και σήμερα σημαϊάκια με την γαλανόλευκη, την αγία τριάδα και κάποια άλλα σύμβολα, κρεμασμένα περιφερειακά της πλατείας.

Μέσα στο λεωφορείο ο οδηγός με ρωτάει αν το εισιτήριο μου είναι φοιτητικό και απαντώ θετικά. Είναι ευγενικός. Παρατηρώ στο δεξί του χέρι κομποσκοίνια. Μετά από εμένα, ανεβαίνει ο νεαρός που περίμενε μαζί μου λίγο πριν. Μπροστά από τον οδηγό στο παρμπρίζ του λεωφορείου ένας ροζ μονόκερος κοιτάει προς τον δρόμο. Η επόμενη επιβάτισσα, στα 60-65, φαίνεται να τον καλοπιάνει με κάποιες ευχές σχετικές με την Παναγία και να τον ρωτά για μία στάση. Στη συνέχεια, αρκετοί νέοι άνδρες ηλικίας 18-25 θα επιβιβαστούν. Για πολλούς γνωρίζει ή τέλος πάντων μαντεύει την στάση τους και τον τύπο του εισιτηρίου. «Στρατιωτικό;» τους ρωτά, ενώ πολλοί θα μπορούσαν να ήταν και φοιτητές, δεν είχαν κάποια στολή. «Πας Νέο Πέραμο, στο στρατόπεδο;» συνεχίζει. Σκέφτομαι, εμένα δε μου έδωσε την επιλογή να είμαι στρατιώτης σήμερα, παρά μόνο φοιτητής. Μπορεί να φταίει το κούρεμα μου ή τα ρούχα μου. Έχω ντυθεί λίγο πιο έντονα λόγω της εκδήλωσης που θα παρακολουθήσω. Μπαίνει και ο τελευταίος επιβάτης με στρατιωτική στολή. Ένα λεπτό αργότερα, ένας μεγαλύτερος άντρας πάει να μπει στο λεωφορείο. Ρωτά τον οδηγό για τα δρομολόγια και πώς μπορεί να πάει να δει τον γιο του στο στρατόπεδο ενώ στέκεται στο σκαλί της εισόδου. Ο οδηγός του εξηγεί και απαντά σε όλες τις ερωτήσεις του. Τελικά θα πάρει το επόμενο δρομολόγιο ακούγοντας τις συμβουλές του οδηγού σχετικά με το ωράριο του επισκεπτηρίου. Είναι 7:15 π.μ. και το λεωφορείο ξεκινά. Λίγα λεπτά αργότερα, ένας πιθανολογώ πατέρας με τον γιο του, ντυμένο στρατιώτη, κάνει σήμα στο λεωφορείο για να σταματήσει. Ο πατέρας φιλά τον γιο του και με περηφάνεια στο βλέμμα τον παρακολουθεί να ανεβαίνει στο λεωφορείο. Ο γιος, κάπου στα 20, μπαίνει μέσα με ιδιαίτερη σοβαρότητα και ζητά εισιτήριο από τον οδηγό. Φαίνεται τις Κυριακές ο οδηγός δεν έχει βοήθεια από κάποια εισπράκτορα. Στην έναρξη του δρόμου Αθηνών, κάνει άλλη μία στάση για δύο άτομα. Ο ένας φορά μία μπλούζα Versace, εμφανώς απομίμηση, γυμνασμένος, ηλικίας κοντά στα 40. Ο άλλος πιο νέος. Ο οδηγός ρωτά «Που πάμε, Μέγαρα;» Απαντούν θετικά. Πίσω μου, οι νέοι που πάνε προς το στρατόπεδο, συνομιλούν και γελούν ενώ κάποια στιγμή η γυναίκα που κάθεται λίγο πιο πίσω μου, κάνει τον σταυρό της, μάλλον θα περάσαμε κάποια εκκλησία. Ο οδηγός κοιτάει για λίγο το κινητό του. Είμαι κοντά του και διακρίνω πως έχει ως φόντο

ένα νεαρό κορίτσι, ντυμένο μάλλον στα ροζ. Μετά από λίγο θα βεβαιωθεί ότι ο ροζ μονόκερος είναι σωστά τοποθετημένος και κοιτάζει μπροστά. Πρέπει να είναι της κόρης του.

Φτάνουμε στην είσοδο της Ελευσίνας και ο οδηγός κάνει την πρώτη στάση. Δύο μετανάστες με μεγάλες σακούλες κάνουν νόημα. Τις τοποθετούν στις αποσκευές και ανεβαίνουν στο λεωφορείο. Ο οδηγός ρωτά «προς Μέγαρα;» κι εκείνοι απαντούν θετικά. Εγώ αυτή τη φορά θα σταματήσω στην κεντρική στάση της Ελευσίνας, έξω από τον «Γρηγόρη». Ο ίδιος σκύλος που είχα δει τη Δευτέρα, είναι ακόμη εδώ, στο πεζοδρόμιο.

Κατηφορίζω το μικρό δρομάκι και κάπως φαίνεται διαφορετικός ο χώρος. Είναι οκτώ παρά. Τα τραπέζια του καφενείου είναι λιγότερα, πιο πυκνά τοποθετημένα προς τη μία πλευρά του μαγαζιού και πολύ ήσυχα. Στην αρχή δε βλέπω τον κουβά με το νερό για το σκύλο και σκέφτομαι ότι τον αφαίρεσε η υπεύθυνη για να το διώξει, θυμάμαι τα παράπονα που είχε κάνει την προηγούμενη φορά για τα σκυλιά. Μπαίνω μέσα στο κατάστημα και ζητώ να μου φέρει την παραγγελία μου έξω. Μετά από λίγο η σερβιτόρα βλέπει να κάθομαι στο τραπέζι και με ρωτά: «Εννοούσες έξω, ότι θα καθίσεις; Γιατί κατάλαβα να στο φέρω έξω σε πλαστικό». Το ίδιο μπέρδεμα με την προηγούμενη φορά. Της απαντώ: «Δεν πειράζει, κόψε μου κανονικά την τιμή που είναι για τους καθήμενους και φέρε μου τον καφέ σε πλαστικό». Βγάζω το σημειωματάριο μου και σημειώνω ότι συνάντησα μέχρι τώρα. Καθώς το μαγαζί είναι άδειο, σκέφτομαι ότι είναι μία καλή ευκαιρία να της ζητήσω να μου μιλήσει λίγο για την Ελευσίνα. Έχει έρθει έξω για να κάνει κάποια δουλειά. Αφού τελειώνει της κάνω νόημα ότι θέλω να την ρωτήσω κάτι. Της εξηγώ ότι κάνω μία εργασία για το πανεπιστήμιο και θα με βοηθούσε πολύ αν μου έλεγε δύο λόγια για την Ελευσίνα, ανώνυμα και χωρίς να διαρκέσει πολύ. Εκείνη, ενώ απομακρύνεται βιαστικά μου απαντά το εξής: «Βαριέμαι. Είναι πρωί και μόλις ξύπνησα και έχω να δουλέψω, κατάλαβες; Σε λίγο θα έρθουν πελάτες μου που τους αρέσει να μιλάνε, θα τους ακούς κιόλας».

Λίγα λεπτά αργότερα έρχεται ένας άντρας περίπου στα 60 για να πάρει take away, παρκάροντας έξω από το μαγαζί στον πεζόδρομο. Παράλληλα έρχεται άλλος ένας πελάτης, που τον θυμόμουν από την προηγούμενη φορά. Με αυτόν φαίνεται να έχει όρεξη να μιλήσει. Γελάνε και δε μιλούν στα ελληνικά. Μετά από λίγο, ήρθε άλλος ένας, είναι αυτός που πίστευα την προηγούμενη φορά ότι ίσως ήταν ο ιδιοκτήτης του μαγαζιού. Τελικά είναι απλώς πελάτης. Ίσως αυτή η καφετέρια είναι της γυναίκας. Ο άντρας που γέλαγαν νωρίτερα θα της πει κάτι για το σκυλί με αυτή να λέει «Πώς το κατάλαβε; Τώρα με περιμένει στην μπάρα;» Αυτός της απαντά θετικά.

Όψεις 2

Η σερβιτόρα μπαίνει μέσα στο μαγαζί και λίγα δευτερόλεπτα μετά βγαίνει με μία πλαστική τσάντα λέγοντας στο σκύλο «πώς το κατάλαβες;» Προχωρά προς το σοκάκι και του δίνει κάτι να φάει από την σακούλα. Κάπου εδώ αποφασίζω να φύγω από το μαγαζί. Αφήνω τα χρήματα στο τραπέζι και πάω προς το σκυλί. Έχει αφήσει κόκκαλα τόσο για αυτό όσο και για ένα άλλο που κάθεται στον κεντρικό δρόμο. Δίπλα από το σκύλο υπάρχει και ο κουβάς με το νερό. Στο κλειστό μαγαζί απέναντι, οι ίδιες αφίσες με την προηγούμενη φορά, με εκδηλώσεις της ΠΠ που έχουν ολοκληρωθεί. Το σκυλί μετά από λίγο απομακρύνεται από τα κόκκαλα, έρχονται περιστέρια και ξεκινούν να τρώνε.

Είναι 8:20 π.μ. και πλησιάζω στην πλατεία πριν το τουριστικό δρομάκι. Στην καφετέρια που είχα εντοπίσει αστυνομικούς την προηγούμενη φορά, έχει πάλι παρόμοιες επισκέψεις. Γίνονται ακόμη κάποια έργα με κομμάτια της πλατείας να είναι περιφραγμένα με πορτοκαλί πλέγμα. Στο τέλος αυτής, από τα πρώτα μαγαζιά που συναντώ είναι η «Γκαζόζα». Έξω κάθονται δύο άτομα που από την εμφάνισή τους θα μπορούσαν να είναι κουίρ. Το μαγαζί, έχει στην πρόσοψη του αρκετό χρώμα, ίσως είναι και στέκι τους σκέφτομαι. Ακριβώς απέναντι, μία ομάδα εργατών, πιθανόν του Δήμου, κάνουν κάποιες εργασίες και τσακώνονται. Ο ένας φαίνεται να πειράζει τον συνάδελφό του με τον δεύτερο να απαντά: «Ναι, ναι, το μαστιγώνω το δελφίνι, το τρίβω το πόμολο». Ένας από αυτούς λέει: «μη δεις άντρα με (σ.σ. δεν άκουσα) αμέσως να τον βγάλεις πούστη». Ενώ ο ένας κατεβαίνει από τη σκάλα, συνεχίζουν μεταξύ τους να μιλάνε για πουστιά: «Το γύρισες τώρα [όνομα]; [γέλια]». Δίπλα από τη σκάλα τους, μία κρεμασμένη αφίσα στο στύλο με το φως του πεζοδρομίου αναγράφει «ΑΠΟΚΟΣΜΑ ΠΛΑΣΜΑΤΑ» και απέναντι της ο αρχαιολογικός χώρος της πόλης. Στην φωτογραφία απεικονίζονται σιδεριές που θυμίζουν αράχνη και ο τίτλος στο κάτω μέρος είναι γραμμένος με ροζ έντονα γράμματα. Κάτω από αυτόν ένα QR κώδικα που πρέπει να οδηγεί σε περισσότερη πληροφορία.

Γνωρίζουμε πως οι άντρες επιτελούν διαφορετικές αρρενωπότητες σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών δομών όπως στο σπίτι, στη δουλειά, στην οικογένεια. Η Pascoe (2005), παρ' όλο που ερευνά τις εφηβικές αρρενωπότητες, καταδεικνύει πως η «πουστιά» είναι μια υποταγμένη αρρενωπότητα η οποία χρήζει συνεχούς αποκήρυξης. Αυτή δε η αποκήρυξη μπορεί να λειτουργήσει και ως ένα ταυτοτικό χαρακτηριστικό της ηγεμονικότητας.

Στην πορεία μου θα συναντήσω κι άλλες παρόμοιες αφίσες¹⁶. Αυτές δεν πρέπει να υπήρχαν την προηγούμενη φορά και εκτείνονται σε όλο τον δρόμο. Όμως δεν εντοπίζω μόνο αυτή την αλλαγή, το τουριστικό δρομάκι μου φαίνεται αρκετά διαφορετικό. Αυτή τη φορά βλέπω αρκετές ελληνικές σημαίες κρεμασμένες από τα σπίτια. Ελάχιστα μέτρα πιο κάτω μία σιδερένια κατασκευή, σα ταμπέλα, με μία ηλεκτρική οθόνη στην κορυφή, από την οποία περνούν διάφορα μηνύματα όπως: «Τα αρχαία μάρμαρα δεν είναι πια λευκά» και “I used to fish here I used to dream here is it over now”.

Συνήθως λαμβάνει υπόσταση μέσω ενός λεκτικού παιχνιδιού το οποίο μπορεί να κορυφωθεί με κάποια ιδιαίτερα αγγίγματα, ακόμη και βίαια. Ένα αντίστοιχο παράδειγμα θα συναντήσουμε και στις σημειώσεις πεδίου την πέμπτη ημέρα (βλ. σ .104)

Λίγο πιο κάτω, σε έναν τοίχο, διαβάζω: «Οι εξεγέρσεις δεν είναι ουτοπία, εμπρός για της γενιάς τα πολυτεχνεία», μαζί με το σύμβολο της αναρχίας και ακριβώς πιο δίπλα «Κάτω τα ξερά σας από τους αγωνιστές». Σχεδόν απέναντι, μία κατασκευή της ΠΠ με τίτλο “What’s on” σε κόκκινο φόντο και με QR κώδικα, καλεί τις επισκέπτριες να εξερευνήσουν το πρόγραμμα. Νομίζω ότι το καλοκαίρι δεν υπήρχαν τέτοια συνθήματα στους τοίχους. Συνεχίζοντας το περπάτημα θα δω στη μεριά που βρίσκονται τα αρχαία, πάνω σε ένα ρολόι να είναι τοποθετημένη η ελληνική σημαία, σχεδόν αντικριστά, κάποιες αφίσες από εκδηλώσεις, συμπεριλαμβανομένων της ΠΠ. Ακολουθούν κι άλλα συνθήματα στους τοίχους, όπως «Μπάτσοι ταύλ(α) είστε καύλα» και αριστερά με στένσιλ «Ελλάς Ελλήνων παιδοβιαστών». Σε ένα παγκάκι, υπάρχει στη τσιμεντένια βάση του μία αφίσα σαν τις προηγούμενες που αναγράφει «Μυθολογικές μεταμφιέσεις». Στο επόμενο παγκάκι, πάλι ένα στένσιλ στη τσιμεντένια βάση με το σύνθημα «Ελλάς Ελλήνων παιδοβιαστών» και στην επόμενη με στένσιλ “Kill your television” το σήμα της αναρχίας κι έναν άντρα με γραβάτα να κρατά ένα όπλο προς το κεφάλι του που έχει αντικατασταθεί με τηλεόραση. Από την άλλη μεριά «Μην κατουράς άσκοπα, κατούρα έναν μπάτσο». Καθώς προχωράω προς τη θάλασσα, σε έναν στύλο της ΔΕΗ εντοπίζω πάλι το σήμα της αναρχίας σε κόκκινο και παραδίπλα το σύνθημα «Να μην ζήσουμε σαν δούλοι».

¹⁶ Όπως: DEUS EX MACHINA WILL SAVE US / THE WHEEL OF HOPE / MELACHOLY UNTAMED / WAIT A LIGHT WILL BREAK DOWN THE SILENCE. A SIGN WILL APPEAR / ΝΑ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΟΥΜΕ ΤΗ ΝΥΧΤΑ ΣΤΟ ΚΑΤΑΜΕΣΗΜΕΡΟ / DREAM THE MYTH ONWARDS / CRASH INTO THE UNKNOWN / Η ΘΕΑ ΤΩΝ ΑΙΩΝΙΩΝ ΑΝΤΙΦΑΣΕΩΝ. ΕΔΩ, ΚΕΙΤΕΤΑΙ Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΣ / ΧΘΟΝΙΕΣ ΦΑΝΤΑΣΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΜΕΝΕΣ ΑΝΘΟΦΟΡΙΕΣ / (H)ERO'S ASCENT

Απόκοσμες συνδέσεις

Λίγα μέτρα πιο κάτω, ένα φρεσκοβαμμένο κτίριο. Έξω από αυτό μία πινακίδα τύπου πλέξι-γκλας αναγράφει «Οικία Αδάμ», «Έργο επισκευής και αποκατάστασης διατηρητέου κτιρίου στην Ελευσίνα. Υλοποιήθηκε το 2023 με την ευγενική χορηγία της Ελληνικά Πετρέλαια» και από κάτω ο λογότυπος της εταιρείας. Άλλη μία ταμπέλα με οθόνη βρίσκεται μπροστά μου, το μήνυμα αυτή τη φορά “My grandfather was an immigrant what am I?” και «[...] Αλλά ανάμεσά τους η άγρια μέντα έχει ακόμη την ίδια μυρωδιά». Πάνω από αυτή, σε ένα μπαλκόνι άλλη μία ελληνική σημαία. Καθ’ όλη τη διαδρομή ξεπροβάλλουν αυτά τα στένσιλ σε έναν κατά τ’ άλλα φρεσκο-καθαρισμένο δρόμο. Σε μία σιδερένια κατασκευή, ένα μισοσκισμένο αυτοκόλλητο γράφει «Σκατά στην Πολιτιστική Πρωτεύουσα» και στα αριστερά ο λογότυπος των Ελληνικών Πετρελαίων ενώ λίγο πιο κάτω, με φρέσκια μπογιά, μία τίγρης, το σήμα της αναρχίας και το μήνυμα «Όσες φόρες και να βάζετε η λύσσα μας θα παραμένει ζωντανή» και λίγο πιο κάτω ένα άλλο “Good night white pride”. Αρκετές φορές γύρω από τα συγκεκριμένα στένσιλ υπάρχουν κι άλλα μηνύματα τα οποία δε μοιάζουν σχετικά. Τώρα, στέκομαι μπροστά σε έναν τοίχο που έχει διάφορα προφίλ Instagram κοριτσιών και ενός αγοριού με συνθήματα γύρω τους όπως «Θέλω γκόμενο» και «Όποια ενδιαφέρεται».

Είμαι στην παραλία, στο τέλος του δρόμου και βλέπω θάλασσα. Απέναντι μου η τρίτη πινακίδα με οθόνη. Τα γράμματα αυτή τη φορά στα χρώματα του ουράνιου τόξου “Is it all over now?” και δίπλα μία πινακίδα της ΠΠ γράφει “Rainitiator” (σ.σ. rain σημαίνει βροχή, reiniliate σημαίνει επανεκκινώ). Στην παραλία, δύο άντρες ψαρεύουν και στο βάθος 3-4 πλοία το ένα πίσω από το άλλο. Συνεχίζω αριστερά εκεί όπου βρίσκεται το αναψυκτήριο. Είναι 9 παρά, και οι προετοιμασίες των καταστημάτων έχουν ξεκινήσει ήδη. Στο μαγαζί που βρίσκεται πίσω από το αναψυκτήριο, ο σερβιτόρος ετοιμάζει τα τραπέζια ενώ ένας συνάδελφός του τον πλησιάζει και του λέει: «μην αγχώνεσαι ρε, θα γεμίσει». Προχωρώντας, συναντάω την Κινηματογραφική Λέσχη Ελευσίνας.

Εβδομάδες μετά από αυτή την επίσκεψη, η απάντηση για αυτό τον «πόλεμο» των συνθημάτων ήρθε από τον λογαριασμό της ΠΠ στο Facebook. Η δημοσίευση ξεκινάει ως εξής: «Ένα έργο τέχνης...» και συνεχίζει «Ο Πολιτισμός προσφέρει τον χώρο για ελεύθερη έκφραση. Αυτή τη φορά γέμισε μαύρο. Και με εμφανή δόση προβοκάτσιας». Κάτω από το κείμενο σειρά φωτογραφιών με συνθήματα όπως «Σκατά στην πολιτιστική» και «Τσεκουριές στους εθνικιστικές» (βλ. Γράφημα 5 στο παράρτημα).

Good night white pride

Επανεκκίνηση

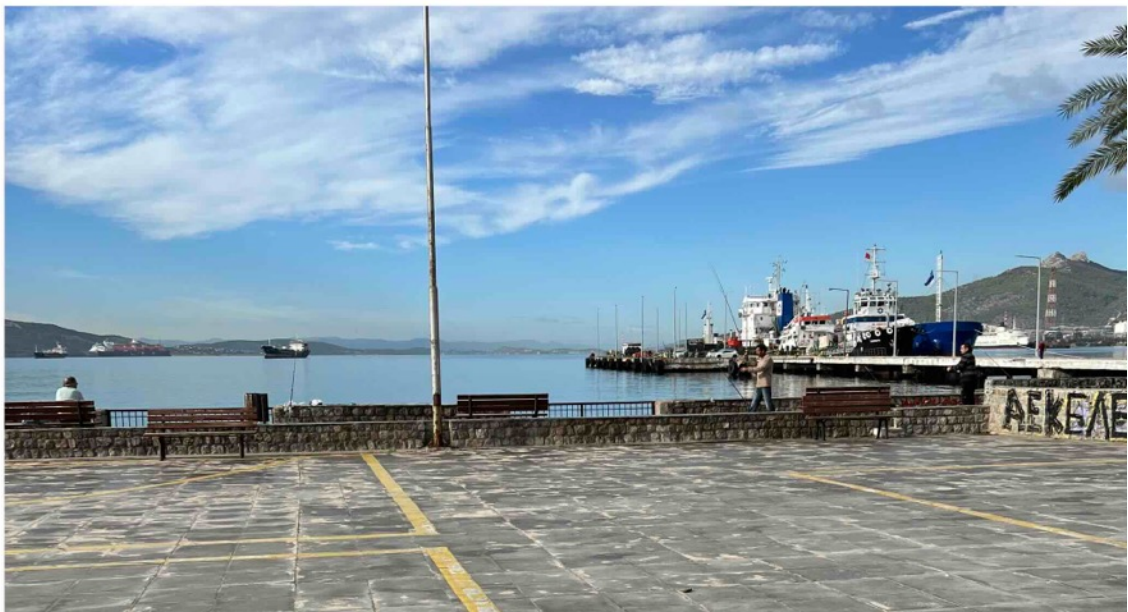
Έξω δύο αφίσες, η μία ενημερώνει για το πρόγραμμα προβολών και η άλλη για μία «Εκδήλωση για τον πόλεμο στην Παλαιστίνη». Στη δεύτερη, θα γίνει προβολή ταινίας και συζήτηση, μεταξύ άλλων και με τον πρόεδρο της Παλαιστινιακής Παροικίας Ελλάδος. Σε καμία από τις δύο δεν εντοπίζω κάποια αναφορά ή λογότυπο της ΠΠ.

Ο χώρος που βρίσκεται το αναψυκτήριο φαίνεται πολύ καθαρός, το γκαζόν ποτισμένο και φροντισμένο, όπως στο τουριστικό δρομάκι πιο πριν. Δεν υπάρχει κόσμος πέρα από τους ψαράδες. Άλλος ένας, ψαρεύει δίπλα από ένα κουφάρι καραβιού. Πιο κει μία παρέα 3-4 ανδρών ψαρεύουν και συνομιλούν. Στην πλατεία, την καθαριότητα του χώρου διαταράσσουν κάποια συνθήματα περιμετρικά από κάποια πεζούλια που γράφουν «Ελευσίνα, πόλη εργατών μεταναστών». Στο βάθος βλέπω εργοστάσια και καπνούς. Διασχίζω τον πλακόστρωτο δρόμο της παραλίας και περνάω απέναντι. Εδώ τα πεζοδρόμια έχουν «φουσκώσει» από τις ρίζες των δέντρων. Απέναντι μου μία προβλήτα κι έξω από αυτή μία κίτρινη πινακίδα, ίδια με αυτή που είχα εντοπίσει στην προηγούμενη επίσκεψη. Ενημερώνει πως εισέρχομαι στην «Αρχή Ασφαλείας Λιμένα Ελευσίνας» και «ενδέχεται να εφαρμοστούν μέτρα ασφαλείας στην περιοχή». Ξανά, σχετικές αναφορές πως απαγορεύεται η λήψη φωτογραφιών και βίντεο. Δίπλα, ένα κτίριο, έξω από το οποίο αναγράφεται «Οργανισμός Λιμένος Ελευσίνας Α.Ε.».

Ελάχιστα μέτρα μακριά βρίσκεται το πάρκινγκ του Παλαιού Ελαιουργείου Ελευσίνας. Έξω, μία μεγάλη αφίσα ενημερώνει για τις δραστηριότητες στο πλαίσιο των Αισχύλειων. Μεταξύ των διοργανωτριών και η ΠΠ. Στην πύλη, μία σήμανση ενημερώνει ότι ο χώρος παρακολουθείται από κλειστό κύκλωμα ενώ μέσα μπορώ και διακρίνω μία λευκή κατασκευή που θυμίζει φάλαινα. Στην είσοδο του Ελαιουργείου ένας σκύλος αρκετά φοβισμένος με παρακολουθεί. Πίσω του αφίσες από την ΠΠ και τα Αισχύλεια. Στα δεξιά, στο πάνω μέρος του τοίχου σε μπλε φόντο, δύο σκίτσα, μιας γυναίκας με εργαλεία στα χέρια από την μία και από την άλλη δύο γυναίκες με υψωμένες γροθιές. Ενδιάμεσα τους δύο συνθήματα: «Με αγώνες κατακτάμε τα δικαιώματά μας» και «Γυναίκες στην ΠΥΡΚΑΛ διεκδικούν και κερδίζουν». Έξω από την κεντρική πύλη, πάλι η ακόλουθη σήμανση «Ο χώρος επιτηρείται από κλειστό κύκλωμα με σκοπό την προστασία προσώπων και αγαθών». Από κάτω, σχετική σήμανση για το δικαίωμα υποκειμένων στην πρόσβαση των προσωπικών τους δεδομένων κι ένα τηλέφωνο επικοινωνίας. Υπεύθυνος επεξεργασίας είναι η Κοινοφελής Επιχείρηση Δήμου Ελευσίνας. Προσπαθώ να πλησιάσω τον σκύλο αλλά φοβάται πολύ. Απομακρύνεται.

Ψάχνοντας

Συναντώ τον πρώτο καφέ κάδο στην επιφάνεια του οποίου υπάρχει μία σκισμένη αφίσα με μία μη λευκή γυναικεία μορφή και το κείμενο «Στάσου, σκάνναρε, απόλαυσε - Έργο επαυξημένης πραγματικότητας με αφορμή τα 100 χρόνια ανθρωπιστικής κρίσης (1922-2022)». Παραδίπλα σε έναν τοίχο το σύνθημα «Τα σύνορα είναι χαρακιές στο σώμα του πλανήτη». Συνεχίζω το περπάτημα. Αριστερά μου κι άλλοι άντρες ψαρεύουν ενώ μυρίζω κάτι σαν πετρέλαιο ή βενζίνη. Μπροστά μου ένας ταξιτζής ο οποίος τρίβει με ιδιαίτερη προσήλωση το εξωτερικό του αυτοκινήτου του για να το γυαλίσει, ενώ κάθε λίγο απομακρύνεται και το παρατηρεί. Συναντώ άλλη μία πύλη του TITAN. Έξω από αυτή τρία σκυλιά που φαίνεται να τη φυλάνε. Δίπλα μου μία πινακίδα σε πράσινο φόντο αναγράφει «Προστασία του περιβάλλοντος – ευθύνη όλων μας» με ένα σήμα της ανακύκλωσης. Στην πίσω όψη «Προστασία περιβάλλοντος 1^η προτεραιότητα». Στο βάθος μία πινακίδα του TITAN ενημερώνει ότι μπαίνω σε βιομηχανική ζώνη, πως απαιτούνται μέσα ατομικής προστασίας και η λήψη φωτογραφιών απαγορεύεται. Τα σκυλιά μόλις με βλέπουν ξεκινούν να γαβγίζουν. Ο μοναδικός υπάλληλος στην είσοδο, ένας άντρας, τους λέει να σωπάσουν. Ένα από τα σκυλιά κατευθύνεται προς το μέρος του σκυλιού που συνάντησα μόνο του λίγο νωρίτερα. Μετά από λίγο έρχονται και τα δύο μαζί και συναντούν την υπόλοιπη παρέα.

Αριστερά μία αποβάθρα και έξω από αυτή μία πινακίδα που αναφέρει ότι ξεκινάει η λιμενική ζώνη, σαν αυτή που είχα εντοπίσει στο νεκροταφείο των πλοίων. Κάνω τον γύρο για να βγω πάλι προς την ακτή. Ένας άντρας, πάνω από 75, ψαρεύει μόνος του. Τα εργαλεία του είναι τακτοποιημένα. Βρίσκεται μακριά από τους υπόλοιπους.

Την πρώτη φορά που εντόπισα καφέ κάδο στην περιοχή το βρήκα εξαιρετικά ειρωνικό. Στους καφέ κάδους τοποθετούνται τα βιοαπόβλητα με σκοπό την κομποστοποίησή τους. Είναι ένα σχετικά πρόσφατο σύστημα διαχείρισης απορριμμάτων, αναφορές του οποίου βλέπουμε να ξεκινούν κάπου προς το τέλος του 2019 (Alimos online, 2019, Δεκέμβριος 3). Ειρωνικό γιατί, η κομποστοποίηση είναι το τελευταίο πράγμα που απασχολεί τις κατοίκους της περιοχής. Ο Davies (2018) στην έρευνα του στο Cancer Alley της Λουιζιάνα, εντοπίζει πως φτωχότερα, μη λευκά υποκείμενα, κοντολογίς τα «άλλα» είναι αυτά που βρίσκονται εκτοπισμένα στις πιο ρυπογόνες περιοχές. Βρίσκονται εγκλωβισμένα μέσα σε έναν εμμενή κύκλο

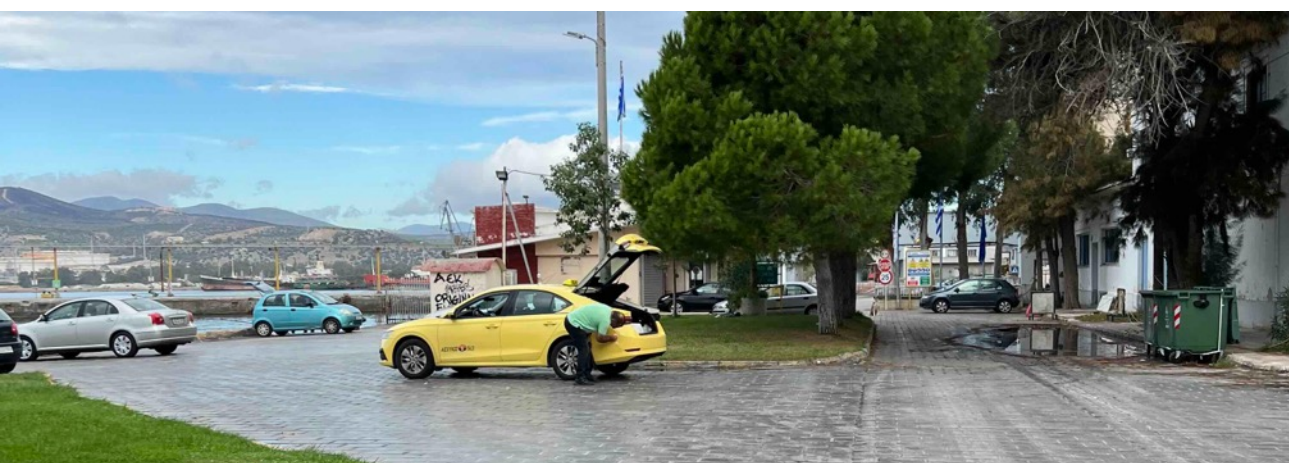
Καθώς τον πλησιάζω στην περιοχή μυρίζω ούρα. Τον ρωτώ γιατί ψαρεύει εδώ, μου απαντά «θάλασσα είναι και ψαρεύουμε». Επιστρέφω προς την μεριά που είναι η μεγάλη πλατεία κοντά στο αναψυκτήριο και κάθομαι σε ένα παγκάκι. Είναι 9:20 π.μ. Ένας άντρας λέει στην παρέα του πως ζεσταίνεται. Βγάζει το μπουφάν του. Πράγματι, για την εποχή, ο καιρός είναι ζεστός. Ένας άλλος, λίγο πιο κάτω πιάνει ένα ψάρι. Πλησιάζει προς την παρέα του ενθουσιασμένος, με τους υπόλοιπους να τον συγχαίρουν.

αργής (περιβαντολογικής) βίας (σ. 3-4, 10-11) χρησιμοποιούμενα ως πόνια από ένα σύστημα βιοεξουσίας για την ευδοκμία του καπιταλισμού, του έθνους-κράτους, των υπολοίπων.

Ανάμεσα τους κι ένας πιο νέος, γύρω στα 35, σταματάει το ψάρεμα για να πάρει από κάποιον μέσα σε ένα αυτοκίνητο ένα μπουκαλάκι νερό και κάτι για να φάει. Τα ακουμπά γρήγορα εκεί που έχει τα πράγματα του και συνεχίζει το ψάρεμα με τους υπόλοιπους. Σα να μη θέλει να χάσει καθόλου χρόνο με την παρέα του. Όση ώρα είμαι εδώ, είναι η πρώτη φορά που βλέπω κάποιον να πιάνει ψάρι.

Μετά από πέντε λεπτά σηκώνομαι και κατευθύνομαι προς το X-Bolwing Art Center. Συναντώ δύο δεσποζόμενους σκύλους. Ο ένας έξω από ένα προκάτ σπίτι είναι ξαπλωμένος στο σκυλίσιο σπιτάκι του. Απέναντι του, σε μία ταράτσα, ένας σκύλος με κοιτάει ανάμεσα από τα κάγκελα. Παραδίπλα, μία ηλικιωμένη γυναίκα κάθεται έξω στο μπαλκόνι της. Λίγο πιο κάτω, στο βάθος αριστερά μπορώ και διακρίνω τα φουγάρα του εργοστασίου TITAN. Προχωράω λίγα μέτρα ακόμη και βλέπω μία πινακίδα, εικαστικά παρόμοια με αυτές της ΠΠ. Με οδηγεί προς το κτίριο που αναζητώ, στα δεξιά μου. Είμαι έξω από το X-Bolwing Art Center. Στην πρόσοψη του κτιρίου μία αφίσα της ΠΠ κι από κάτω όλοι οι χορηγοί. Το στέγαστρο είναι βαμμένο κόκκινο και με ασημί γράμματα το όνομα του κτιρίου. Μία πλέξι-γκλας επιγραφή έχει τον λογότυπο της ΠΠ και λίγο πιο δίπλα σε μία ασημί πλάκα υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες για το κτίριο.

Μπαίνω μέσα. Ο χώρος έχει βιομηχανική αισθητική. Το τσιμεντένιο γκρι και λευκό χρώμα επικρατούν. Το ταβάνι είναι διάτρητο και φαίνονται οι σωλήνες του εξαερισμού, το δάπεδο τσιμεντένιο. Στα αριστερά μου υπάρχει ένα γραφείο όπου βρίσκονται δύο γυναίκες κι ένας άντρας νέες σε ηλικία, δεν πρέπει να είναι πάνω από 35 καμιά τους. Είναι υπεύθυνες του χώρου και των εγγραφών των επισκεπτριών. Στο βάθος υπάρχει κάτι σα σκηνή με καρέκλες, προβολέας και μία επιγραφή της ΠΠ. Στα δεξιά μου ένα εικαστικό δρώμενο «για παιδιά και οικογένειες», σύμφωνα με τις δημιουργούς που γνώρισα λίγο αργότερα, που στόχο έχει να αναδείξει νέες διαδρομές εξερεύνησης της πόλης.

Ευθύνη

Πάνω σε ένα τραπέζι με πολύχρωμα μικρά τουβλάκια και αντικείμενα σχηματίζεται η φράση «Hutopia των ονείρων».

Στο κέντρο του κτιρίου γίνονται προετοιμασίες για το βασικό δρώμενο που ήρθα να παρακολουθήσω. Τριγυρνώντας στον χώρο, είναι σχετικά μικρός, εντοπίζω άλλη μία πινακίδα που ενημερώνει πως «Ο χώρος επιτηρείται από κλειστό κύκλωμα με σκοπό την προστασία προσώπων και αγαθών». Τα πεδία που θα έπρεπε να αναγράφονται τα στοιχεία επικοινωνίας και ο υπεύθυνος επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων είναι κενά. Κάτω από αυτή την πινακίδα το όνομα του Wifi και ο κωδικός πρόσβασης. Η πρώτη μου σκέψη είναι πως ακόμη δεν έχουν τοποθετηθεί κάμερες και για αυτό τον λόγο δεν υπάρχουν σχετικά στοιχεία. Λίγα δευτερόλεπτα μετά, εντοπίζω την πρώτη κάμερα. Κατευθύνομαι προς την είσοδο και ρωτάω μία υπεύθυνη αν ο χώρος καταγράφεται και μου απαντά θετικά. Σε ερώτηση μου ποιος είναι ο επεξεργαστής των δεδομένων και γιατί είναι άδαιο το συγκεκριμένο πεδίο μου απαντά «Είναι άδαιο; Δεν γράφει;» με ένα ελαφρύ μειδίαμα, μη γνωρίζοντας μάλλον την απάντηση. Ήρθε η ώρα να κάνω την εγγραφή μου. Αφού της αναφέρω το όνομα μου και το e-mail μου με ρωτά αν συναινώ να λαμβάνω ενημερώσεις μέσω e-mail καθώς και να φωτογραφηθώ. Της απαντώ, δεν συναινώ σε κανένα από τα δύο, με την ίδια με έκπληξη να αναφέρει «ούτε στην φωτογράφιση/ βιντεοσκόπηση;» κι εγώ να απαντώ θετικά. Αφού ολοκληρώνεται η εγγραφή μου, μου προσφέρουν μία κόκκινη τσάντα που περιέχει μέσα ένα φυλλάδιο κι ένα στυλό. Ο υπάλληλος ενημερώνει τις δύο συναδέλφισσές του ότι πρέπει να πάει στο αναψυκτήριο. Τον ρωτάω αν το αναψυκτήριο έχει ανοίξει, είχα ενημερωθεί από δύο φίλες μου ότι ο χώρος δεν άνοιξε ποτέ λόγω αντιδράσεων από τα τοπικά καταστήματα. Μου απαντά: «ο χώρος λειτουργεί ως πολιτιστικός, όχι με αναψυκτικά και τέτοια».

Την σημερινή εκδήλωση οργανώνουν οι δύο γνωστές μου, η Μαρία και η Αναστασία¹⁷. Η Μαρία με καλωσορίζει και μου συστήνει την υπεύθυνη της ΠΠ η οποία μπαινοβγαίνει συχνά στο κτίριο. Η Αναστασία μιλάει με την υπόλοιπη ομάδα και ετοιμάζει τον χώρο. Η Μαρία από την άλλη είναι η πιο αγχωμένη. Μου λέει πως, σήμερα περιμένουν αποκλειστικά μη Ελευσίνιες συμμετέχουσες, είναι βέβαιη ότι δεν θα υπάρχει ούτε ένα άτομο από την Ελευσίνα.

Απομακρύνομαι λίγο από τον χώρο των προετοιμασιών για να μιλήσω με τη μία εργαζόμενη που δουλεύει για την ΠΠ.

¹⁷ Το ονόματα των συμμετεχουσών έχουν αλλαχθεί για την προστασία της ταυτότητάς τους.

Art Center

Ασχολείται με το design και την ρωτάω για τη συμμετοχή των ντόπιων. Όσα μου είπε στη συνομιλία μας, συνοψίζονται ως εξής:

Η Ελευσίνα ήταν και θα είναι μία εργατούπολη. Σε γενικές γραμμές οι ντόπιες δε συμμετέχουν. Δεν έγινε αυτή η αφομοίωση (σ.σ. του θεσμού). Οι κάτοικοι δεν έχουν ιδιαίτερη εμπειρία σε πολιτιστικά δρώμενα πέρα από τα Αισχύλεια. Και όχι, δε νομίζω ότι συμμετείχαν αρκετές νέες, το αντίθετο θα έλεγα. Οι περισσότερες συμμετοχές αφορούσαν ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας, που ανήκουν σε κάποιον σύλλογο.

Κάπου εδώ, η συζήτηση μας σταματάει, νομίζω κάποια την φώναξε. Κατευθύνομαι προς την άλλη εργαζόμενη, θέλω να μάθω περισσότερα για τον χώρο. Το κτίριο είναι εμφανώς ανακαινισμένο και το γεγονός ότι δεν αναγράφεται ο επεξεργαστής των δεδομένων μου κινεί υποψίες για την ιδιοκτησία. Στην ερώτηση μου αν ο χώρος ανήκει στον δήμο μου απαντά, κάπως σα να λέει κάτι που δεν πρέπει, το εξής: «Ο χώρος είναι ιδιωτικός και ενοικιάζεται για τις εκδηλώσεις της ΠΠ. Αλλά μάλλον θα περάσει στον δήμο». Μόλις ήρθαν ο φωτογράφος και ο βιντεογράφος και τους ενημερώνω ότι δεν επιθυμώ να καταγραφώ καθώς καμία από τις εργαζόμενες δεν είδα να ενημερώνει σχετικά.

Είναι περίπου 10:00 π.μ. κι έχουν ξεκινήσει ήδη να έρχονται άτομα. Ρωτάω μία παρέα κοριτσιών αν είναι από την Ελευσίνα. Μου απαντάει η μία πως όχι. Καθώς απομακρύνομαι τις ακούω να λένε μεταξύ τους «λες να πειράζει;» Γυρίζω και απαντώ «δεν πειράζει καθόλου, κάνω μία μικρή έρευνα και γι' αυτό σας ρώτησα, η εκδήλωση είναι ανοιχτή σε όλες» με εκείνες να γελούν και να με ευχαριστούν. Όσα άτομα ρώτησα μου απάντησαν ότι δεν είναι από την Ελευσίνα. Οι συμμετέχουσες είναι διαφόρων ηλικιών από 20-25 μέχρι 55-60 χρονών, σχεδόν όλες γυναίκες. Λίγο πριν, είχε έρθει και η πρώτη Ελευσίνια, η οποία έχει ενεργό ρόλο στην εκδήλωση ως εθελόντρια. Είναι ηλικίας 35-40 και έχει δικιά της επιχείρηση στην πόλη. Η Μαρία μου γνωρίζει την άλλη υπεύθυνη της εκδήλωσης, αυτή που βρήκε τις ντόπιες εθελόντριες που χρειαζόνταν για το σημερινό δρώμενο. Δουλεύει στην εταιρεία BUS4ART και είναι υπεύθυνη για όλα τα logistics, από το φαγητό, τους βιντεογράφους, μέχρι το να βρει ντόπιες εθελόντριες. Η ίδια είναι 35-40, ντυμένη μοντέρνα με μία κάπα και έχει πολύ άνεση στον χώρο. Λίγο πιο κάτω σε ένα τραπέζι βλέπω δύο γυναίκες, η μία περίπου στα 50, η άλλη μεγαλύτερη κοντά στα 70. Κάθομαι λίγο μακριά τους για να ακούσω τη συνομιλία τους, παραπονιούνται για κάτι. Τις πλησιάζω και κάθομαι στο τραπέζι. Συστήνομαι και τις ενημερώνω ότι ήμουν ολίγον κουτσομπόλης, ακούγοντας τη συζήτησή τους, λόγω της εργασίας

που κάνω. Τις ρωτάω αν θέλουν να μου μιλήσουν για λίγα λεπτά και μου απαντούν και οι δύο θετικά.

Είναι ντόπιες, συμμετέχουν σε διαφορετικούς συλλόγους και είναι σήμερα εδώ ως εθελόντριες. Η εκδήλωση ήταν προγραμματισμένη για τις 10:00 π.μ., όμως έχει καθυστερήσει, οπότε ξεκινάμε να μιλάμε.

Είναι 10:30 π.μ., μόλις τέλειωσα τη συνομιλία με τις δύο ντόπιες και η Αναστασία ζητάει από τις παρευρισκόμενες να πλησιάσουν για να ξεκινήσουν. Αφού λένε τα εισαγωγικά, οι συμμετέχουσες χωρίζονται σε ομάδες και κάθονται από τη μία πλευρά σε ένα σχήμα Π. Πίσω από αυτές οι τέσσερις εθελόντριες, οι τρεις γυναίκες που αναφέρθηκα νωρίτερα κι ένας άντρας, όχι μεγαλύτερος από τα 40. Κάπου εδώ με πλησιάζει ο βιντεογράφος και μου αναφέρει: «μην αγχώνεσαι, σε προσέχω», αναφερόμενος στο αίτημά μου να μην καταγραφώ. Του απαντώ με έναν εκνευρισμό πως «δεν αγχώνομαι, με βλέπεις να πηγαινοέρχομαι στον χώρο γιατί κάνω μία έρευνα» και απομακρύνομαι.

Έχει περάσει μία ώρα περίπου. Κάθομαι δίπλα από τις εθελόντριες και παρατηρώ. Η μία εκ των δύο, αυτή που είπε τα περισσότερα αρνητικά στη συνέντευξη νωρίτερα, με πλησιάζει και με ρωτά από που είμαι. Της απαντώ, από την Αθήνα και μου απαντά: «απογοήτευση η Ελευσίνα ε;» Απαντώ: «όχι, το αντίθετο». Χαμογελά, έρχεται πιο κοντά και μου δίνει συμβουλές για το πού να πάω. Μου λέει να επισκεφθώ τη συνοικία των Μικρασιατών, ακόμη και η ίδια που είναι «από εδώ» ανακαλύπτει καινούργια μέρη που δεν γνώριζε. Με παροτρύνει να έρθω κάποια Κυριακή, που θα είναι όλοι οι αρχαιολογικοί χώροι ανοιχτοί. Με προσκαλεί σε ένα εκκλησάκι προς το τέλος Νοεμβρίου να παρακολουθήσω τα εισόδια της Θεοτόκου, είναι σημαντική γιορτή για τον τόπο.

Η συνέντευξη μαζί τους βρίσκεται στη σ. 127 της παρούσας εργασίας.

Ο εκνευρισμός μου πρέπει να προήλθε από τον τρόπο που ο βιντεογράφος διατύπωσε το γεγονός ότι θα σεβαστεί το δικαίωμά μου στην μη καταγραφή μου. Σαν η επιθυμία μου να μην καταγραφεί και χρησιμοποιηθεί η ταυτότητά μου για επικοινωνιακούς και εμπορικούς σκοπούς να αποτελεί κάποιου είδους ευαισθησία και ο σεβασμός που προτάθηκε να αποτελεί φροντιστικότητα ή χάρη.

Παρά την κάποια γκρίνια που είχαν στην αρχή της ημέρας, οι δύο γυναίκες φαίνεται να απολαμβάνουν τη συμμετοχή τους στη δράση. Αν και βρίσκουν λόγους για να γκρινιάζουν, μάλλον αποτελεί μία αφορμή να ξεφύγουν από την καθημερινή ρουτίνα. Ο άντρας εθελοντής, είναι ο πιο εσωστρεφής της παρέας, δεν μιλάει σχεδόν ποτέ. Όσες φορές και να έπιασε διάλογο με τις υπόλοιπες εθελόντριες δεν μπόρεσα ποτέ να ακούσω την φωνή του, σα να μιλούσε ψιθυριστά. Κατά τη διάρκεια της δράσης, οι δύο μεγαλύτερες γυναίκες ζήτησαν τη βοήθεια του δυο-τρεις φορές με τα εξαρτήματα παραγωγής.

Πλησιάζω τη νεότερη εθελόντρια και της ζητώ να μου φτιάξει κι εμένα την κατασκευή που μοιράζει στις υπόλοιπες για ενθύμιο. Μου απαντά ζωηρά: «Τελειώνω αυτήν και πιάνω τη δικιά σου». Αμέσως μετά, απευθυνόμενη στην υπάλληλο του catering της λέει «Εσύ ποιο χρώμα θες;» Εκείνη εμφανώς έκπληκτη, την ρωτά αν απευθύνεται σε αυτή κι αν πράγματι θα της φτιάξει το αντικείμενο. Η εθελόντρια της απαντά «καλέ ναι». Μετά από λίγη ώρα μπαίνει μέσα στον χώρο η project manager του δρώμενου, είναι η υπεύθυνη με την οποία έχουν συνεργαστεί πιο πολύ η Μαρία και η Αναστασία. Η Αναστασία πλησιάζει την εθελόντρια και της ζητά να ετοιμάσει ένα αντικείμενο για την project manager με εκείνη να απαντά «όχι δε μπορώ, τώρα κάνω του παιδιού (σ.σ. εννοεί εμένα) και μετά έχω της κοπέλας (σ.σ. του catering)». Η Αναστασία δεν την πίεσε, δεν της άφησε και περιθώρια η εθελόντρια. Καθώς απομακρύνεται με κοιτά η Αναστασία με ένα ελαφρύ χαμόγελο. Αφού μου έδωσε το αντικείμενο, ξεκίνησε να ετοιμάζει της γυναίκας. Εκείνη στέκεται από πάνω της χαμογελαστή και συνομιλούν. Μόλις της δίνει το αντικείμενο, η γυναίκα το παίρνει με ενθουσιασμό, το τυλίγει και λέει: «πάω να το κρύψω, μη το δουν και [...]». Δεν άκουσα το υπόλοιπο της συζήτησης. Ίσως δεν ήθελε να το δει η συναδέλφισσά της που ήρθε αργότερα για να τη βοηθήσει ή οι υπεύθυνες του χώρου. Οι δύο εθελόντριες γυρνάνε και μου λένε γελώντας: «η μία κάνει σα βάρκα η άλλη σαν το υποβρύχιο του Παπανικολάου», υπονοώντας ότι τα αντικείμενα παραγωγής που χρησιμοποιούν για τη δράση είναι πολύ παλιά. Βρίσκω αφορμή και τις ρωτάω αν θα πάρουν ένα αντικείμενο κι αυτές για ενθύμιο, με την μία να μου απαντά: «Οουουου...». Είτε γιατί δεν θα φτάσουν είτε γιατί δεν τις έχουν σκεφτεί μάλλον θέλει να μου πει.

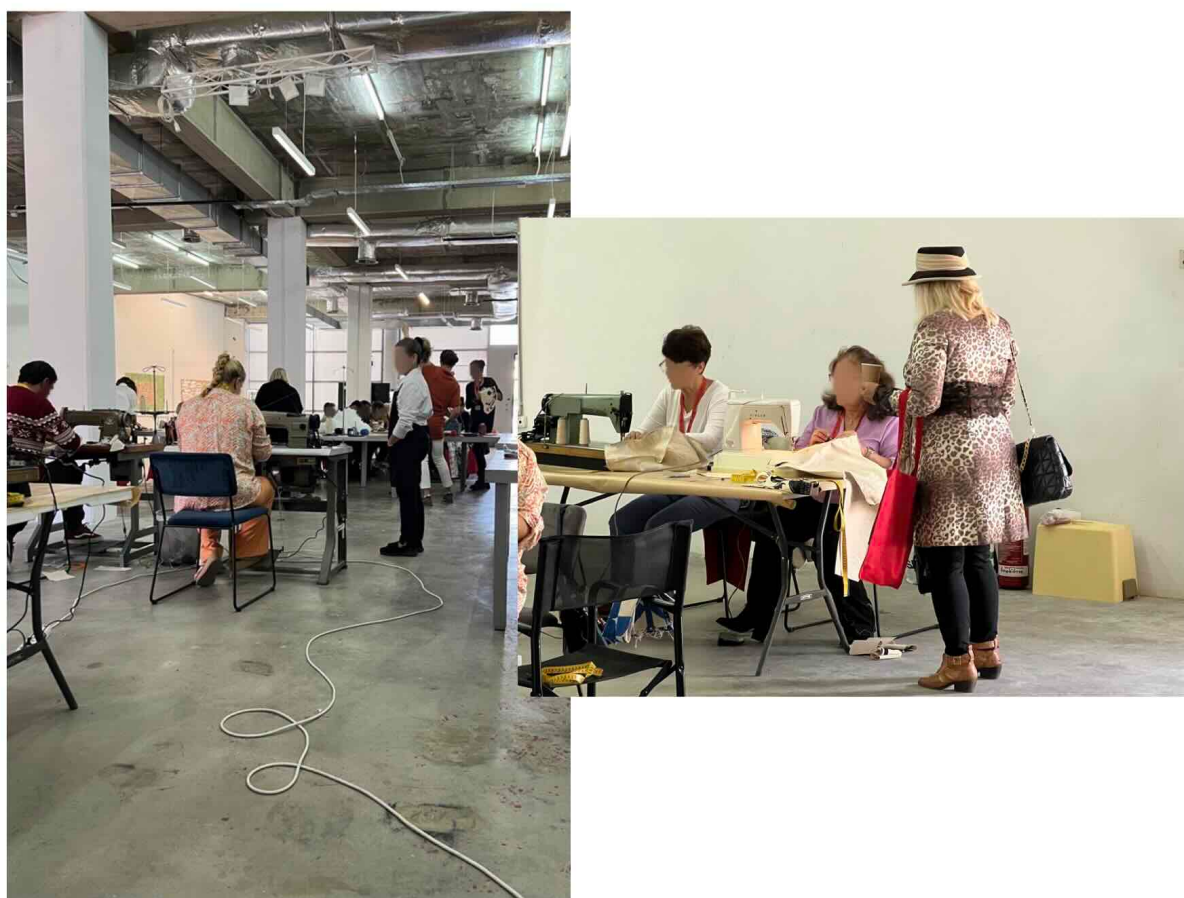
Όση ώρα είμαι εδώ, έχει έρθει και μία γυναίκα η οποία δεν γνωρίζει την εκδήλωση. Είναι κοντά στα 70, ντυμένη με ένα λεοπάρ πανωφόρι και καπέλο. Με παρατηρεί που πηγαиноέρχομαι στον χώρο και με πλησιάζει. Μου συστήνεται ως καθηγήτρια γαλλικών και με ρωτάει περισσότερα για την εκδήλωση. Της κινεί το ενδιαφέρον ενώ με ενημερώνει πως περιμένει κάποιον φίλο της

σκηνοθέτη κι έναν δήμαρχο να έρθει να μιλήσουν. Περιπλανιέται στην εκδήλωση χωρίς να συμμετέχει. Με ξανά πλησιάζει και με ρωτά για τα αντικείμενα που παράγουν οι εθελόντριες και αν το φαγητό είναι δωρεάν. Τις δίνω περισσότερες πληροφορίες και κατευθύνεται προς τις εθελόντριες από τις οποίες ζητά αντικείμενο. Εκείνες ζητούν έγκριση από της υπεύθυνες της δράσης καθώς έχουν έλλειψη στα προϊόντα, ήρθε αρκετός κόσμος και δεν ξέρουν αν θα φτάσουν τα υλικά και για αυτή. Φαίνεται σα να μη της δίνουν πολύ σημασία. Ίσως λόγω της εμφάνισής της ή επειδή ήρθε αργότερα και δεν συμμετέχει στη δράση. Πάντως εγγράφεται ως ξένη, ακόμη και πιο ξένη από τις Αθηναίες κι εμένα.

Είναι 12:30 μ.μ. και αποφασίζω να ξανά κάνω ένα γύρο στον χώρο. Όλες οι συμμετέχουσες φαίνεται να περνούν όμορφα. Η project manager βγάζει φωτογραφίες, μιλά με συμμετέχουσες, η υπεύθυνη του χώρου επιβλέπει, ένας άλλος αλλάζει τα τραγούδια που παίζουν στο υπόβαθρο. Η μουσική είναι κάπως χαλαρή instrumental. Η Μαρία είναι ενθουσιασμένη γιατί έχει έρθει στην εκδήλωση και η Nan Van Houte, μία διεθνούς φήμης cultural manager και ακαδημαϊκός. Από την άλλη, οι τρεις εθελόντριες και ο ένας εθελοντής παράγουν. Οι συμμετέχουσες δεν τους δίνουν σημασία, παρά μόνο όταν πάνε να ζητήσουν να συναρμολογήσουν το αναμνηστικό τους. Βρίσκω ξανά την Μαρία μπροστά μου, μιλά με κάτι φίλες της που ήρθαν από την Αθήνα. Την πλησιάζω και ρωτάω αν για τα δρώμενα συνεργάστηκαν περισσότερο με ιδιωτικούς ή δημόσιους φορείς. Μου απαντά: «Είναι πιο εύκολο (σ.σ. για τις διοργανώτριες) να συνδιαλέγονται με ιδιώτες παρά με δημόσιους φορείς, μάλλον. Κι εδώ που είμαστε ιδιωτικός χώρος είναι κι εκεί που κάναμε το πρώτο δρώμενο ιδιωτικός χώρος ήταν». Κάπου εδώ, με πλησιάζει πάλι η κυρία που περιπλανιέται: «Ούτε αντικείμενο πήρα, ούτε ο φίλος μου ο σκηνοθέτης ήρθε, ούτε ο δήμαρχος», μου λέει.

Η εικόνα των (ντόπιων) εθελοντριών να παράγουν αντικείμενα για τις επισκέπτριες, οι οποίες ήταν όλες μη Ελευσίνιες, κυρίως από την Αθήνα, είναι χαρακτηριστική της μη γιορτινής, με στοιχεία εκμετάλλευσης, ατμόσφαιρας που βίωνα παρακολουθώντας το συγκεκριμένο δρώμενο. Αναδύεται πιο έντονα εδώ ένα πέρασμα σε αυτό που αναφέρει ο Φουκώ (1994/2012) ως «ετεροτοπία» ή αλλιώς ως πρόσκαιρους χώρους γιορτής με στοιχεία διαπερατότητας αλλά και απομόνωσης (σ. 266-267).

Παρείσακτη και όχι

Είναι περίπου 1 μ.μ. και ετοιμάζομαι να φύγω. Βλέπω μπροστά μου όμως δύο νέες γυναίκες να απλώνουν αφίσες πάνω σε ένα τραπέζι. Δεν είναι πάνω από 24 ετών, η μία έντονα βαμμένη και κάπως καλά ντυμένη, στα μαύρα. Μία αφίσα αναγράφει «ΥΠΕΡΗΦΑΝΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ» με χρώματα του ουράνιου τόξου κι ένα σώμα ενός νέου άντρα από πίσω. Λίγο παραπέρα και η αφίσα που είχα δει το καλοκαίρι για το Pride της πόλης με τίτλο «Η ΕΛΕΥΣΙΝΑ ΔΕΝ ΚΡΑΤΑ ΠΙΑ ΜΥΣΤΙΚΑ» με ανανεωμένη ημερομηνία, αυτή τη φορά 21-22 Δεκεμβρίου και χωρίς την αναφορά για Pride. Τις πλησιάζω και ζητάω να μου πουν περισσότερα. Μου απαντούν πως είναι από την ομάδα Cultterra: «Μια ομάδα νέων που θέλει να αναδείξει την τέχνη στην πόλη και να αποτελέσει σημείο συνάντησης για νέους και νέες σε όλο το Θριάσιο πεδίο». Και οι δύο είναι από την ίδρυση της ομάδας, η μία όμως, φαίνεται σα να είναι η υπεύθυνη. Είναι αυτή που μου απαντά σχεδόν σε όλα τα ακόλουθα. Τις ενημερώνω ότι κάνω μία έρευνα για την Ελευσίνα. Η μία με ρωτά ενθουσιασμένη αν είμαι από την ερευνητική ομάδα του τάδε, με τον οποίο ήταν εχθές μαζί. Εξηγώ ότι δεν είμαι από την ερευνητική ομάδα του Παντείου, η οποία κάνει παράλληλα με εμένα σχετική έρευνα. Όμως κάνω κι εγώ μία αντίστοιχη έρευνα στο πλαίσιο της φοίτησής μου στο Πάντειο. Φαίνονται αρκετά ανοιχτές στο να μου μιλήσουν, με ρωτούν μάλιστα πότε θα παρουσιαστεί η εργασία και να τις ενημερώσω σχετικά. Τις ρωτάω αν θέλουν να μου δώσουν μία συνέντευξη για την ομάδα τους. Απαντούν θετικά και ανταλλάσσουμε Instagram για να την προγραμματίσουμε. Στη συνέχεια, ρωτώ την μία κοπέλα αν η ΠΠ αποτέλεσε το έναυσμα δημιουργίας της ομάδα τους. Εκείνη ακούει τη λέξη «βύσμα» και μου απαντά: «Δεν υπάρχει κανένα βύσμα με την ΠΠ, η ομάδα...». Τη διακόπτω και εξηγώ ότι ανέφερα τη λέξη έναυσμα. Μέσα από τη συζήτηση μαζί τους μαθαίνω ότι η ομάδα είχε ξεκινήσει το 2019 με πρωτοβουλία του community manager της ΠΠ με άλλο όνομα. Μετά την μετάθεση της ΠΠ για δύο έτη, λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού, η ομάδα άλλαξε όνομα. Καθώς μου μιλούν παρατηρώ ότι προσπαθούν να αρθρώσουν λόγο ουδέτερο ως προς το φύλο. Με αφορμή την διοργάνωση του Pride ρωτάω αν η ομάδα έχει στοιχεία κουίρ και πόσα άτομα είναι στην ομάδα. Εκείνη μου απαντά:

Ο πυρήνας της ομάδας αποτελείται από 8-10 άτομα, μερικά από αυτά να είναι κουίρ και γενικά είμαστε ευαισθητοποιημένα με αυτό. Θέλουμε να κάνουμε δράσεις για το κουίρ, όπως κάναμε και με το Pride και η ΠΠ είναι πολύ υποστηρικτική σε αυτό.

Καθ' ολη τη διάρκεια της συζήτησης άφησε να εννοηθεί ότι η Cultterra είναι η πρώτη κουίρ ομάδα της πόλης ή ότι έχει το κουίρ στον πύρινα της. Η ΠΠ και ο community manager τέλος πάντων, είχαν αυτόν τον σκοπό, τη δημιουργία μιας αν όχι κουίρ ομάδας, μιας ομάδας με στοιχεία κουίρ.

Σχετικά με το Pride μαθαίνω πως ακυρώθηκε λόγω των πυρκαγιών του καλοκαιριού, όμως ετοιμάζουν την εκδήλωση για το τέλος του χρόνου. Ρωτάω με τι ασχολούνται κι αν είναι από την Ελευσίνα. Η μία είναι μέικ-απ άρτιστ. Μετακόμισε πρόσφατα στην πόλη και της αρέσει πολύ εδώ. «Πριν έμενα “σε ένα χωριό”, οπότε στην Ελευσίνα είναι πολύ καλύτερα», μου απαντά. Η άλλη κοπέλα, αυτή που φαίνεται να είναι η υπεύθυνη των εθελοντριών μου λέει πως ασχολείται με την τέχνη και τον κινηματογράφο. Και οι δύο μιλούν με ενθουσιασμό για τις δράσεις τους. Ρωτάω αν υπάρχει εμπλοκή ντόπιων. Απαντούν θετικά αν και δεν είναι εξοικειωμένες με τα θέματα της ομάδας. Εικάζω πως αναφέρονται σε θέματα τέχνης και συμπερίληψης. Καθώς η συζήτηση μας συνεχίζεται γύρω από το κουίρ, ρωτώ αν υπάρχει κάποιο κουίρ ή έστω gay friendly στέκι στην πόλη, και αναφέρω την Γκαζόζα. Μου απαντούν πως δεν υπάρχει τέτοιος χώρος και πως η Γκαζόζα δεν είναι κουίρ στέκι, αν και «μαζεύει» διαφορετικό κόσμο από τα υπόλοιπα μαγαζιά.

Κάπου εδώ θα μου επιβεβαιώσουν πως στην Ελευσίνα έχουν μόνο δύο μαγαζιά την σημαία-ουράνιο τόξο, το ένα της Vodafone κι άλλο ένα τοπικό μαγαζί, όπως είχα εντοπίσει κι εγώ στην πρώτη μου επίσκεψη. Μου εξηγούν πως η πόλη δεν είναι αρκετά δεκτική σε τέτοια θέματα, αλλά ότι η ομάδα τους «το προσπαθεί».

Η ώρα έχει πάει 1:15 μ.μ. Ενημερώνω την Αναστασία πως θα αποχωρήσω. Βγαίνω από το κτίριο για να χαιρετήσω και τη Μαρία η οποία έχει πάει να υποδεχθεί φίλες που ήρθαν να τις υποστηρίξουν. Κατευθύνομαι προς τη θάλασσα. Το μαγαζί που ανησυχούσε ο σερβιτόρος αν θα γεμίσει, είναι γεμάτο με κόσμο. Όλα τα μαγαζιά είναι γεμάτα. Πριν φύγω από την περιοχή θέλω να δω έναν χώρο όπου η επιβλέπουσά μου, κα Χαλκιά, είχε δει «αραγμένους» Ρομά, σε μια πρασινάδα. Δεν εντοπίζω κανέναν σήμερα.

Είμαι στην αρχή του τουριστικού δρόμου, λίγο πριν τη θάλασσα. Στα δεξιά μου, εκεί που είναι η πλατεία, βλέπω μία επιγραφή. Στο πάνω μέρος αναγράφει «Cultterra» κι από κάτω με αρκετά μικρή τυπογραφία το πρόγραμμα δράσεων του Οκτωβρίου. Είναι Νοέμβριος. Απέναντι

Η προσέγγιση της ομάδας, θυμίζει αρκετά τις αναφορές του Ferguson (2018/2021) σχετικά με το πώς η νεοφιλελεύθερη ορθολογικότητα, μπορεί και διαχειρίζεται το κουίρ ώστε να ευθυγραμμίζεται με τις επιθυμίες και τα συμφέροντα της αγοράς (σ. 131) μαζί με ενός είδους διοχέτευσης της κουίρ δημιουργικότητας σε νεοφιλελεύθερους σκοπούς.

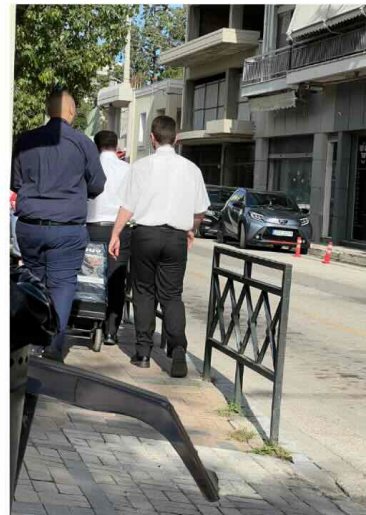
σχεδόν, το υβριδικό ταβερνάκι που είχα κάτσει το καλοκαίρι είναι κλειστό και η τζαμαρία καλυμμένη με χαρτόνι. Ρωτάω δύο γυναίκες που κάθονται σε ένα παγκάκι, αν το μαγαζί έχει κλείσει. Μου απαντούν πως δεν είναι από την πόλη και δεν ξέρουν. Στο παλιό δημαρχείο άλλη μία ταμπέλα της ομάδας Cultterra, αυτή τη φορά μεγαλύτερη. Έξω, ασημί πινακίδα αναγράφει ότι το κτίριο ανακαινίστηκε με την ευγενική χορηγία της METRON Ενεργειακές Εφαρμογές Α.Ε.. Παραδίπλα, σε πλέξι-γκλας, ο λογότυπος της ΠΠ και της εταιρείας. Καθώς ανεβαίνω το τουριστικό δρομάκι νιώθω πώς οι περισσότερες με κοιτούν. Δεν ξέρω αν φταίει το ντύσιμό μου ή το κόκκινο περιλαίμιο της ΠΠ που φοράω ή και τα δύο¹⁸. Μπροστά μου, δύο Ρομά κατεβαίνουν προς τη θάλασσα με τηνπραμάτεια τους. Η Γκαζόζα αυτή τη φορά είναι γεμάτη, αλλά με ανθρώπους όπως στις υπόλοιπες καφετέριες. Στην πλατεία υπό κατασκευή, βλέπω μία ηλικιωμένη Ρομά σε αναπηρικό καροτσάκι. Δίπλα της, ένας άντρας μικρότερης ηλικίας, ίσως συγγενής. Ζητιανεύουν. Έχουν ένα δοχείάκι και ζητάνε λεφτά από τους περαστικούς. Ο άντρας με ρωτά αν έχω τσιγάρο, του απαντώ πως δεν καπνίζω και συνεχίζω.

Έχω φτάσει πάλι κοντά στη στάση του «Γρηγόρη». Ένα ΚΑΦΑΟ¹⁹ του ΟΤΕ είναι ζωγραφισμένο με πληροφορίες για την «Αγέλαστος Πέτρα», ντοκιμαντέρ του Φίλιππου Κουτσαφτή για την πόλη. Κάθομαι σε ένα παγκάκι. Είναι Κυριακή και τα δρομολόγια του ΚΤΕΛ πιο αραιά. Μία ομάδα αντρών «Μάρτυρες του Ιεχωβά» περνά από μπροστά μου. Κουβαλούν κάτι σα βαλιτσάκι και συζητούν: «We did something, είμαστε από τις 12 και, μιλήσαμε και στη γυναίκα». Είναι 1:35 μ.μ. Όση ώρα είμαι στο παγκάκι έχω δει αρκετά ετερόφυλα ζευγάρια, ηλικίας 40-50, κάποια αρκετά καλοντυμένα, να κατευθύνονται προς τη θάλασσα. Ένας μεγαλύτερος άντρας, με όχι ευχάριστη μυρωδιά, απεριποίητος, και με σκισμένο πανωφόρι, ίσως άστεγος, έρχεται και κάθεται στο δίπλα παγκάκι για λίγο. Βρίσκει μια γόπα τη μαζεύει και κατευθύνεται προς τη θάλασσα. Έχω ακόμη καμιά ώρα μέχρι το επόμενο λεωφορείο οπότε συνεχίζω προς τη στάση του Κωτσόβολου, κοντά στην είσοδο της πόλης. Λίγο πριν τη στάση, βλέπω μια συστάδα από μικρά μαγαζιά για φαγητό, κάπως απεριποίητα ή όχι τόσο τουριστικά όσο τα προηγούμενα. Σχεδόν όλα με την ταμπέλα «High protection – προσοχή ο χώρος φυλάσσεται», το σήμα του πολεμιστή και ελληνικές σημαίες. Είμαι απέναντι από το 2^ο Γενικό Λύκειο Ελευσίνας το οποίο έχει κι αυτό αντίστοιχη σήμανση στον φράχτη. Εδώ σα να υπάρχει κάποιος αρχαιολογικός χώρος.

¹⁸ Φοράω λευκά αθλητικά με μπλε κορδόνια, ένα πλεκτό σορτς με μπλε και μαύρα στοιχεία, μία μαύρη μπλούζα με λευκές ραφές κι ένα μαύρο πανωφόρι με άσπρη στάμπα στην πλάτη και λευκές ραφές. Τα μαλλιά μου είναι σγουρά με ξανθές ανταύγειες και φοράω μέικ-απ στο χρώμα του δέρματός μου.

¹⁹ Ελληνοποιημένη προφορά του γερμανικού KV, σημαίνει καλωδιοκατανεμητής.

Κάτι κάναμε

Μέσα σε ένα αυτοκίνητο που περνάει από μπροστά μου, ένα κοριτσάκι παίζει με την κούκλα του, την έχει αγκαλιά και την ταΐζει.

Στη στάση δίπλα μου ένας γκριζομάλλης, μάλλον μετανάστης περιμένει κάποιο λεωφορείο, βλέποντας στο κινητό του βίντεο. Λίγα λεπτά αργότερα, ο ίδιος μαζί με άλλους 2-3 ανεβαίνουν στο λεωφορείο που κατευθύνεται προς Πειραιά. Καθώς ανεβαίνουν, βγαίνει από το λεωφορείο ο άντρας που είχε κάτσει στο διπλανό μου παγκάκι λίγο νωρίτερα, μουρμουρίζοντας κάτι. Με κοιτά στα γρήγορα και απομακρύνεται.

Είναι περίπου 3 μ.μ. κι έχω φτάσει στην πλατεία Ασωμάτων. Μετά από ένα τέταρτο φτάνει το ταξί μου. Στο επόμενο στενό, ο ταξιτζής σταματά ώστε να στρίψει το επόμενο ΚΤΕΛ που κατευθύνεται προς Ελευσίνα σε ένα στενό δρόμο. Απέναντί μου ένα street art με μαζεμένα παιδιά, διαφόρων εθνικοτήτων. Το λευκό αγόρι κρατά την υδρόγειο και όλα γύρω του χαμογελούν. Στο κάτω μέρος γράφει «VISA GENIA» με τον λογότυπο της εταιρείας και πιο κάτω «GENIA 17 / UN/ SDG 17».

Ημέρα πέμπτη / 17 Δεκεμβρίου 2023

«Μήτσο, Μήτσο ακούς, η νεράιδα των δοντιών υπάρχει, εγώ ξέρω ποια είναι, έχει ένα μπουρδέλο στο Μοναστηράκι, η νεράιδα των δοντιών...». Το λεωφορείο είναι γεμάτο αυτή τη φορά. Είναι κοντά 6 και μισή το απόγευμα. Η αδερφή μου, η οποία είναι μαζί μου σε αυτή την τελευταία επίσκεψη, αηδιασμένη από τον τύπο που μιλά στο τηλέφωνο με κοιτά σα να μου λέει «γιατί με κουβάλησες εδώ». Αυτός δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερος από 30, πηγαίνει στο στρατόπεδο. Μπροστά του, μία μετανάστρια, μιλάει σε βίντεο κλήση με κάποια γυναίκα. Κάποια στιγμή βλέπει ένα μωρό στην οθόνη του κινητού της και χαίρεται πολύ. Φαίνεται κάπως ταλαιπωρημένη στο πρόσωπο και έχει τα μαλλιά της πιασμένα σφικτά. Λίγο μετά θα ξεκινήσει να βλέπει βίντεο πλεξίματος. Ο άντρας που επιστρέφει στο στρατόπεδο συνεχίζει με βροντερή φωνή, σα να θέλει να τον ακούσει όλο το λεωφορείο: «Αύριο έρχομαι Κορωπί, αύριο μας αμολάνε, τώρα πάω στην μονάδα». Στο ράδιο παίζει Μαζωνάκης. Μετά από λίγο, ο άντρας ξαναπαίρνει έναν άλλο φίλο του και τον ρωτά: «Πώς λέγεται η πουτάνα που τον τραβάει; Που γνωρίσαμε;», γελώντας. Είμαστε λίγο έξω από την Αθήνα. Η πόρτα ανοίγει και επιβιβάζεται η γυναίκα που κόβει τα εισιτήρια. Πίσω μου κάθεται ένας μη λευκός. Είναι πολύ ευγενικός με την υπάλληλο, είναι ευγενική και αυτή μαζί του. Ο μπροστινός μου μιλάει για λίγο με κάποιο άτομο στο τηλέφωνο και το ενημερώνει ότι πάει για δουλειά. Μετά από λίγα λεπτά η γυναίκα κάθεται μπροστά με τον οδηγό: «τέσσερα Μέγαρα, ούτε ένα Πεύκο», λέει. Μιλάνε για τις βάρδιες την περίοδο των εορτών, εκείνη δηλώνει πως μπορεί να δουλέψει όλη την πρωτοχρονιά.

Βλέπω την είσοδο της Ελευσίνας. Στον ουρανό φαίνεται ένας φως, σαν προβολέας. Το κτίριο του Δήμου είναι φωτισμένο και η πόλη στολισμένη. Κατεβαίνουμε στη γνωστή στάση «Γρηγόρης». Κι εδώ είναι στολισμένη χριστουγεννιάτικα η μικρή πλατεία. Ήθελα να έρθω απόψε στην πόλη, είναι η τελευταία μέρα από το τριήμερο της τελετής λήξης της ΠΠ. Στον τοίχο, δίπλα από ένα παγκάκι, μία αφίσα αναγράφει «Μυστήριο 1 Λήξη: Έναρξη μια τελετή». Το γραφιστικό παραπέμπει στη δύση του ήλιου. Κατηφορίζω από το δρομάκι που είναι το καφέ που είχα καθίσει τις προηγούμενες φορές. Μέσα σερβίρει άλλη γυναίκα. Η πλατεία είναι σχεδόν άδεια. Κάπου στα 10 άτομα κρατούν φαναράκια για να τα αφήσουν στον ουρανό, ενώ ένα μαγαζί έχει δυνατά μουσική. Τώρα είμαι στο τουριστικό δρομάκι. Τα αρχαία είναι φωτισμένα στα λευκά. Πίσω από αυτά, τα τέσσερα φουγάρα, φωτισμένα στα κόκκινα. Πρέπει να είναι αυτά δίπλα στο Lab.

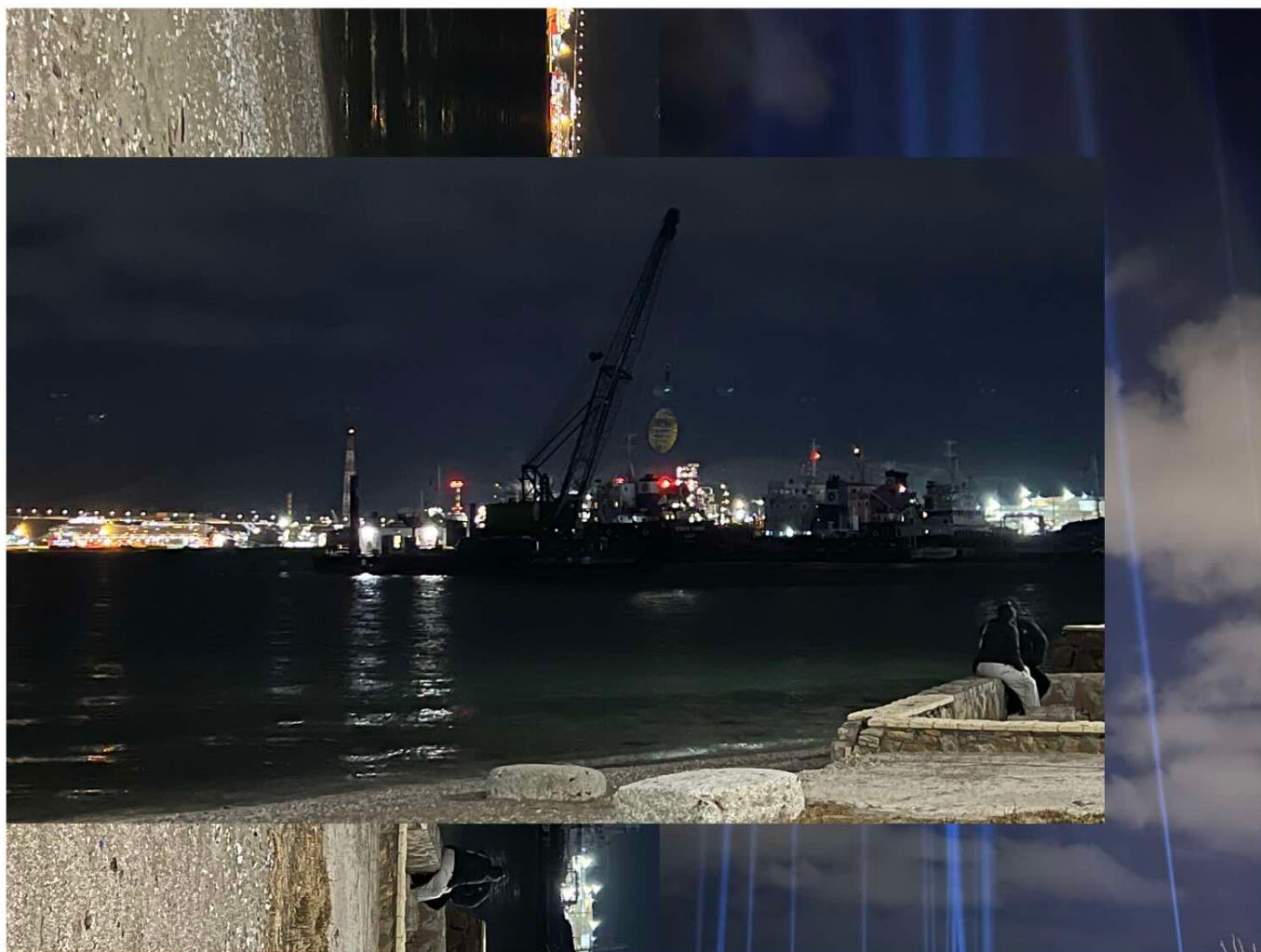

Οι αφίσες που είχα δει την προηγούμενη φορά δεν υπάρχουν τώρα. Περνάω έξω από το κτίριο του παλαιού δημαρχείου, κάποια εκδήλωση πρέπει να έχουν μέσα. Έξω λίγα άτομα που φαίνονται σα «κουίρια». Εδώ μαζεύονται κάποιες φορές και τα παιδιά από την Cultterra, ίσως είναι τα ίδια. Είναι 7 παρά και νιώθω ότι όλα τα μαγαζιά είναι σχεδόν άδεια. Στο τουριστικό δρομάκι δεν περπατά σχεδόν καμιά ενώ λίγες παρέες τρώνε μέσα στα μαγαζιά. Όμως η αίσθηση που μου δημιουργείται είναι πως περιμένουν κόσμο. Λίγα μέτρα πιο κάτω ένας παιδότοπος, είναι γεμάτος με παιδιά και γονείς. Σε διάφορες μεριές της πλατείας, κόκκινα γιορτινά λουλούδια φρεσκοφυτεμένα.

Είμαι στην πλατεία κοντά στην παραλία. Ένα στολισμένο αστέρι βρίσκεται μπροστά μου. Η αφίσα που ενημερώνει για την τελετή λήξης είναι μουντζουρωμένη με κίτρινο στυλό. Δίπλα περνάει η δεύτερη παρέα αγοριών που συναντώ. Δεν είναι πάνω από 17 χρονών, μαυροφορεμένα, με αθλητικά ρούχα, πειράζουν το ένα το άλλο και βρίζονται. Δεν νιώθω άνετα. Η πινακίδα με την οθόνη μπροστά μου γράφει «Έκανα μπάνιο εδώ, ψάρευα εδώ, ονειρευόμουν εδώ...». Πέρα από την παρέα των αγοριών, ο χώρος είναι άδειος. Συνεχίζω προς τη θάλασσα. Ένα ζευγάρι κάθεται στο πεζούλι και φιλιέται. Έχει κρύο και είναι κάπως σκοτεινά. Φοράνε και οι δύο κουκούλες. Πίσω τους, μία κατασκευή με ένα φωτεινό κύκλο. Στα δεξιά στο βάθος, φωτισμένα τα εργοστάσια της πόλης. Πιο μπροστά, έξω από το αναψυκτήριο, μία νέα κατασκευή με ένα κρεμασμένο καθρέφτη. Αυτό είναι καινούργιο, σκέφτομαι.

Πλησιάζω για να δω περισσότερα. Φώτα περιμετρικά και λίγος κόσμος. Κάνουν πρόβες για την τελετή λήξης. Είχα δει το πρόγραμμα νωρίτερα. Μία γυναίκα μιλάει στο τηλέφωνο και κανονίζει για το catering ενώ από δίπλα μου περνάει ο καλλιτεχνικός διευθυντής της ΠΠ, ελέγχει όλο το χώρο επιβλητικά. Είναι όλες σε εγρήγορση. Το αναψυκτήριο, με ανοιχτές τις πόρτες και μέσα άτομα. Κάθομαι για λίγο στο παγκάκι με την αδερφή μου. Έχουν ξεκινήσει τις πρόβες. Τα φώτα ξεκινούν από τον ουρανό και καταλήγουν στο καθρέφτη που κρέμεται πάνω από τη θάλασσα ο οποίος αναγράφει: «Δεν είμαι βέβαια / Αυτό που έπρεπε να είναι, είμαι όμως ένα πρόσωπο αυτού που λείπει αλλά / Είναι»

Από την κορυφή του αναψυκτηρίου, εκπέμπει άλλο ένα φως προς τον ουρανό, όπως και από το Ελαιουργείο. Μάλλον το έχουν κάνει αυτό για κάθε νέο κτίριο που αφήνει «πίσω» της η ΠΠ. Η σιδερένια κατασκευή στο προαύλιο του Ελαιουργείου είναι φωτισμένη. Δεν έχει πολύ κόσμο. Το πρόγραμμα αυτή τη φορά είναι ανανεωμένο με το Μυστήριο 1. Λίγο πιο κάτω, στην κεντρική είσοδο, άλλος ένας φωτεινός κύκλος.

Σα να λειτουργεί ως ένα σημείο ένωσης μεταξύ του Ελαιουργείου ως χώρο πολιτισμού πλέον, της θάλασσας και της βιομηχανίας. Απομακρύνομαι για να φωτογραφίσω το τοπίο. Η θάλασσα μαύρη, αντανακλούν πάνω της φώτα πλοίων και εργοστασίων. Στο τέλος του Ελαιουργείου από μέσα, μία φωτεινή επιγραφή αναγράφει, «ΤΟΣΟ ΩΡΑΙΑ ΟΣΟ ΕΔΩ ΑΠΟΚΛΕΙΕΤΑΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΣΤΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟ». Επιστρέφω στο Ελαιουργείο. Μία γυναίκα ρωτά εμένα και την αδερφή μου αν έχουμε έρθει για την έκθεση. Δεν γνωρίζαμε για αυτό, αλλά απαντάμε θετικά. Μας δίνει ένα φυλλάδιο και μας ενημερώνει ότι όλα είναι δωρεάν. Μπαίνουμε στον πρώτο χώρο. Σύμφωνα με την πινακίδα, το έργο «εξερευνά την πολιτική δυναμική του χώματος εν κινήσει από το ταυτόχρονα γεωλογικό και πολιτισμικό υπέδαφος». Μαζί μας άλλα 5-6 άτομα. Ο δεύτερος χώρος σα να είναι αφιερωμένος στα rave parties της περιοχής την περίοδο 80-90. Κι εδώ πολύ λίγος κόσμος. Μαζί μας ένας άντρας με λευκά μαλλιά και γένια, με μία φωτογραφική μηχανή. Ρωτά την υπεύθυνη μέχρι πότε θα είναι η έκθεση ανοιχτή και την συγχαίρει για τη δράση. Τραβά ασταμάτητα φωτογραφίες, φαίνεται ενθουσιασμένος. Στο τρίτο δωμάτιο βρίσκεται το Μυστήριο 87, «Εγώ το θαλάσσιο ταξίδι, εγώ η κατάληψη της γης». Σύμφωνα με την πινακίδα, το έργο «αναφέρεται στην οικολογική καταστροφή του πλανήτη, έχοντας ως σημείο εκκίνησης της παράκτια ζώνη της Ελευσίνας». Εδώ ενημερώνουν οι υπεύθυνες ότι στο έργο δεν μπορούν να μπουν παιδιά γιατί μπορεί να το αλλοιώσουν. Λένε και σε εμάς να είμαστε προσεκτικές. Ο άντρας με την φωτογραφική μπαίνει στον χώρο και σα να με φωτογραφίζει. Σε άλλη περίπτωση θα του είχα μιλήσει για να διαγράψει άμεσα τις φωτογραφίες. Για κάποιον λόγο δεν το έκανα αυτή τη φορά. Βγαίνοντας έξω από τον τρίτο χώρο, στο πάτωμα της εισόδου άλλη μία, μάλλον μόνιμη, εγκατάσταση «Μυστήριο 3: Ελευσίνα Mon Amour - Αναζητώντας τον Τρίτο Παράδεισο». Στο πωλητήριο του χώρου, διάφορα αντικείμενα και κρεμασμένος στον τοίχο ένας πίνακας για την ΠΠ.

Έξω από το Ελαιουργείο, μπροστά μου ένα αυτοκίνητο της λιμενικής αστυνομίας. Ακούω ασυρμάτους. Νομίζω είδα και νωρίτερα άλλο ένα. Κατευθύνομαι τώρα προς το X-Bowling Art Center. Δεν έχει πολύ κόσμο, όπως και στα προηγούμενα μέρη. Κι εδώ ένας προβολέας εκπέμπει μία δέσμη φωτός προς τον ουρανό.

Περάσματα

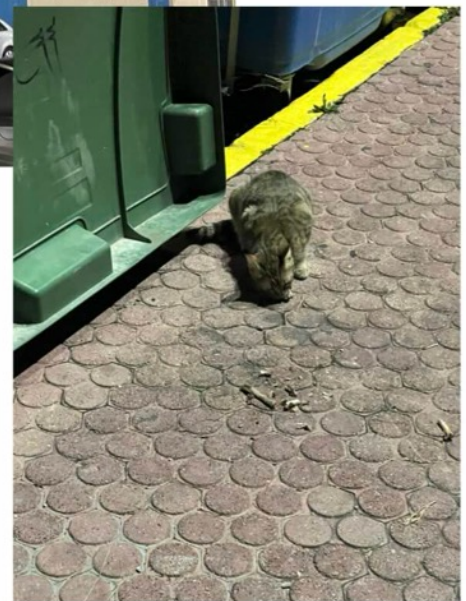
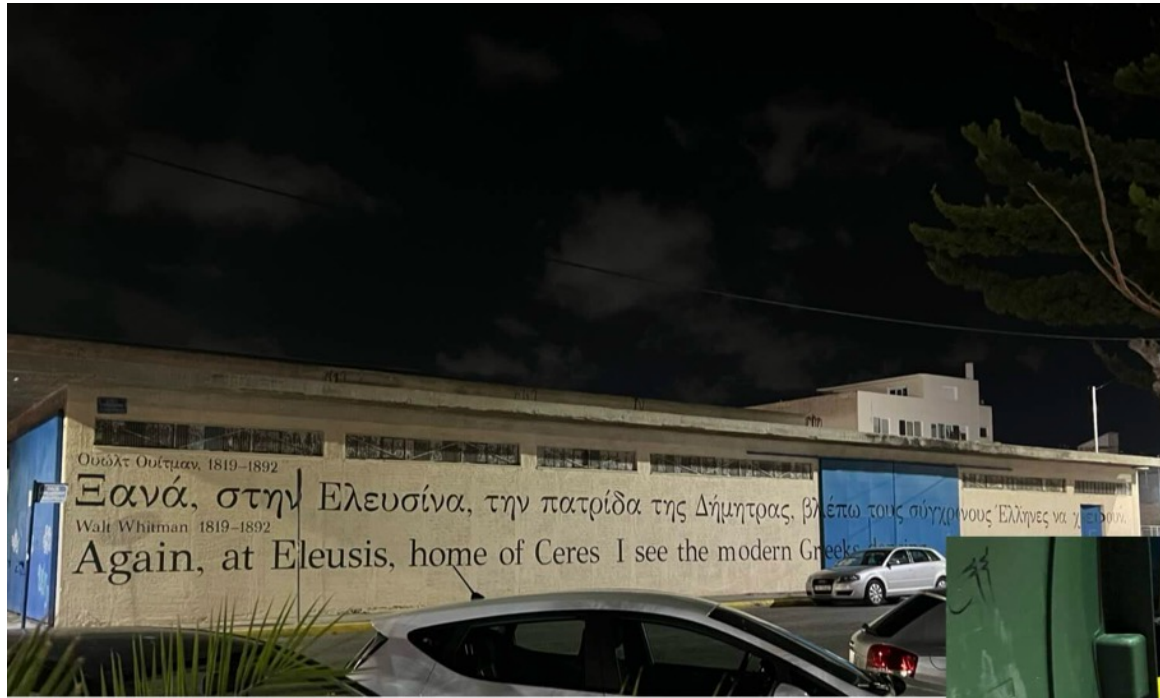
Συνεχίζω για να βγω προς το τουριστικό δρομάκι. Η αδερφή μου, μου κάνει νόημα να δω κάτι. Δυο - τρεις πορτοκαλιές γεμάτες πορτοκάλια, μερικά σαπισμένα. Έχουν πέσει πολλά και στον δρόμο, άλλα πατημένα, άλλα σάπια ενώ μπροστά μας ένας σκύλος κατευθύνεται προς ένα σπίτι.

Είμαι ξανά στο τουριστικό δρομάκι. Μπροστά μου ένα μαγαζί με ναργιλέδες. Ενώ έχω περάσει αρκετές φορές από αυτόν τον δρόμο, είναι η πρώτη φορά που παρατηρώ αυτό το μαγαζί. Μπορώ και βλέπω τα πάντα καθώς έχει τζαμαρίες περιμετρικά. Οι τοίχοι βαμμένοι στα κόκκινα και με μαύρο μία αντρική φιγούρα με κοστούμι να καπνίζει. Ο φωτισμός είναι χαμηλός, σε τόνους μοβ και ο χώρος γεμάτος καπνό. Μέσα αντρικές παρέες, νομίζω κι ένας ανήλικος σε μία παρέα Ρομά, ενώ πρέπει να υπάρχει και μία γυναίκα. Πλησιάζω στην είσοδο για να δω καλύτερα και τραβώ φωτογραφίες. Η αδερφή μου ανήσυχη μου λέει να προχωρήσουμε. Το όνομα του μαγαζιού, “Saloom Hookah Bar” ενώ πάνω αριστερά μία σήμανση ενημερώνει πως ο χώρος φυλάσσεται από τον “God of security”.

Βρίσκομαι πάλι στην πλατεία και προχωράω αυτή τη φορά προς την μεριά που βρίσκεται το τελωνείο. Όλα τα μαγαζιά είναι στολισμένα. Μπροστά μου μία γάτα τρώει από τα σκουπίδια και πίσω της, δίπλα στην θάλασσα, μία εκκλησία άψογα συντηρημένη²⁰. Απέναντι, σε ένα παλιό κτίριο η τοιχογραφία που συνάντησα και στην πρώτη επίσκεψη. Αναγράφει σε ελληνικά και αγγλικά: «Ουώλτ Ουίτμαν, 1819-1892. Ξανά, στην Ελευσίνα, την πατρίδα της Δήμητρας, βλέπω τους σύγχρονους Έλληνες να χορεύουν». Λίγο πιο κάτω το τελωνείο και ο Οργανισμός Λιμένος Ελευσίνας. Απέναντι, γραφεία εταιρειών ναυτιλίας. Ανεβαίνω τον δρόμο που βρίσκεται παράλληλα από το τουριστικό δρομάκι. Συναντώ μερικά παρατημένα κτίρια, ένα «Μηχανουργείον» πιθανόν κι αυτό εγκαταλελειμμένο και το πολιτιστικό κέντρο «Λεωνίδας Κανελλόπουλος» του Δήμου. Είναι φωτισμένο αλλά άδειο. Βγαίνουν από την είσοδο ένας άντρας και μία γυναίκα και κατευθύνονται προς το τουριστικό δρομάκι. Έξω από το κτίριο, στην επιγραφή, ο λογότυπος του TITAN και μία κατασκευή της ΠΠ. Παραδίπλα συναντώ και το πρώην γραφείο των Συνταξιούχων του ΙΚΑ²¹.

²⁰ Η επιγραφή αναγράφει πως «ο ιερός ναός Αρχάγγελου Μιχαήλ ανεγέρθη την 7-9-1999 από τον σύλλογο Συμιακών Ελευσίνας και το Λιμενικό ταμείο και εγκαινιάσθηκε από τον πρωτοπρεσβύτερο πατέρα Γεώργιο Ανδρώνη».

²¹ Μία πινακίδα ενημερώνει πως το σωματείο έχει μεταφερθεί στο δημαρχείο της πόλης. Δίπλα, άλλη μία πινακίδα του Υπουργείου Εσωτερικών. Η επιγραφή αναγράφει: «Ειδικό πρόγραμμα ενίσχυσης Δήμου Ελευσίνας για την προετοιμασία της πόλης για τη φιλοξενία του θεσμού «ΠΠ της Ευρώπης το 2021, Ονομασία έργου: Αγορά Ακινήτου στο Ο.Τ.10 (πρώην ΙΚΑ)».

Σάπια πορτοκάλια

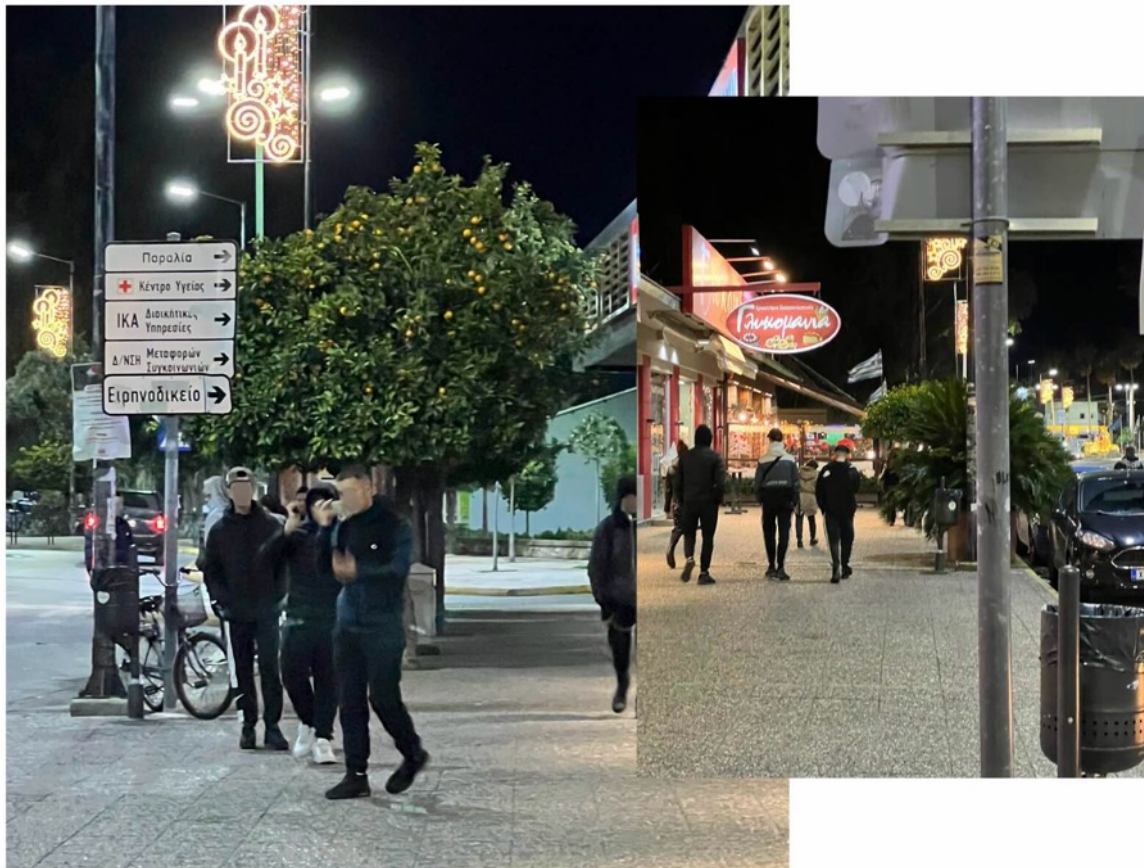

Ο δρόμος έχει μονοκατοικίες και ολιγοόροφες πολυκατοικίες. Σε μία πολυκατοικία η ελληνική σημαία τοποθετημένη στην ταράτσα του κτιρίου. Μπροστά μου βλέπω το κέντρο αγάπης Ελευσίνας, βαμμένο στα χρώματα του ουράνιου τόξου λίγο διαφορετικά, ίσως για να μην παραπέμπουν στη σημαία ΛΟΑΤ. Λίγα μέτρα πιο κάτω, άλλη μία πλατεία, στην οποία υπάρχει και πάλι μία εκκλησία. Αντικριστά η ελληνική σημαία και η σημαία της αγίας τριάδας και παραδίπλα μια δεύτερη ελληνική σημαία. Στον χώρο υπάρχουν κάποιες ψηλές καρέκλες. Σε μία από αυτές ένας άντρας κάθεται και τρώει ένα σάντουιτς μόνος του. Στο βάθος φαίνονται τα κόκκινα φουγάρα του ΤΙΤΑΝ. Σε ένα μαγαζί, απέναντι, ένας άντρας λέει σε ένα σκυλί να μείνει έξω και του κλείνει την πόρτα. Αυτό, κάνει δύο γύρους και ξαπλώνει έξω από αυτή. Συναντώ άλλα δύο μαγαζιά. Στη μία καφετέρια κάθονται 2-3 παρέες ηλικιωμένων. Στην άλλη πιο νέα άτομα. Αρέσει η αισθητική της τελευταίας στην αδερφή μου, έχει καρέκλες με πολύχρωμους ιμάντες, τέτοιες θα συναντήσεις και σε πιο κουλ μαγαζιά στην Αθήνα. Στα επόμενα μέτρα συναντώ την Αισχύλαιο Δημοτική Βιβλιοθήκη κι έναν χώρο για μαθήματα υφαντικής. Εδώ, ένας κάδος με τον ξεχασμένο λογότυπο της ΠΠ 2021, τελείως διαφορετικός, στα γαλανόλευκα.

Σε ένα σοκάκι τρεις ελληνικές σημαίες μαζεμένες. Μπροστά μου εκ νέου συνθήματα σε τοίχους πάνω σε προηγούμενα φρεσκο-σβησμένα. «Βαζέλες φασίστες ντροπή των οπαδών», “Original Elefsina ” και «Μιχάλης Κατσούρης Παρών». Παρακάτω, «Πουτάνας γιοι παναθηναϊκοί» και «Φασίστες κουφάλες θα σας θάψουμε». Η αδερφή μου έχει προχωρήσει πιο μπροστά. Γυρνάει να δει που είμαι και βλέπει δύο νέους μετανάστες με κουκούλες να την πλησιάζουν. Σταματά και με περιμένει. Μου λέει πως φοβήθηκε. Δίπλα μας ένα μαγαζί που δέχεται μεταφορές χρημάτων μέσω MoneyGram.

Είμαι έξω από τον Κωτσόβολο. Ένας άντρας με σορτσάκι και πορτοκαλί αδιάβροχο τρέχει. Μία παρέα νεαρών αγοριών μπροστά μου. Ο ένας με αθλητικά και κοντοκουρεμένος φωνάζει και βρίζει κρατώντας το τηλέφωνο του στο χέρι: «Ντάξει έλα κλείσε γαμώ το Χριστό σου». Ένας άλλος από την παρέα τον κοιτάζει κάπως σαστισμένος. Όσες είναι εκεί δε δίνουν ιδιαίτερη σημασία πέρα από έναν άντρα που φαίνεται σα να θέλει να τα πλησιάσει. Η αδερφή μου λίγο αργότερα θα μου πει ότι ο ένας μάλλον προσπάθησε να χτυπήσει κάποιο αγόρι νωρίτερα και ο άντρας ήταν έτοιμος να επέμβει, όμως εγώ δεν είδα κάτι τέτοιο. Δε νιώθω άνετα εδώ με την παρουσία των αγοριών και προτείνω στην αδερφή μου να κατευθυνθούμε προς το δημαρχείο. Στην γωνία, μια ομάδα αστυνομικών με μοτοσικλέτες κάθονται και συνομιλούν ενώ μία γάτα προπορεύεται.

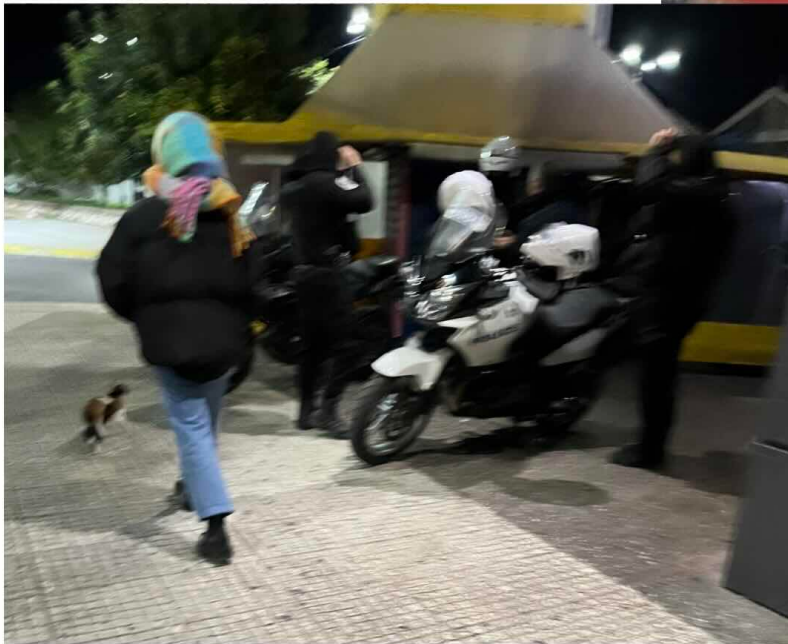
Φίλοι

Ο χώρος των εκδηλώσεων δίπλα από το δημαρχείο, η Ελαιουργική, είναι μάλλον γεμάτος. Καμιά εικοσαριά άτομα, βρίσκονται έξω από την κεντρική είσοδο και κοιτούν την εκδήλωση μέσα. Από πάνω τους στα κόκκινα, μία μεγάλη εκτύπωση της ΠΠ και τα σχετικά σήματα. Γύρω-γύρω τα περιθώρια του κτιρίου βαμμένα στα κόκκινα και αυτά. Μία παρέα ηλικιωμένων γυναικών ψάχνουν την είσοδο. «Έλα Μαρία, από εδώ είναι», λέει η μία. Έξω από την είσοδο άλλη μία οθόνη-πινακίδα, «...Κάνουν τους τρεις της φύσης μαθηματικά;... Εγώ, ο εαυτός μου και η αφεντιά μου. Πολύς κόσμος εκεί μέσα». Άλλος ένας άντρας μπαίνει στην είσοδο, πίσω του η γάτα που είδα νωρίτερα. Ο χώρος είναι πολύ περιποιημένος, έχει και κάποια εξωτερικά όργανα γυμναστικής ενώ εδώ βρίσκεται και ο Σκοπευτικός Όμιλος της πόλης. Στο προαύλιο σταθμευμένο κι ένα ασθενοφόρο. Στο πεζοδρόμιο ένα εκκλησάκι «Αγία Αικατερίνη».

Επιστρέφω στη στάση ΡΕΞ, έξω από τον Κωτσόβολο. Κάνει πολύ κρύο. Ακούω βαριές αντρικές φωνές να μιλάνε για τζόγο. Ένας από αυτούς φτύνει στον δρόμο. Είναι άλλη μία παρέα αγοριών. Τα δύο από τα τρία αγόρια που συνάντησα στην αρχή ανεβαίνουν στο λεωφορείο. Αυτός που έβριζε νωρίτερα στο τηλέφωνο λέει στο ένα αγόρι, αυτό που φαινόταν πιο μαζεμένο: «τον πούλο, σόρυ». Ο άνδρας που είδα να τρέχει νωρίτερα, περνά πάλι από μπροστά μας. Ένα αυτόματο ποτιστήρι ξεκινά και βρέχει αρκετό μέρος του δρόμου. Μια παρέα από πίσω σχολιάζει: «Τι ωραίο σιντριβάνι η πολιτιστική, μπράβο η πολιτιστική» με ειρωνική διάθεση. Το συζητούν κι άλλες παρέες. Λίγα λεπτά μετά, από το βάθος του δρόμου ακούγεται από ένα αυτοκίνητο δυνατά τραπ μουσική. Το φανάρι κόκκινο και σταματά μπροστά μας μια γυναίκα, όχι μεγαλύτερη από 40, πληθωρική. Μόλις το φανάρι γίνεται πράσινο, γκαζώνει γρήγορα και φεύγει. Λίγο μετά, δύο αστυνομικά οχήματα κορνάρουν για να περάσουν τον δρόμο γρήγορα.

Κυριακή σήμερα και τα δρομολόγια των ΚΤΕΛ είναι μειωμένα. Έχει περάσει περίπου μία ώρα απ' όταν ήρθαμε. Δίπλα μου, ένας μη λευκός άντρας μου ρίχνει κλεφτιές ματιές ενώ μιλάω στην αδερφή μου. Είναι ντυμένος με αθλητικά και φαίνεται κουρασμένος. Φοράει κουκούλα και έχει μακριά μαλλιά πιασμένα κοτσίδα. Μετά από λίγο, με πλησιάζει και ρωτά για ένα λεωφορείο. Ο τρόπος που κινείται αρκετά θηλυπρεπής όπως και η ομιλία του. Πιάνουμε για λίγο την κουβέντα. Είναι από το Πακιστάν. Μας λέει μία ιστορία για ένα ταξίδι του στη Σουηδία, σε συγγενείς του. «Δεν άντεξε» εκεί, γιατί ήταν όλα ακριβά και έχει συνηθίσει να προσέχει πολύ την διατροφή του, να τρώει πολλά λαχανικά και φρούτα και εδώ είναι φτηνά αυτά. Και η ζωή στην Ελλάδα του αρέσει πολύ. Τον ρωτάω πώς κι από εδώ. Μου απαντά πως ήρθε στην Ελευσίνα για να επισκεφθεί έναν φίλο του.

Συνεχίζει μιλώντας για την δουλειά του. Δουλεύει για μία οικογένεια στην Αθήνα, που «τον αγαπούν πολύ και τον παίρνουν παντού μαζί». «Εδώ κάνω καλή ζωή, θέλω τις ανέσεις μου, τα φρούτα μου, τα λαχανικά μου», μου λέει. Μετά από λίγο επαναλαμβάνει πόσο πολύ προσέχει την εμφάνιση του και πως όλοι του λένε ότι μοιάζει για πολύ μικρότερος. «Κι όμως είμαι 35», σχολιάζει. Κάπου εδώ, το λεωφορείο που περίμενε ήρθε και μας χαιρετά. Ένας άλλος άντρας άνω των 45, σεκιούριτι, πηγαينوέρχεται όλη την ώρα περιμένοντας στη στάση. Στο δρόμο, ένα νεαρό αγόρι σηκώνει το ποδήλατο στη μία ρόδα ενώ περνά το φανάρι. Πάλι μία τριάδα νεαρών αγοριών περνά από πίσω μας. «Το 817 πάρε Μπίλ», «να το βάλεις στον κώλο σου», απαντά ο άλλος και προχωρούν. Πίσω μας, δύο άντρες, κοντά στα 30 συνομιλούν: «Ορκίζομαι στη γιαγιά μου θα σου κάνω μεγάλο κακό», λέει ο ένας. Μετά από λίγο συνεχίζει: «Σε γάμησα, σε ξεκώλιασα» με τον άλλον να απαντά «αλήθεια λες;». Ο πρώτος τον κλωτσά. «Πώς θες να σε γαμήσω, στα όρθια, στα τέσσερα, σα τη μαμά σου, τη γκόμενα σου, πώς θες; Παλιόπουστα», συνεχίζει. Από μπροστά μου περνούν δύο αυτοκίνητα σεκιούριτι, είχα δει άλλο ένα νωρίτερα.

Όση ώρα είμαι εδώ πολλές παρέες αντρών, κυρίως δυάδες μέσα σε αυτοκίνητα, κατευθύνονται μάλλον προς την Αθήνα, λόγω της ημέρας. Νέοι σε ηλικία. Κάπου εδώ νομίζουμε ότι το ΚΤΕΛ έφτασε. Όμως τελικά είναι ένα λεωφορείο μισθωμένο από εταιρεία. Κατεβαίνουν 5 γυναίκες διαφόρων ηλικιών και περιμένουν στη στάση. Επιστρέφουν από την εργασία τους. Μετά από λίγο, μένουν δύο. Η μία, η πιο νέα, πηγαίνει να φέρει φαγητό από μία ψησταριά. Μιλούν για τη δουλειά ενώ τρώνε από ένα σάντουιτς. Περιμένοντας πολλές ώρες, η αδερφή μου ρωτά μία γυναίκα με ένα παιδί εναλλακτικούς τρόπους να επιστρέψουμε στην Αθήνα. Μας λέει να την ακολουθήσουμε στο λεωφορείο που θα μπει σε λίγο. Της απαντώ πως δεν έχουμε εισιτήριο και προσφέρεται να μας δώσει. Μας καθησυχάζει όμως λέγοντάς μας πως σχεδόν ποτέ κανείς δεν χτυπά εισιτήριο και θα είμαστε εντάξει. Μετά από ώρα, ήρθε το ΚΤΕΛ. Σηκώνει κι αυτή το χέρι της λέγοντάς μας: «Καλύτερα να φαινόμαστε πολλοί να σταματήσει σίγουρα», και μας καληνυχτεί. Τελικά είχα αποθηκευμένα στο κινητό μου τα θερινά δρομολόγια. Τον χειμώνα τα δρομολόγια της περιοχής είναι ακόμα πιο αραιά, ειδικά τις Κυριακές, μας ενημερώνει ο υπεύθυνος των εισιτηρίων.

Η επικοινωνία

Τα επικοινωνιακά υλικά που παρήχθησαν στο πλαίσιο της ΠΠ, μπορούμε να πούμε πως προσπαθούν να μετουσιώσουν την Ελευσίνα του σήμερα ή έστω μία συγκεκριμένη (φαντασιακή) όψη της. Κι αυτό γιατί, δεν παρουσιάζουν απλώς τη λαμπρή, σύγχρονη, φωτεινή και κάπως σκοτεινή πτυχή της, συμβάλλουν στην αλλαγή της υπόστασής της. Μπορεί όχι για τις κατοίκους της πόλης, αλλά σίγουρα για κάποιες.

Ο όγκος του ψηφιακού επικοινωνιακού υλικού είναι πλούσιος και πολυσχιδής. Τα επίσημα μέσα της διοργάνωσης αποτελούνται από τον βασικό ιστότοπο 2023.eleusis.gr, διάφορους υπο-ιστοτόπους, λ.χ. του ραδιοφωνικού σταθμού «Φωνές της Ελευσίνας» (Voices of Elefsina, χ.χ.) και του «Ελεύθερου Πανεπιστημίου της Ελευσίνας» (Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Ελευσίνας IN SITU, 2024) καθώς και πλείστα μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, X²², LinkedIn, Instagram, YouTube και Flickr). Παράλληλα, η ΠΠ συνεργάζεται εντατικά με την εφημερίδα Lifo, μία από τις πιο γνωστές Αθηναϊκές free-press, τόσο στο πλαίσιο της παραγωγής σχετικής αρθρογραφίας όσο και στην παραγωγή μιας σειράς podcast με τίτλο “2023 ΕΛΕΥΣΙΣ”.

Πέρα από τα επικοινωνιακά μέσα «στενής επαφής» του θεσμού, εντοπίζονται και οι επικοινωνίες της ομάδας Cultterra. Πρόκειται για μία ομάδα νέων της Ελευσίνας, οι δράσεις της οποίας γίνονται γνωστές μέσω του λογαριασμού της στο Instagram. Επιπλέον, σχετικό επεισόδιο-παραγωγή της οργάνωσης, δημοσιεύθηκε στη σειρά podcast “2023 ΕΛΕΥΣΙΣ”.

Στην παρούσα ενότητα, αναπτύσσεται μια κριτική προσέγγιση στην ανάλυση του λόγου του ψηφιακού επικοινωνιακού υλικού και αναφορών της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας (ΠΠ). Το υλικό προς εξέταση αποτελείται από τον επίσημο ιστότοπο της ΠΠ, επιλεγμένα βίντεο-αποσπάσματα από τα επίσημα κοινωνικά δίκτυα του θεσμού, αποσπάσματα από το Instagram της ομάδας Cultterra και το επεισόδιο της ομάδας στο podcast “2023 ΕΛΕΥΣΙΣ”.

Ο σκοπός των παραπάνω επιλογών είναι διττός. Αφενός, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό να εξετάσουμε τα επίσημα επικοινωνιακά κανάλια της ΠΠ, είναι αυτά άλλωστε που αντανakλούν σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο το εντύπωμα που αφήνει στην πόλη ο συγκεκριμένος θεσμός. Συμβάλλουν παράλληλα στην κατασκευή ή και ενίσχυση της πόλης στο εθνικό φαντασιακό. Αφετέρου, ακόμη κι εκεί που δεν θα το περιμέναμε, κρύβονται αντίλογοι και αντιστάσεις. Νήματα,

²² Πρώην twitter.

τα οποία θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε καλύτερα, το ελευσίνιο παράδειγμα που στέκεται και ξεδιπλώνεται μπροστά μας.

Ο ιστότοπος

Πυλώνας όλων των επικοινωνιακών δραστηριοτήτων του θεσμού είναι ο επίσημος ιστότοπος (2023 Eleusis, χ.χ.α). Τεχνικά και εικαστικά εν πρώτοις είναι πολύ καλός, αν και εμφανίζονται σποραδικά, σημάδια προχειρότητας. Παραδείγματος χάριν, μερικά γράμματα εφάπτονται μεταξύ τους ενώ δεν θα έπρεπε και παρατηρούνται υπερχειλίσεις²³ σε κάποια στοιχεία του μενού στο κάτω μέρος της σελίδας [footer]. Επίσης, μερικοί λογότυποι των χορηγών δεν φαίνονται ορθά στην έκδοση για κινητά. Είναι ασφαλές όμως να ειπωθεί πως ο ιστότοπος αποπνέει μία αίσθηση σύγχρονου και εκλεπτυσμένου σχεδιασμού, ενώ τέτοια λάθη δεν μπορούν να γίνουν εύκολα διακριτά από μη γνώστριες web design. Ο εκλεπτυσμένος σχεδιασμός επιτυγχάνεται με διάφορες εικαστικές παρεμβάσεις, όπως ο συνδυασμός διαφορετικών υφών τυπογραφιών, η χρήση εφέ, η τοποθέτηση του μενού και γενικότερα η διάταξη των στοιχείων.

Στην αρχική σελίδα (βλ. Γράφημα 3 στο παράρτημα), ένα κατακόκκινο πέπλο, ωςάν αυλαία θεάτρου, σηκώνεται και τα μυστήρια κάνουν την εμφάνισή τους. Μία συστοιχία από λέξεις, περνούν από την κορυφή του ιστοτόπου σε μία επανάληψη χωρίς τέλος: «Mysteries of transitions 2023 – Μυστήρια μετάβασης 2023» μαζί με τη σημαία της ΕΕ. Καθ' όλη τη διάρκεια της περιήγησης, ένα απομεινάρι από το κόκκινο πέπλο, στο πάνω μέρος της σελίδας συντροφεύει την επισκέπτρια. Με μία πρώτη σκέψη, αυτή η σελίδα δε σχεδιάστηκε για να απευθυνθεί στη πλειοψηφία των Ελευσίνιων. Η συγκεκριμένη αναφορά, δεν πρέπει να γίνει αντιληπτή ως μία τάση υποτίμησης των κατοίκων της περιοχής. Η χρήση μη παραδοσιακών θέσεων στο μενού, μεγάλων τυπογραφιών σε επανάληψη, μεγάλων εικόνων, ενός μεγάλου καμβά σε πλάτος (στα 1600px), δημιουργούν δυσκολίες περιήγησης σε μη εξοικειωμένες χρήστριες. Τέτοιες σχεδιαστικές επιλογές είναι πιο συνηθισμένες σε καλλιτεχνικά, sophisticated, high-end projects. Ακόμη κι εγώ, που μία από τις δουλειές μου είναι να σχεδιάζω ιστοτόπους, έπιασα τον εαυτό μου να δυσκολεύεται να εντοπίσει ποια είναι τα επόμενα δρώμενα της πόλης. Παρόμοια σχόλια μοιράστηκαν μαζί μου και οι Αναστασία και Μαρία. Συνολικά πάντως θα λέγαμε ότι ο ιστότοπος, αποπνέει μια κοσμοπολίτικη ατμοσφαιρικότητα και μια σύγχρονη πολιτιστική εικόνα - μια μεταβαλλόμενη αισθητική που

²³ Δηλαδή, λεκτικά στοιχεία τα οποία βγαίνουν εκτός του καμβά, του σχεδιασμένου πλάτους δηλαδή, ενός στοιχείου του ιστοτόπου.

αναμιγνύει με ιδιαίτερο τρόπο το (όποιο) παλιό με το παρόν. Αυτό είναι ευδιάκριτο ακόμη κι από το βασικότερο στοιχείο του ιστοτόπου, την τυπογραφία. Ο ιστοτόπος διαθέτει δύο είδη τυπογραφιών. Η πρώτη τυπογραφία, αυτή που πετιέται εδώ κι εκεί, είναι με πατούρα [serif]²⁴, που τείνει να θυμίζει κάτι αρχαιοελληνικό. Η δεύτερη, που χρησιμοποιείται σχεδόν παντού, χωρίς πατούρα [sans serif], ή αλλιώς μίνιμαλ. Πρόκειται για μια παραλλαγή της Helvetica (Monotype, n.d.), μια από τις διασημότερες τυπογραφίες, ειδικά σε καλλιτεχνικά projects. Όμως όχι οποιαδήποτε έκδοση, αλλά η Neue Helvetica Paneuropea. Αυτό το μπόλιασμα όμως, δεν είναι μόνο επιφανειακό, οπτικό. Είναι πανταχού παρόν. Πρόκειται για ένα είδος τεχνοτροπίας που πλαισιώνει το αντικείμενο «Ελευσίνα 2023» αναμειγνύοντας ιστορικά και μυθολογικά στοιχεία, με βιωμένες εμπειρίες ντόπιων οι οποίες αποκτούν σχεδόν ξαφνικά, αριστοτεχνουργική και καλλιτεχνική υπόσταση.

Το τελευταίο είναι ακόμη πιο ευδιάκριτο από το καλλιτεχνικό όραμα (2023 Eleusis, χ.χ.β), όπως αποτυπώνεται στο αντίστοιχο πεδίο του ιστοτόπου και μπορεί να συνοψισθεί ως μια ωδή στην έλευση κάποιας μορφής. Η πρώτη εικόνα που εμφανίζεται στη συγκεκριμένη ενότητα, είναι ασπρόμαυρη. Μία συστάδα αρχαιοτήτων σε ένα περιφραγμένο τόπο. Πίσω τους ένα παλιό φουγάρο, κάποια σπίτια ενώ διαφαίνονται και σιδεριές, μάλλον από τα ναυπηγεία. Στο βάθος, ο κόλπος της Ελευσίνας με δύο-τρία πλοία. Στις άκρες της φωτογραφίας, δύο δέντρα, υπενθυμίζουν ότι ο τόπος δεν είναι κατάξερος. Μία από τις φράσεις που οδηγεί όλη τη συλλογιστική του καλλιτεχνικού οράματος είναι η εξής: «Τόσο ωραία όσο εδώ αποκλείεται να είναι στον Παράδεισο». Στην ίδια σελίδα, ξεδιπλώνονται οι θεματικές της ΠΠ μέσα από τρεις μορφές: ως ανθρώπινη, τεχνική αλλά και ιστορική. Τα στάδια είναι τρία. Πρώτον, η πόλη παραδίδεται σε όλα τα βλέμματα προς εξερεύνηση: «Η πόλη ως έκθεμα του παρόντος της, της ιστορίας της, των συγκρούσεών της, των εικόνων της». Δεύτερον, η πόλη πλάθεται σε κάτι «καλύτερο»:

Κοινωνική Γλυπτική μπορεί κάλλιστα να θεωρηθεί η ευγενική πίεση που μπορεί άμεσα ή έμμεσα να ασκεί η πολιτιστική πράξη στην ανάπτυξη θεσμών και βιωσιμότητας της Παρακαταθήκης / Legacy, αλλά και προς την άμεση βελτίωση της ποιότητας ζωής και της καθημερινότητας των κατοίκων της.

²⁴ Οι τυπογραφίες με πατούρα (serif typographies) συνήθως δημιουργούν ένα αίσθημα κλασσικού. Μία από τις πιο διάσημες τυπογραφίες με πατούρα, είναι η γνωστή “Times New Roman”.

Πηγή: Καλλιτεχνικό όραμα (2023 Eleusis, χ.χ.β)

Τρίτον, η πόλη γίνεται αφετηρία-μοντέλο για άλλους παρόμοιους τόπους αναδύοντας ίσως κι ένα είδος επαγγελματικών φιλοδοξιών τεχνικο-καλλιτεχνικής φύσης:

Πρότυπες, πειραματικές δράσεις ως μοντέλα εφαρμογής σε μια πόλη. Οι εν λόγω δράσεις είναι αποτελέσματα καλλιτεχνικής και επιστημονικής συνεργασίας και μπορούν να προτείνουν ένα μοντέλο εφαρμοστέο και σε οποιαδήποτε άλλη πόλη με ανάλογες ιδιότητες ή επιδιώξεις.

Καθ' όλη την αφήγηση, η Ελευσίνα παρουσιάζεται ως ένας τόπος σχεδόν ά-τοπος. Ένας τόπος τόσο πυκνός που ίσως να μην είναι καν υπαρκτός ή καλύτερα, ευτυχώς που είναι υπαρκτός. Είναι εκεί που ενώνονται εν πρώτοις ετερότητες, όπως η βιομηχανία και τα συνδικαλιστικά κινήματα, η ανάπτυξη και η ανεργία, η αρχαιότητα και το παρόν, το περιβάλλον και η κατάρρευσή του, η ζωή και ο θάνατος. Το αποτέλεσμα των παραπάνω, εν τέλει, δίνεται στους θεατές ως ένα έκθεμα. Ένα έκθεμα άξιο έρευνας, σύγχρονο και τελικά ευρωπαϊκό, όπως ο θεσμός. Όχι όμως τόσο στέρεο ή τέλος πάντων κάπως εύπλαστο. Καθώς σε αυτόν τον τόπο οι διοργανώτριες της ΠΠ μάλλον έχουν τη δύναμη όχι απλά να αντανakλούν τις επαγγελματικές τους φιλοδοξίες και να τις κάνουν πράξη, αλλά να χρησιμοποιούν τον τόπο ως ένα ερευνητικό πεδίο επιβεβαίωσής τους:

Η Ελευσίνα, όπως κάθε νέα Πολιτιστική Πρωτεύουσα που επιλέγεται, φαίνεται να συνιστά ένα ερευνητικό πεδίο, ένα Μοντέλο μελέτης των σύγχρονων ευρωπαϊκών ζητημάτων της κοινωνίας, των ανθρώπων και των σχέσεων, της Εργασίας, του Περιβάλλοντος και της βιώσιμης Ανάπτυξης, όπως όλα αυτά δείχνουν να συναντώνται, να συγκρούονται ή να διασταυρώνονται σε μια σύγχρονη πόλη.

Το καλλιτεχνικό όραμα της ΠΠ βλέπει την πόλη να περνά από το σκοτάδι, στο φως, όμως και τα δύο είναι καλά, ιδιαιτέρως όταν εκφράζονται μέσα από θηλυκά είδωλα τα οποία «λειτουργούν σαν προσθετικά μέλη του κράτους» (Αβραμοπούλου και Χαλκίδου, 2022, σ. 17)²⁵ :

Στην Ελευσίνα μπορεί κανείς με ασφάλεια να ισχυριστεί ότι ο Χρόνος χωρίζεται σε δύο ζώνες / φάσεις: Σκοτεινή Φάση (τις εποχές που η Κόρη δεν είναι εδώ). Φωτεινή Φάση (τις εποχές που η Κόρη είναι ανάμεσά μας). Όπου Κόρη εννοούμε τη μυθική κόρη της Δήμητρας, την Περσεφόνη. Η Φωτεινή Φάση στην Ελευσίνα διαρκεί 7-8 μήνες.

Όλες οι δράσεις, χωρίζονται σε τρεις άξονες, σε πλήρη ταύτιση με το καλλιτεχνικό όραμα που παρουσιάστηκε συνοπτικά νωρίτερα. Το μυστήριο της εργατιάς (2023 Eleusis, χ.χ.γ) (άξονας εργασία), των κατεστραμμένων/αναγεννημένων ψυχών (άξονας άνθρωπος/κοινωνία), της

²⁵ Βλ. και αφήγηση πέμπτης ημέρας σελ. 91.

μόλυνσης του περιβάλλοντος (2023 Eleusis, χ.χ.δ) (άξονας περιβάλλον). Κάθε δράση, ξεκινά με τη λέξη «Μυστήριο» κι έναν αριθμό. Πρόκειται για αυτά τα στοιχεία που έρχονται να ενώσουν με μια επιτελεσματικότητα, την φωτεινή και τη σκοτεινή φάση του τόπου, σε κάτι μάλλον υποφερτό. Σε ένα μετρήσιμο πλέον μυστήριο, το οποίο ξεκινά και μπαίνει σε μία τάξη. Ας δούμε ένα παράδειγμα: Το «Μυστήριο 111: Ο πήλινος στρατός της Ελευσίνας» (2023 Eleusis, χ.χ.ε) είναι «ένα τεράστιο συλλογικό πορτρέτο που αντιπροσωπεύει όσους έχουν σφυρηλατήσει με τη δουλειά τους, τη σωματική τους προσπάθεια και τη ζωή τους τη σημερινή εικόνα του τόπου όπου κατοικούν». Η περιγραφή, συνοδεύεται με μία εικόνα από πήλινα κράνη εργασίας. Η παρουσίαση φιλοξενείται στο πρώην εργοστάσιο χρωμάτων Ίρις. Εκεί, γίνονταν συχνά ατυχήματα λόγω των εύφλεκτων αποβλήτων (Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής, 2017, Ιανουάριος 1) και των ελλιπών μέτρων προστασίας. Χρόνια μετά, στο πλαίσιο της ΠΠ, ο χώρος θεωρείται πολιτιστικός, έτσι παρουσιάζεται στον επίσημο ιστότοπο. Ο καλλιτέχνης του δρώμενου, σε βίντεο της ΠΠ, αναφέρει ότι το έργο του, τα (πήλινα και εύθραυστα) κράνη, θα επιστρέψουν στο τέλος της προβολής εκεί που ανήκουν, στις εργάτριες, στις κατοίκους της Ελευσίνας (Facebook, 2023, Δεκέμβριος 13).

Τα μυστήρια για να μεγαλουργήσουν χρειάζονται πάντοτε μία υλική υποστήριξη. Παρά την οικονομική υποστήριξη του θεσμού μέσω Ευρωπαϊκών κονδυλίων, υπάρχουν πλείστες οικονομικών συνεργειών με φορείς και εταιρείες, έτσι κι αλλιώς τέτοιες συνέργειες αποτελούν συμβατική υποχρέωση των διοργανώσεων (βλ. EU, 2006, Boland 2010 και Fitjar et al., 2011). Μέγας χορηγός είναι τα Ελληνικά Πετρέλαια. Χρυσοί χορηγοί οι: TITAN, Εθνική Τράπεζα και Ολυμπία Οδός. Αργυροί χορηγοί οι: Metron Energy Applications και Karpathios Development. Όλοι οι χορηγοί εμφανίζονται σε κάθε σελίδα του ιστοτόπου, ακριβώς πάνω από το footer²⁶. Οι υποδομές που αφήνει πίσω της η ΠΠ, έχουν μία περίοπτη θέση και σημασία στον ιστότοπο. Στο μενού «Η Πόλη», μία ενότητα με τίτλο «Πολιτιστικοί Χώροι» είναι αφιερωμένη στους χώρους που εγκαινιάστηκαν, παραδόθηκαν και επανανοηματοδοτήθηκαν από τη διοργάνωση και τους τοπικούς ευεργέτες. Θα σταθούμε σε δύο παραδείγματα, του εργοστασίου TITAN και των Ελληνικών Πετρελαίων, που εμπλέκονται σε κομβικές δράσεις του προγράμματος.

Στην περίπτωση του TITAN, μία από τις εμβληματικότερες δράσεις είναι το “ΕΛΕΥΣΙΣ Innovation Lab by 2023 ELEUSIS”. Ο συγκεκριμένος χώρος, καταγράφεται ως πολιτιστικός και φιλοξενείται μέσα στις εγκαταστάσεις του εν λειτουργία εργοστασίου:

²⁶ Ο κατάλογος όλων των χορηγών παρατίθεται στο παράρτημα στο Γράφημα 4.

Το ιστορικό εργοστάσιο Τιτάν, επιθυμώντας να είναι αρωγός στα προγράμματα καινοτομίας της 2023 Ελευσίς Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης και στο πλαίσιο χορηγικής πολιτικής, φιλοξενεί σε χώρους εντός των εγκαταστάσεών του το ΕΛΕΥΣΙΣ Innovation Lab by 2023 ELEUSIS [...] Η συνέργεια του ιστορικού εργοστασίου με τον πυλώνα του πολιτισμού αποτελεί σίγουρα υποδειγματική παρακαταθήκη της 2023 Ελευσίς, τόσο υλική όσο και άυλη, ενώ υπογραμμίζει τη ζύμωση της βιομηχανικής πόλης με την πολιτιστική δραστηριότητα (2023 Eleusis, χ.χ.ζ).

Αυτή η ζύμωση της βιομηχανικής πόλης που περιγράφεται στο παραπάνω απόσπασμα, επικεντρώνεται στην πολιτιστική παρακαταθήκη η οποία είναι υποδειγματική. Η εξάπλωση του εργοστασίου μέσα στο κέντρο της πόλης, φετιχοποιείται, ανάγεται σε γεγονός κομβικής σημασίας για την πολιτιστική και καλλιτεχνική δημιουργία ενώ η κατά τ' άλλα μη σύγχρονη παραγωγή του εργοστασίου (παραγωγή υλικών κατασκευής) μετατρέπεται σε ωδή στη καινοτομία, με τις θανατοπολιτικές επιπτώσεις των εργατικών ατυχημάτων να αποσιωπώνται²⁷. Τα παραπάνω, ενισχύονται περαιτέρω μέσα από τον εταιρικό ιστότοπο της εταιρείας. Όλες οι χορηγικές δράσεις του TITAN, εντάσσονται στο πρόγραμμα Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, στο πλαίσιο «Βιωσιμότητας των τοπικών κοινωνιών» κάτω από τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ. Όπως ενημερώνει και η σχετική ιστοσελίδα (Titan Greece, χ.χ.), οι πρωτοβουλίες του TITAN συγκρότησης ενός συντονιστικού οργάνου από εταιρείες όπως ΧΡΩΤΕΧ, ΜΕΤΡΟΝ Ενεργειακές Εφαρμογές και Polyeco, του Επιχειρηματικού Πάρκου Ελευσίνας Α.Ε, «συγκέντρωσε περισσότερες από 130 υπογραφές επιχειρηματιών, επαγγελματιών, βιοτεχνών και εμπόρων [...] και αποτέλεσε βασικό κεφάλαιο του φακέλου υποψηφιότητας (σ.σ. της Ελευσίνας)».

Τα Ελληνικά Πετρέλαια από την άλλη, έχουν συνεισφέρει σε ακόμη πιο σημαντικές και εμβληματικές δράσεις, σε πλήρη ευθυγράμμιση με το μέγεθος της εταιρείας. Μία από αυτές, αφορά την ανακατασκευή του κινηματογράφου της πόλης. Διαβάζουμε σε άρθρο στον ιστότοπο της ΠΠ: «Ξεκινά η ανακατασκευή και ανάπλαση του Σινέ – Ελευσίς με χορηγία από τα Ελληνικά Πετρέλαια» (2023 Eleusis, 2022, Δεκέμβριος 22). Στην φωτογραφία μία γυναίκα και δύο άντρες καθιστές. Μπροστά τους οι λογότυποι της ΠΠ, του Δήμου Ελευσίνας και της Ελληνικά Πετρέλαια. Είναι χαμογελαστές. Πίσω τους οι μακέτες του Σινέ – Ελευσίς. Σε απόσπασμα της ομιλίας του Διευθύνοντος Συμβούλου της HELLENiQ ENERGY (γνωστή και ως Ελληνικά Πετρέλαια) χαρακτηρίζει τη συνεργασία της εταιρείας με την ΠΠ ως καλοκάγαθη και φροντιστική. Πιο συγκεκριμένα:

²⁷ Βλ. αναφορές σε εργατικά ατυχήματα, στις αφηγήσεις της πρώτης και τρίτης ημέρας στο πλαίσιο των επιτόπιων επισκέψεων.

Δεν ενισχύουμε μόνο τον θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, αλλά θα αφήσουμε ως παρακαταθήκη στους κατοίκους έναν σύγχρονο πολυχώρο υψηλών απαιτήσεων προς κάθε μελλοντική χρήση. Είναι ένα ακόμη παράδειγμα αгаστής συνεργασίας μεταξύ ιδιωτικού τομέα και τοπικής αυτοδιοίκησης, προς τον μεγάλο κοινό στόχο που είναι η περαιτέρω ανάπτυξη της εκάστοτε περιοχής.

Η συγκεκριμένη δράση, δεν αποτελεί λοιπόν μία μεταστροφή της εταιρείας προς μια πιο φιλική προς την Ελευσίνα. Το αντίθετο θα λέγαμε. Εξ αρχής, η πετρελαϊκή εταιρεία είχε πάντα αυτό το φροντιστικό πέπλο σε όλες τις ενέργειες της αφού η συγκεκριμένη δράση είναι «ένα ακόμη παράδειγμα» καλής συνεργασίας. Στην ίδια κατεύθυνση, το κοινό όραμα της εταιρείας με τους τοπικούς φορείς για την περαιτέρω ανάπτυξη της (εκάστοτε) περιοχής, προσφέρει μία αδιαμφισβήτητη συναίνεση στους νεοφιλελεύθερους αναπτυξιακούς στόχους.

Σε επόμενο άρθρο διαβάζουμε: «Η ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ προσφέρει στην Ελευσίνα τον 1^ο σύγχρονο Κλειστό Πολυχώρο Πολιτισμού» (2023 Eleusis, 2023, Δεκέμβριος 20). Μέσα στο άρθρο, στιγμιότυπο από τα εγκαίνια. Την κορδέλα κόβουν μαζί, ο Διευθύνων Σύμβουλος των Ελληνικών Πετρελαίων, η Υπουργός Πολιτισμού, η Διευθύνουσα Σύμβουλος της ΠΠ και ο Δήμαρχος της Ελευσίνας. Ο Διευθύνων Σύμβουλος των ΕΛΠΕ αναφέρει:

Ως σταθερός αρωγός των τοπικών κοινωνιών στις οποίες δραστηριοποιούμαστε, αλλά και ως Μέγας Χορηγός της «2023 Ελευσίς Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης», με ιδιαίτερη χαρά παραδίδουμε στον δήμαρχο και στους πολίτες της Ελευσίνας τον νέο υπερσύγχρονο πολυχώρο πολιτισμού, ώστε να αποτελέσει την καρδιά της κοινωνικής ζωής της πόλης, όπως για δεκαετίες αποτέλεσε το Σινέ Ελευσίς. Αυτό το έργο -ορόσημο, που θα έλεγα πως αποτελεί επένδυση στο παρόν, παρακαταθήκη για το μέλλον και ένα συνδετικό κρίκο με το παρελθόν, είναι μια ουσιαστική επένδυση για την ευρύτερη περιοχή της Ελευσίνας και της Δυτικής Αττικής. Στη HELLENiQ ENERGY στηρίζουμε τον Πολιτισμό με όλη μας την ενέργεια. Και το αποδεικνύουμε στην πράξη.

Δύο βαριές βιομηχανίες, του TITAN και των Ελληνικών Πετρελαίων, βλέπουμε να μετατρέπονται σε καλοσυνάτους ευεργέτες του τόπου. Από τη μία το TITAN, ένα εργοστάσιο που παράγει υλικά κατασκευής, απλώνεται σε όλο το κέντρο της πόλης και συμβάλει στην περιβαλλοντική αστάθεια, ενώ ευθύνεται για ποικίλα ατυχήματα εργατών του μέσα στο χρόνο (In, 2006, Μαΐου 31, Παπασταθοπούλου, 2023, Οκτώβριος 30, alfavita, 2023, Ιουλίου 7), μετατρέπεται σε σημείο επαφής με τον τόπο και τις κατοίκους. Γίνεται συνώνυμο με την καινοτομία και τον πολιτισμό. Συμβάλει στη δημιουργία καινοτόμων υλικών που χρησιμοποιούνται στα έργα της πολιτιστικής, ενώνοντας την

καθαρή, χωρίς τύψεις και ενοχές, βιομηχανία με τον πολιτισμό. Από την άλλη η Ελληνικά Πετρέλαια, παραδίδει στις πολίτες της πόλης, έναν ιστορικό κινηματογράφο, ανακαινισμένο με μια τέλεια αφορμή. Έτσι, το παρελθόν γίνεται κάτι καλό, όπως και το μέλλον, η τουλάχιστον ένα συγκεκριμένο παρελθόν είναι καλό. Ό,τι δεν ήταν καλό, απλά μένει στη λήθη. Συγχρόνως, το βαρύ περιβαλλοντικό κόστος της μακρόχρονης λειτουργίας αυτών των δύο εταιρειών, καθώς και το φιλικό εθνικό πλαίσιο που το επιτρέπει, επίσης εξαυλώνονται ενώ οι ίδιες οι εταιρείες μεταμορφώνονται από κερδο-προσηλωμένους τρόπους εκμετάλλευσης και σκληρής εργασίας ανθρώπινων σωμάτων σε φροντιστικές οντότητες με πολιτιστικό ενδιαφέρον και περιφρουρητές της ευημερίας και της βιωσιμότητας.

Με βάση τα παραπάνω, θα μπορούσαμε να πούμε «με ασφάλεια», ότι η συνεργασία των τοπικών φορέων της πόλης, λ.χ. του Δήμου της Ελευσίνας και όλων των εμπλεκόμενων ήταν καθ' όλη τη διάρκεια υποδειγματική. Οι νέες όψεις της πόλης που υφαίνονται στο πλαίσιο της ΠΠ, εξυπηρετούν πολλαπλά αφηγήματα, εθνικά, τοπικά, ιδιωτικά και δημόσια. Παρ' όλ' αυτά, ένα ενδιαφέρον σημείο στον ιστότοπο καταδεικνύει πως τα πράγματα ήταν λίγο διαφορετικά. Η ενότητα "reports/monitoring" περιέχει διάφορες περιοδικές αξιολογήσεις και αναφορές της ΠΠ. Η πρώτη δημόσια διαθέσιμη είναι η «Δεύτερη Συνάντηση Αξιολόγησης» (2023 Eleusis, 2019α). Σε αυτή, αναφέρονται διάφοροι τύποι προβλημάτων, όπως η πολιτική αστάθεια της εποχής, δυσκολίες στο κομμάτι της οργάνωσης (λ.χ. των συμβάσεων), ενώ τονίζεται πόσο σημαντικό είναι η ομάδα της Ελευσίνα 2021 να παραμείνει ενωμένη και να αντιμετωπιστούν έγκαιρα εσωτερικές διαφωνίες. Επιπρόσθετα, τονίζεται ότι πρέπει να εντατικοποιηθεί η συμμετοχή της πόλης καθώς στην παρούσα συνάντηση, «κανένα εμπλεκόμενο μέρος από τον Δήμο δεν ήταν παρόν».

Σε έγγραφο του 2019, στο πλαίσιο επιτόπιας έρευνας από «ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες» βλέπουμε πως εκφράζονται ανησυχίες για την επίτευξη των στόχων σε πολλαπλά επίπεδα, όπως στη στελέχωση, τις υποδομές, το πρόγραμμα της ΠΠ και την επικοινωνία. Μία από αυτές αφορά την «προσέγγιση και συμμετοχή της κοινότητας [...] ώστε να διασφαλιστεί η πλήρης δέσμευση και η ιδιοκτησία του έργου από την πόλη». Επιπρόσθετα, τονίζεται πως «θα πρέπει να επιτευχθεί μία καλή ισορροπία μεταξύ των διαφόρων μορφών τέχνης, λαμβάνοντας υπόψη τα διαφορετικά είδη κοινού/ακροατηρίων» (2023 Eleusis, 2019β).

Το επόμενο διαθέσιμο έγγραφο περιοδικής ενημέρωσης, είναι στις 13/7/2021 (2023 Eleusis, 2021), όπου σε αυτό μαθαίνουμε πως η ομάδα της ΠΠ έχει τροποποιηθεί και έχει διοριστεί νέος καλλιτεχνικός διευθυντής. Ο ίδιος φέρνει μαζί του και το νέο σύνθημα της πόλης, «Μυστήρια

Μετάβασης» το οποίο χαρακτηρίζει «κοντά στο αρχικό Transition to Euphoria» αν και από το bid book (2023 Eleusis, χ.χ.ζ) μπορούμε να διακρίνουμε πως η αισθητική έχει τροποποιηθεί. Πλέον η έμφαση δίνεται στον μυστικισμό και το έντονο κόκκινο χρώμα, σε αντίθεση με το προηγούμενο όπου κυριαρχούσαν τα γήινα πορτοκαλί και καφέ χρώματα με στοιχεία «ελληνικού» μπλε και εικόνες παραδοσιακής νεότητας (σ. 67-69). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκφράζει πλείστα ανησυχιών, μεταξύ άλλων, για την τήρηση του χρονοδιαγράμματος, τις αλλαγές και τη μη υλοποίηση διαφόρων έργων, τη συνεργασία του Δήμου και των τοπικών φορέων, την επικοινωνία και τη συμμετοχή των πολιτών. Ιδιαίτερα όσον αφορά τη συμμετοχή των πολιτών, η απάντηση της τοπικής οργανωτικής ομάδας, κρίνεται ιδιαιτέρως ενδιαφέρουσα, καθώς παρουσιάζει τον τόπο ως θεατρικό: «Η διαβεβαίωση ότι η ίδια η πόλη είναι ένα θέατρο είναι σημαντική, καθώς αυτός είναι ένας τρόπος για την εμπλοκή και τη συμμετοχή των πολιτών της Ελευσίνας». Σε συνέχεια των παραπάνω η τοπική επιτροπή αναφέρει πως «βλέπει τον COVID-19 ως δώρο» καθώς τους επέτρεψε να επανεξετάσουν τις μορφές τέχνης που δεν χρειάζονται να περιορίζονται σε εσωτερικούς χώρους, ενώ γίνεται μία συνολική «επανεξέταση των υποδομών ώστε να πληρούν τα ευρωπαϊκά πρότυπα». Το έγγραφο καταλήγει με 14 συστάσεις από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Αρκετές από αυτές αναφέρονται στη σπουδαιότητα ενσωμάτωσης της ευρωπαϊκής διάστασης στο πρόγραμμα της ΠΠ και καλεί την τοπική επιτροπή να συνεχίσει να εργάζεται εντατικά για την υλοποίηση ενός ρεαλιστικού προγράμματος.

Βίντεο-αποσπάσματα

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, τα επικοινωνιακά μέσα της ΠΠ, είναι ποικίλα. Τα πιο βασικά όμως, αυτά που αναδεικνύουν σχεδόν καθημερινά, την ελευσίνια μετάβαση, είναι το Facebook και το Instagram. Το Facebook διαθέτει περίπου 35.000 ακολούθους και το Instagram περίπου 15.000. Οι αντίστοιχες σελίδες άλλων ΠΠ του ίδιου έτους, έχουν περίπου ίδιους ακολούθους. Η Timisoara 49.000 στο Facebook και 11.600 στο Instagram και η Veszprém 28.000 στο Facebook και 5.600 στο Instagram. Οι σελίδες, παρά το σύντομο χρονικό πλαίσιο ανάπτυξης τους έχουν αρκετό κοινό. Παραδείγματος χάριν, το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, στο Facebook έχει 62.000 ακολούθους και στο Instagram 39.400.

Στην παρούσα υποενότητα, θα σταθούμε σε τρία βίντεο: το βίντεο προάγγελο της τελετής λήξης, με τίτλο «Γιατί η λήξη σημαίνει έναρξη;», το απολογιστικό βίντεο-παρουσίαση των 10 νέων

κτιρίων και το απολογιστικό βίντεο της οργάνωσης. Στο πρώτο βίντεο με τίτλο «Γιατί η λήξη σημαίνει έναρξη;» (Facebook, 2023, Δεκέμβριος 13), με αφορμή τα δρώμενα στο πλαίσιο της τελετής λήξης, καλλιτέχνιδες που συμμετείχαν με ένα δικό τους έργο, εξηγούν γιατί το τέλος μπορεί να σημαίνει μία νέα αρχή. Ο Λάμπρος Λιάβας, αναφέρεται στο βασικό σχήμα των αρχαίων τελετουργιών, τη σπείρα και το περιγράφει ως έναν ιερό κύκλο χωρίς τέλος. Ο Πάνος Γιαννακόπουλος, παρομοιάζει τον φόβο του τέλους και την προσμονή για το μέλλον με τον φόβο του να μην τελειώσει ο χορός σε ένα rave party. Όμως, συνεχίζει, «τη στιγμή που η νύχτα τελειώνει, το φως βγαίνει, και τα κορμιά καταλαβαίνουν πως κάτι καινούργιο ξεκινά». Η Στεφανία Στρούτζα, εντοπίζει τη νέα αρχή στην «προσπάθεια να δούμε τη ζωή μέσα από τα ερείπια, ως μια νέα συνύπαρξη». Τέλος, ο Μιχάλης Μαρμαρινός, καλλιτεχνικός διευθυντής της ΠΠ, με στάση στιβαρή και φωνή γεμάτη σιγουριά αναρωτιέται «γιατί τελετή λήξη-έναρξη;», αναφερόμενος στον τίτλο του Μυστηρίου 1, της τελετής λήξης. Συνεχίζει:

Ειδικά σε μία πόλη σαν την Ελευσίνα, που έχει παράδοση σε αυτό που λέμε μυστήριο και μυστική ζωή των πραγμάτων, οι μυστικοί, γνωρίζουν πολύ καλά πως δεν υπάρχει τέλος σε τίποτα. Κάθε τέλος, ορίζει μία νέα αρχή [...] Σαν να ανοίγει στα δύο ένα πλαίσιο και μέσα από αυτό να βγαίνουν όλα όσα καταπιέζονταν τόσο καιρό.

Το βίντεο κλείνει με ένα κατακόκκινο φόντο και τη φράση "MYSTERIES OF TRANSITION". Ο καλλιτεχνικός διευθυντής παρουσιάζει τις πολιτιστικές δράσεις ως μία ανακουφιστική ρωγμή, σχολαστικά σχεδιασμένη να ενώσει τις πολλαπλές ελευσίνιες χρονικότητες επιτρέποντας παράλληλα την απελευθέρωση όλων των καταπιεσμένων εμπειριών και εκτοπισμένων υποκειμενικοτήτων.

Το δεύτερο βίντεο έχει τίτλο «η Ελευσίνα έκανε τη δική της μετάβαση» (2023). Σε αυτό παρουσιάζονται δέκα σημεία/ χώροι της πόλης, που αναγεννήθηκαν από το παρελθόν. Με μία μουσική εμψυχωτική και γεμάτη πυγμή, το πρώτο πλάνο κάθε χώρου παρουσιάζει το παρελθόν με την μορφή του άγριου, ενός παραμελημένου, ερειπωμένου παρελθόντος. Είναι αυτό που με μιας, μετατρέπεται σε κάτι καινούργιο, γεμάτο ζωή, κρατώντας παράλληλα κάτι από το παρελθόν του. Ο παλαιός σιδηροδρομικός σταθμός, μετατρέπεται σε «σταθμό στον πολιτισμό». Είναι από εκεί όπου το ραδιόφωνο «Φωνές της Ελευσίνας» εκπέμπει. Εκεί που κουίρ άτομα, με την ομάδα Cultterra ως συνδετικό κρίκο, βρίσκουν το σημείο συνάντησής τους. Το «ερειπωμένο πρώην κάμπινγκ όαση» αναγεννάτε σε μία «όαση μέσα στην πόλη» και αποτελεί το σημείο συνάντησης των ντόπιων. Το παλαιό δημαρχείο της πόλης, «ένα ιστορικό κτήριο», «γράφει ξανά ιστορία» όντας πλέον

ανακαινισμένο από τους καλοκάγαθους ευεργέτες του τόπου. Λίγο πριν το τέλος, ένα κόκκινο φόντο, πάνω στο οποίο περνούν αριθμοί από το 1 έως το 10. Αποστολή εξετελέσθη. Η ΠΠ άφησε κάτι απτό πίσω της. Δέκα χώρους πολιτισμού, δέκα χώρους που φέρνουν κοντά κι ενώνουν «μαγικά» το παρελθόν με το σήμερα. Το βίντεο τελειώνει με τα εξής: «Η Ελευσίνα έκανε τη δική της μετάβαση», «Ελευσίνα, μία πόλη πολιτιστικός προορισμός». Η Ελευσίνα, θα λέγαμε, σε διάλογο και με τον Herzfeld (1981/2020), είναι και πάλι αυτό.

Το τελευταίο βίντεο, δημοσιεύθηκε στις 30 Δεκεμβρίου του 2023. Έχει διάρκεια κάτι λιγότερο από 9 λεπτά και τίτλο «Η ιστορία της 2023 Eleusis, 2017-2023» (Facebook, 2023, Δεκέμβριος 30). Στο πρώτο καρέ, μία φωτογραφία της Μελίνας Μερκούρη. Σε μαύρο φόντο με λευκά γράμματα η ομιλία της το 1985. Τότε που γεννήθηκε ο θεσμός. Ένας ελληνικός θεσμός. Επόμενο πλάνο, στο Υπουργείο Πολιτισμού, και η αναγγελία ότι η Ελευσίνα θα είναι η ΠΠ του 2021. Κραυγές χαράς από την ομάδα που είναι εκεί, και «το ταξίδι ξεκινά». Ακολουθούν διάφορα πλάνα από τις εκδηλώσεις πριν την έναρξη, το 2018 και το 2019. Μέχρις ότου όλα μπαίνουν σε παύση το 2020, λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού. Ο ήχος σταματά και πλάνα της Ελευσίνας με ελάχιστο κόσμο ακολουθούν. Το 2021, τα δρώμενα ξεκινούν εκ νέου. «Το ταξίδι της μικρής ΑΜΑΛ» είναι ένα από αυτά (Lifo, 2021, Αυγούστου 11). Πρόκειται για μία μαριονέτα ενός παιδιού από τη Συρία που «έχει γίνει παγκόσμιο σύμβολο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαίτερα των προσφυγισσών» (Little Amal, n.d.). Πλάνα από τις δράσεις του 2021 και 2022 συνεχίζουν. Μία από αυτές «Ελευσίνα - Ωμό μουσείο» όπου η πόλη της Ελευσίνας γίνεται έκθεμα. Άραγε τι ήταν μέχρι; 4 Φεβρουαρίου του 2023, μία μέρα πριν την τελετή έναρξης. Οι Time Circus, μία ομάδα από το Βέλγιο, καταφθάνουν στην Ελευσίνα για να συμβάλουν στην κατασκευή του ARK (Arkropolis), ενός χώρου νεότητας (2023 Eleusis, χ.χ.θ).

Ακολουθούν πλάνα από δρώμενα της πολιτιστικής, μέχρι που διακόπτονται από ένα μαύρο φόντο κι έναν τίτλο με λευκά γράμματα, «Στην αιώνια νέα». Μία γυναικεία φωνή μιλά και το πλάνο αλλάζει σε μία ασπρόμαυρη φωτογραφία μιας γυναίκας. Δίπλα από τη φωτογραφία εμφανίζεται με λευκά γράμματα ο τίτλος «Γεια σου Δέσποινα! Αυτό είναι για σένα», και γρήγορα πλάνα από τις δράσεις ακολουθούν. Η Δέσποινα Γερουλάνου, πρόεδρος της ΠΠ πέθανε στις 18 Απριλίου του 2023 (2023 Eleusis, 2023, Απριλίου 18). Η ίδια σε αυτό το βίντεο, εγγράφεται ως η επιτομή της παντοτινής νεότητας, θα μπορούσαμε να πούμε ως η «αγία μητέρα» της ΠΠ, ίσως και ολόκληρης της πόλης, ενός λαού που συνεχίζει και την εκτίμá για τις ευεργεσίες που προσέφερε αφιλοκερδώς στον τόπο, ιδιαιτέρως στην ΠΠ ως κάτι καλό.

Στιγμιότυπο από το βίντεο «Η ιστορία της 2023 Eleusis, 2017-2023»
(Facebook, 2023, Δεκέμβριος 30)

Η τέχνη ενώνει, η τέχνη το μυαλό των ανθρώπων, η τέχνη αποτρέπει από τις ανισότητες, στην τέχνη μπαίνουν όλοι οι άνθρωποι μέσα. Δηλαδή, όπως και στα ελευσίνια μυστήρια, μπορούσαν να πάνε δούλοι, γυναίκες, η μόνη ιερή τελετή που γινόταν αυτό το πράγμα. Έτσι νομίζω και η τέχνη, και ελπίζω τέλος πάντων η Πολιτιστική να αφήσει το αποτύπωμα που θέλει.

Τα τρία βίντεο παρουσιάζουν με ιδιαίτερη γλαφυρότητα, λαμπρότητα και στόμφο, το αποτύπωμα που αφήνει πίσω της η ΠΠ. Η οπτικοποίηση των υλικών και άυλων παραδοτέων διακρίνεται σε τρία μέρη. Πρώτον, στους νέους χώρους που εγκαινιάζονται και θα συνεχίσουν να βελτιώνουν την καθημερινότητα των κατοίκων. Δεύτερον, στις νέες ταυτότητες που επιτρέπουν οι διεργασίες της ΠΠ να ελευθερωθούν ή να συνυπάρξουν έστω παράλληλα με τις υπόλοιπες ελευσίνιες. Τρίτον, στην θέση που άξια πήρε πάλι πίσω η Ελευσίνα, και τελικά όλο το έθνος μέσα από το πολυσχιδές πρόγραμμα διεθνών προδιαγραφών που ολοκλήρωσε επιτυχώς. Αφού η πίστη, η αιώνια νεότητα και δροσερή φρεσκάδα, το σθένος εν μέσω αντίξων συνθηκών, ήταν και είναι πάντα η κινητήριος δύναμη των Ελευσίνιων, ολόκληρου του έθνους, ανεξάρτητα από τις συνθήκες.

«Cultterra: οι νέοι της Ελευσίνας έχουν πλέον φωνή»

Η ομάδα Cultterra ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2018, έπειτα από ένα ανοιχτό κάλεσμα της ΠΠ. Σε επεισόδιο του “Podcasts x 2023 ΕΛΕΥΣΙΣ” τρία μέλη της ομάδας αφηγούνται την ιστορία της εθελοντικής ομάδας και μας συστήνεται (Πανταζόπουλος, 2023). Το κάλεσμα απευθυνόταν σε νέες/-ους μέχρι 25 ετών με πρωτοβουλία του Γιάννη Κουκμά, διευθυντή ανάπτυξης κοινού της διοργάνωσης (2023 Eleusis, 2022, Απριλίου 14). Το όνομα της ομάδας τότε ήταν Youth Labs. Στην

πορεία μετονομάστηκε σε Cultterra και περιγράφει αυτές που θέλουν να αλλάξουν τον τόπο (terra), μέσα από την τέχνη (cult). Το cult προκύπτει από το κινηματογραφικό είδος που άνησε παράλληλα με διαφορά κινήματα, εξηγούν. Πρόκειται για μία ομάδα που έχει ως στόχο μέσα από δράσεις, κυρίως καλλιτεχνικής θεματικής, να φέρει στο φως το ταλέντο των δημιουργών της Ελευσίνας, ίσως σαν ένα είδος καλλιτεχνικού μάρκετινγκ.

Η Δανάη, η Μαίρη και η Φιορίντα, παρουσιάζονται ως μια «ομάδα νέων με αγάπη και όραμα για την Ελευσίνα». Φαίνεται πως έχουν ηγετική θέση στην εθελοντική ομάδα. Την περιγράφουν ως «μια γέφυρα που έχει ως στόχο να ενώσει τους νέους της πόλης με το πρόγραμμα της ΠΠ». Μαθαίνουμε ότι τα βασικά μέλη είναι «περίπου 12», επιφορτισμένα με έναν πιο συντονιστικό ρόλο. Οι φωνές των τριών ακούγονται κάπως αγχωμένες, όμως είναι καλά προετοιμασμένες.

Το 2021, η ομάδα ανασυγκροτήθηκε και απέκτησε διαφορετική δομή. «Έχουμε πλέον ένα πιο καθαρό όραμα και στόχους [...] χτίζουμε τώρα το business plan», αναφέρει η Δήμητρα. Πλέον εστιάζουν στο να ενθαρρύνουν ομάδες και κοινότητες που δεν ήταν ορατές στην πόλη. Όπως η κουίρ κοινότητα, η Πακιστανική και η Αλβανική. Εξηγούν, πως το όριο των 25 ετών μετά από λίγο έπαψε να ισχύει και στην ομάδα μπορούν να συμμετέχουν «όσα άτομα νιώθουν νέα και έχουν όρεξη και πάθος για αυτό που κάνουμε». Καθ' όλη τη διάρκεια του επεισοδίου, και οι τρεις συμμετέχουσες, αρθρώνουν ανά διαστήματα ουδέτερο ως προς το φύλο λόγο.

Τη σκυτάλη παίρνει η Φιορίντα μετανάστρια δεύτερης γενιάς από την Αλβανία. Ζει όλη της τη ζωή στην Ελευσίνα. Την παρουσιάζει ως «τον χώρο της, εκεί που είναι η οικογένειά της, οι παρέες της». Λίγο νωρίτερα η μία από τις τρεις, θα πει: «Η Ελευσίνα είναι μια μυστήρια πόλη. Σε ρουφά αυτή η πόλη». Μέσα από τον διάλογο τους προκύπτει πως στην Ελευσίνα, δεν υπάρχει περιθώριο για το διαφορετικό, χωρίς να αναφέρονται αποκλειστικά σε μία διαφορετική, μη mainstream τέχνη. Αναφέρονται και σε θέματα σεξουαλικότητας και ρατσισμού. Είναι ένας βασικός λόγος για αυτές που αρκετές αναζητούν την τύχη τους, σε αστικά κέντρα, όπως είναι η Αθήνα. Σε ερώτηση του παρουσιαστή αν έχουν έρθει παιδιά «διαφορετικά» στην ομάδα, η απάντηση είναι θετική και η κουίρ κοινότητα βρίσκεται στο επίκεντρο. «Η κουίρ κοινότητα και η Cultterra είναι μαζί», αναφέρει η Φιορίντα. Παρά τη γεωγραφική γειτνίαση με την Αθήνα, η πόλη, λένε, διατηρεί έντονα ένα επαρχιακό στοιχείο. Έτσι, άτομα τα οποία μπορεί να έχουν δεχθεί εκφοβισμό βρίσκουν σε αυτή την ομάδα, την μοναδική τους ευκαιρία για αποδοχή. «Η Cultterra, πιστεύει στη συμπερίληψη», αφού είναι μία ομάδα, πολυφωνική, η οποία έχει ως κινητήρια δύναμη το «πάθος και το κίνητρο να αλλάξεις την πόλη που ζεις», καταλήγουν.

Το skatepark φαίνεται να είναι η πιο μεγάλη τους δράση. Πρόκειται για έναν ειδικά σχεδιασμένο χώρο με μία εξέδρα όπου μπορούν άτομα να κάνουν skate. Η ομάδα αναφέρει πως κάτοικοι της πόλης, στην πλειοψηφία νέες αρρενωπότητες από ό,τι αφήνεται να εννοηθεί, ζητούσαν χρόνια τώρα «...έναν χώρο να ρολάρουν, έναν χώρο να μην τους διώχνουν. Δεν μπορούσαμε να μείνουμε άπραγα, έπρεπε να κάνουμε κάτι». Το skatepark βρίσκεται στο Arkopolis, εκεί που είναι η έδρα της ομάδας Time Circus. Πρόκειται για μία βελγική κολεκτίβα η οποία ανέλαβε την κατασκευή του συγκεκριμένου χώρου. Το skatepark κατασκευάστηκε με χορηγία του Onnasis Foundation (Onnasis Foundation, n.d., Eleusis 2023, χ.χ.θ.). Και οι τρεις τους, εκδηλώνουν ιδιαίτερο θαυμασμό για την Time Circus. Σε αρκετά σημεία αναφέρουν πως είναι αυτή που τους έμαθε σχεδόν τα πάντα. Για να καταδείξουν αυτό το «τα πάντα» αναφέρουν πιο συγκεκριμένα: «Πώς να “τραπεζώνουμε” άλλους ανθρώπους, διαφορετικούς. Πώς να συνομιλούμε, πώς να οργανώνουμε, πώς να φτιάχνουμε από το τίποτα τα πάντα».

Ο παλιός σιδηροδρομικός σταθμός αποτελεί άλλον ένα σημαντικό χώρο για την ομάδα που έχει μετατραπεί σε χώρο έκθεσης τοπικών καλλιτεχνιδων (2023 Eleusis, χ.χ.λ). Για τις περισσότερες νέες καλλιτέχνιδες-συνεργάτριες, εκεί θα είναι η πρώτη τους ατομική έκθεση, αναφέρουν. Εκεί μαζεύονται, βλέπουν ταινίες και συζητούν. Στη δράση τους «Καφενείο σταθμός», έρχονται σε επαφή με την τρίτη ηλικία και κάνουν κάτι σαν ιστορική αναδρομή στο παρελθόν, μέσα από τη ματιά των μεγαλύτερων. Εκεί έγινε και το πρώτο Pride, αναφέρουν στο podcast. Είχε έναν ήρεμο χαρακτήρα: «Μαζευτήκαμε συζητήσαμε, φτιάξαμε μια ταινία που σκηνοθετήσαμε, φωνάξαμε καλλιτέχνες με κουίρ έργα. Είδαμε άτομα της κοινότητας που εκφράστηκαν». Σε ερώτηση του παρουσιαστή, αν η ηρεμία προέκυψε λόγω της απουσίας παρέλασης, η απάντηση από την ομάδα είναι θετική: «Χωρίς παρέλαση σε έναν κλειστό χώρο μεταξύ μας, να συζητήσουμε μαζί να προβληματιστούμε. Είναι στα σχέδια μας και η παρέλαση». Η επόμενη κουίρ εκδήλωση, ενημερώνουν, είναι προγραμματισμένη για τον Δεκέμβριο του 2023.

Η ομάδα τονίζει την ανυπαρξία επαγγελματικών ευκαιριών στην πόλη για όσα άτομα ασχολούνται με την τέχνη και αυτή η συνθήκη άλλαξε με την ΠΠ. Κατά τη διάρκεια της εθελοντικής τους προσφοράς, συμμετείχαν σε διάφορα workshops και προγράμματα κατάρτισης. Παράλληλα, αναπτύχθηκε και επαγγελματική σχέση με το θεσμό: «Έχουμε απορροφηθεί επαγγελματικά στην ίδια μας την πόλη, έχουμε συμμετοχή ως παραγωγοί στα δρώμενα της ΠΠ». Πέρα από τα άτομα που μπόρεσαν και βρήκαν εργασία λόγω του θεσμού, η ομάδα βρήκε κι ένα παράθυρο ώστε να εκφραστεί καλλιτεχνικά δημιουργώντας το δικό της πρόγραμμα στην ΠΠ, το Μυστήριο 66. Όπως

εντοπίζουμε στον ιστότοπο της ΠΠ (2023 Eleusis, χ.χ.ι) πρόκειται για τη δράση «Ημέρες Δίψας (Thirstdays) της «νεανικής ομάδας Cultterra, που σηματοδοτεί τη δίψα των νέων της πόλης για την τέχνη και τον πολιτισμό». Παράλληλα, ολοκλήρωσαν πρόσφατα τη χαρτογράφηση τοπικών καλλιτεχνιδων στο Θριάσιο πεδίο. Όπως ανέφεραν αρκετές φορές, η ομάδα τους θέλουν να γίνει σημείο αναφοράς νέων καλλιτεχνιδων για όλες τις γύρω περιοχές, τη Μάγουλα, τη Μάνδρα, τον Ασπρόπυργο. Μέχρι στιγμής, έχουν εντοπίσει 150 κι έχουν ως στόχο να «ενεργοποιήσουν τα καλλιτεχνά που δεν είναι ορατά».

Η Ελευσίνα, καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης, περιγράφεται ως κάτι μοναδικό, ένα ιδιαίτερο μείγμα που συνδυάζει τα καλά μιας πόλης κι ενός χωριού. «Έχει μία σύγχρονη ιστορία, το σύγχρονο τώρα. Κάθε μέρα κάτι συμβαίνει σε αυτή την πόλη». Επιπροσθέτως, βλέπουν τις δράσεις της ΠΠ ως ένα μέσο για να μείνουν κάποια άτομα στην πόλη, που σε αντίθετη περίπτωση θα έφευγαν:

Τα νέα άτομα της Ελευσίνας δεν μένουν στην Ελευσίνα. Απορροφούνται από την Αθήνα [...] Στην βιομηχανική ζώνη οι ευκαιρίες είναι στο βιομηχανικό και την εστίαση. Είμαστε εδώ να κρατήσουμε τα άτομα στην πόλη. Όνειρο να φτιάξουμε κοινοτικό κέντρο [...] Να μείνουν και να αγαπήσουν την πόλη, αλλά μας διώχνει [...] Η Ελευσίνα είναι πολλή όμορφη παρά την ρύπανση. Έχουμε ζήσει τρομερά σκηνικά. Έχουμε μια εστία μόλυνσης συνεχή από διάφορες πηγές. Ατμοσφαιρικές, από τα ύδατα. Μια Ελευσίνα που τριγύρω έχει όρια βιομηχανικά...

Έτσι, επιχειρείται, μια εγγραφή της πόλης ως θελκτικά «άγρια», καθώς συνυφαίνονται «βαριές» ρητές αναφορές στη περιβαλλοντική μόλυνση της περιοχής και στην ανεργία, μαζί με επιθυμίες δημιουργίας κοινοτικής «θαλπωρής». Σε συνδυασμό με τις διάστικτες έμμεσες και άμεσες αναφορές της ομάδας σε κουίρ υποκείμενα, αναδύεται ένα πολιτισμικό έδαφος μιας ακόμα «μετάβασης» της Ελευσίνας, από εγκαταλειμμένο τόπο οικονομικών και άλλων βιαιοτήτων σε συμπεριληπτική και σύγχρονη, ένα «κουλ» habitat «ψαγμένων», τονισμένα νέων, ανθρώπων.

Σχετικά με τη βιωσιμότητα της δράσης τους μετά τη λήξη των δράσεων της ΠΠ, αναφέρουν πως και μόνο η όψη των νέων υποδομών, δημιουργεί ένα αίσθημα ελπίδας. Αλλά η επιστροφή στην πρότερη κατάσταση караδοκεί: «Μπορεί να επιστρέψουμε σε έναν τόπο έρημο και στεγνό από πολιτιστικές δράσεις». Παράλληλα θεωρούν πως ο θεσμός, κατάφερε να επιφέρει κάποια αλλαγή στον τρόπο σκέψης κάποιων κατοίκων της περιοχής. Θέλοντας να συνεχίσουν στο παράδειγμα της ΠΠ, κάνουν προσπάθειες για να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα της ομάδας και μετά τη λήξη της θητείας της Ελευσίνας:

Κινήσαμε να αποκτήσουμε νομική μορφή πάντα σε συνεργασία με τον μέντορά μας (σσ. Γιάννη Κουκμά). Θέλουμε έναν χώρο και θα τον διεκδικήσουμε. Θέλουμε να συνεχίσουμε τις δράσεις μας για πάντα. Και με τη μαγκούρα στο χέρι μακάρι να είμαστε στην Ελευσίνα και να απολαμβάνουμε κάθε στιγμή εκεί. [...] Έχουμε ξεχάσει να επικοινωνούμε, γι' αυτό ο εθελοντισμός είναι σημαντικός. Πιστεύω στην αλληλεγγύη και στην επικοινωνία του ανθρώπου. Άμα θέλεις κάτι μπορείς να τα καταφέρεις. Ακούγεται ουτοπικό αλλά το έχω δει στην πράξη.

Μία μέρα μετά την εκδήλωση του Δεκεμβρίου (σ.σ. το Pride που μετατέθηκε), η ομάδα ανέβασε διάφορα βίντεο-αποσπάσματα. Σε ένα από αυτά, ένα κουίρ άτομο, ευχαριστεί την ομάδα για τον ασφαλή χώρο που δημιούργησαν και την ένωση με «κουίρ πλάσματα, που δεν ήξερε καν πως είναι από τις γύρω περιοχές». Συνεχίζει, «δεύτερο Pride event στην Ελευσίνα, ποιος θα το φανταζόταν...»

Στην εκδήλωση, συμμετείχε και μία γνωστή μου εκπροσωπώντας έναν φορέα. Θέλησα να μάθω περισσότερα για το πώς πήγε η δράση οπότε επικοινωνήσα μαζί της τηλεφωνικά. Με ενημέρωσε πως η ομάδα της Cultterra είχε οργανώσει πολύ καλά την εκδήλωση ενώ είχαν και την υποστήριξη της ΠΠ, καθώς υπήρχε μπουφέ με κρασί. Θετικά σχολίασε και τον χώρο διεξαγωγής, το X-Bowling Art Center. Όσον αφορά τη συμμετοχή, έφτασε περίπου τα 40 άτομα, μαζί με τους συμμετέχοντες φορείς, ενώ πρέπει να υπήρχαν και περίπου 10 άτομα από την Ελευσίνα. Η αίσθηση που αποκόμισε από την εκδήλωση ήταν πως πολλές φοβήθηκαν να έρθουν στον χώρο για να μη στιγματιστούν. Όσα άτομα ήταν μέσα στον χώρο της εκδήλωσης, αρκετές φορές ένιωσε πως «φοβόντουσαν μη τα δουν απ' έξω». Ενδιαφέρον στοιχείο της κουβέντας μας ήταν πως θεωρούσε ότι η Cultterra ήταν αμιγώς κουίρ. Τελικά, εκείνη την ημέρα κατάλαβε πως η ομάδα δεν αποτελείται μόνο από κουίρ άτομα. Φαίνεται ότι οι ρητές αναφορές στο κουίρ από μέλη της ομάδας μπορούν και σμιλεύουν μία στέρεη όψη. Με τη σειρά τους, αυτές οι πολλαπλές αναφορές μέσω της επικοινωνίας των μελών, μετατρέπουν το κουίρ σε ένα ταυτοτικό, καταστατικό χαρακτηριστικό της οργάνωσης.

Οι συνεντεύξεις

Στο παρόν κεφάλαιο, παρουσιάζεται το υλικό των δύο ομαδικών συνεντεύξεων και της μίας συνέντευξης. Μέσα από τη συζήτηση με τις συμμετέχουσες, αναδύονται τρεις διαφορετικές οπτικές που πηγάζουν από τη θεσιακότητά τους, κοντολογίς, μέσα από ποιο πρίσμα βλέπουν και περιγράφουν την Ελευσίνα. Έτσι, παρουσιάζεται και αναλύεται το υλικό «των έξω», δύο καλλιτέχνιδων που συμμετείχαν στην ΠΠ, «των μέσα», δύο κατοίκων που συμμετείχαν εθελοντικά σε ένα δρώμενο της ΠΠ και «του ενδιαμέσου», ενός νέου που γεννήθηκε και ζει στην Ελευσίνα, αλλιώς.

Οι έξω

Την Μαρία και την Αναστασία²⁸ τις γνωρίζω περίπου δύο χρόνια μέσα από την ενασχόλησή μου στον τομέα της διαφήμισης. Μου είχαν ψελλίσει σε μία επαγγελματική μας συνάντηση πως σχεδιάζουν ένα δρώμενο στην Ελευσίνα για την ΠΠ, δεν είχα δώσει όμως ιδιαίτερη προσοχή. Ίσως σε εκείνο το σημείο να με βοήθησαν να στρέψω τη ματιά μου σε αυτή την πόλη. Είναι και οι δύο γραφίστριες με εμπειρία πολλών χρόνων, κατέχουν μεταπτυχιακή εκπαίδευση κι έχουν συνεργαστεί με πλείστα καλλιτέχνιδων. Αξίζει να αναφέρω πως και οι δυο τους είχαν μία ιδιαίτερα φιλική σχέση με τη Δέσποινα Γερουλάνου, πρόεδρο της ΠΠ. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, όποτε γινόταν αναφορά στη Δέσποινα, η θλίψη που ένιωθαν για την απώλεια της ήταν εμφανής. Η Δέσποινα είχε φύγει από τη ζωή λίγους μήνες νωρίτερα. Το ενδιαφέρον τους για την Ελευσίνα, προέκυψε από ένα συνέδριο το οποίο είχε οργανωθεί στην πόλη, πριν τις εργασίες της ΠΠ. Ο χώρος, οι άνθρωποι, τους κίνησαν το ενδιαφέρον. Μόλις ανακοινώθηκαν τα open calls της ΠΠ, κατέθεσαν την πρότασή τους, η οποία έγινε δεκτή.

Οι Ελευσίνιες δεν είναι Ελευσίνιες. Οι δύο τους, πέρασαν αρκετό καιρό με τις ντόπιες. Οι καλλιτεχνικές δράσεις που έπρεπε να υλοποιήσουν απαιτούσαν να ερευνήσουν την πολιτιστική κληρονομιά τους. Αφετηρία για αυτή την ανάλυση ήταν οι πολιτιστικοί σύλλογοι που είχαν δημιουργήσει, πάνω από δέκα. Τόσοι πολλοί, σε μία τόσο μικρή πόλη, καθώς λόγω της βιομηχανικής ανάπτυξης της περιοχής, οικονομικές μετανάστριες από την ελληνική επικράτεια και προσφύγισσες (όπως Μικρασιάτισσες και Πόντιες) ερχόντουσαν για να εργαστούν. Τα ευρήματα που προέκυψαν

²⁸ Από εδώ και στο εξής, τα ονόματα των συμμετεχουσών στις συνεντεύξεις έχουν αλλαχθεί για την προστασία της ταυτότητάς τους.

από τις επισκέψεις σε αυτούς τους χώρους και τις συνομιλίες, βοήθησαν στην κατασκευή των έργων. Όπως μου εξηγεί η Αναστασία:

...η Ελευσίνα ήταν βιομηχανική ζώνη από το 60, είχε ανθρώπους από πάρα πολλά μέρη της Ελλάδος, διαφορετικοί οι οποίοι για να έχουν μια κοινότητα δίκη τους, φτιάξαν συλλόγους πολιτιστικούς. Για να κρατήσουν όλα, τις μνήμες τους και να έχουν σύνδεση με τους ανθρώπους από τους τόπους τους να κρατήσουν πράγματα από την πολιτιστική τους κληρονομιά.

Τόσο η Αναστασία όσο και η Μαρία, θεωρούν πως οι ντόπιες ποτέ δεν ένιωσαν τον τόπο αυτό, ως τόπο τους. Όσες φορές στις συζητήσεις μαζί τους ερχόταν στην επιφάνεια ο τόπος, ποτέ δεν συνέπιπτε με την Ελευσίνα. Πάντα μιλούσαν για τον τόπο από τον οποίο ήρθαν οι ίδιες, ή οι γονείς τους. Μέσα από την επιτόπια έρευνα που έκαναν, διαπίστωσαν πως οι κάτοικοι, είναι χωρισμένοι σε ζώνες, ανάλογα με τον τόπο καταγωγής τους. Η Μαρία πιστεύει πως έτσι, «προσπαθούν να διατηρήσουν την ταυτότητα τους όντας “γκετοποιημένοι” και απομονωμένοι». Η Αναστασία αναφέρει:

Όταν περπατήσεις στη γειτονιά των Ποντίων δεν υπάρχει σπίτι που να μην είναι ποντιακό [...] Βλέπεις την εξέλιξη, πώς ήταν πριν που ήταν παραπήγματα [...] δούλεψαν μεγάλωσαν εκεί κάνα τις οικογένειες τους, σιγά σιγά άρχισαν να τα χτίζουν σε καλύτερη μορφή. Αλλά η γειτονιά είναι τελείως «γκέτο».

Σε αυτές τις περιπλανήσεις, οι συνομιλήτριές μου δεν αισθανόντουσαν άνετα. Σα να μην ανήκουν εκεί. Εκεί όμως που τα πράγματα ήταν πιο φιλόξενα, ήταν στο σημείο των Αρβανιτισσών, οι οποίες ζουν πιο κοντά στο κέντρο της πόλης. «Είναι οι ντόπιες και καλά, είναι αυτές που προϋπήρχαν στην Ελευσίνα οι οποίες ήταν γεωργοί και κτηνοτρόφοι», λέει η Μαρία. Οι ίδιες δεν επιθυμούν να λέγονται έτσι, συνεχίζει: «όταν είπαμε τη λέξη Αρβανίτισσες δεν θέλαν. Δεν είμαστε οι Αρβανίτισσες, είμαστε οι Ελευσίνιες, μας είπαν».

Μέσα από τη συνομιλία μας, φαίνεται πως η σύνδεση με τον τόπο για κάποιες, δεν γίνεται μέσα από τις εμπειρίες που βίωσαν κατά τη βιομηχανική περίοδο αλλά πηγάζουν από τον τόπο καταγωγής τους και ανατροφοδοτούνται από τον τρόπο με τον οποίο κατέληξαν σε αυτή την πόλη:

... ο κύριος Θ. [...] είναι πάρα πολύ συνδεδεμένος με τη θάλασσα γιατί ήρθε από εκεί, ήρθε με βάρκα, δούλεψε σε σημεία εκεί για να φτιάξουν το λιμάνι [...] συνδέονται με άλλο τρόπο με την Ελευσίνα και όχι ως το τόπο καταγωγής τους. Δεν έχουν ποτέ ξεχάσει τον τόπο καταγωγής τους.

Όταν η συζήτηση έφτασε στο αν εντόπισαν εθνικιστικά στοιχεία η Μαρία λέει: «Ξεκάθαρα είναι όλες (σ.σ. όσες ασχολούνται με τους πολιτιστικούς συλλόγους) ακροδεξιές». Εντονότερα εθνικιστικά στοιχεία όμως εντόπισαν στο σύλλογο των Ποντίων τον οποίο τον αντιπαραβάλλουν με τον σύλλογο των Μικρασιατών:

Καλά στις Πόντιες φοβάσαι [...] είναι αετοί παντού [...] αλλά έτσι είναι όλες οι Πόντιες δεν είναι τυχαίο ότι είναι στην Ελευσίνα. Είναι οι Πόντιες έτσι. Όλες έχουν αυτό το πολύ εθνικιστικό κομμάτι που δεν το έχουν οι Μικρασιάτισσες που και αυτές είναι προσφύγισσες.

Παρά τα έντονα εθνικ(ιστικ)ά στοιχεία, την υπερηφάνεια που ένιωθαν για τον τόπο τους και τα έθιμά τους, οι συνομιλήτριες μου λένε πως πολλές φορές δεν γνώριζαν τόσο καλά τα πολιτιστικά τους γνωρίσματα και έθιμα όσο οι ίδιες πίστευαν κι έκανα ιστορικά λάθη.

Σχέσεις συγκρουσιακές με το θεσμό. Η σχέση που ανέπτυξαν οι ντόπιες με τον θεσμό, πέρασε από διάφορα στάδια. Στην αρχή πολλές θεωρούσαν πως θα αποτελέσει το έναυσμα για να αναδειχθεί η Ελευσίνα, η πολιτιστική της κληρονομιά, να δημιουργηθούν νέες υποδομές τις οποίες είχαν ανάγκη οι κάτοικοι. Παράλληλα, ο τουρισμός τόσο από την Ελλάδα όσο και από την Ευρώπη, θα βοηθούσε την οικονομία της περιοχής.

Η πορεία που πήρε ο θεσμός όμως, φαίνεται να μην ευχαρίστησε κάποιες. Αφετηρία για τη δυσaréσκεια των κατοίκων μάλλον ήταν η τελετή έναρξης η οποία δεν άρεσε καθόλου στις ντόπιες. Αρκετές εκμυστηρεύθηκαν πως αισθάνθηκαν παραγκωνισμένες, ενώ θα ήθελαν το πολιτιστικό (ή καλύτερα) εθνικό στοιχείο να είναι εντονότερο και η συμμετοχή των κατοίκων ουσιαστική. Βέβαια, η τελετή έναρξης δεν άρεσε και στις συνομιλήτριές μου, οι οποίες θεωρούν πως ήταν κυρίως ένα τηλεοπτικό θέαμα. Ένα οπτικοακουστικό υλικό, όχι για όσες ήταν εκεί, εκείνη τη στιγμή, αλλά για όσες παρακολουθούσαν την εκδήλωση μέσα από την τηλεόραση ή για όσες θα διάβαζαν για αυτή μέσα από άρθρα με φωτογραφικό υλικό σε εθνικό και διεθνές τύπο. Η Μαρία λέει:

...εκεί ήταν πολύ δύσκολο να το παρακολουθήσεις, ως ακατόρθωτο. Ήταν φτιαγμένο καθαρά για κάμερα. Δηλαδή όλοι αυτοί οι άνθρωποι νομίζω ότι τελικά δεν αισθάνθηκαν ποτέ ότι η πόλη τους ζωντάνεψε, ήρθε πραγματικά (σ.σ. η ΠΠ). Γινόντουσαν όλα λίγο κεκλεισμένων των θυρών, λίγο για μεταξύ κάποιων άλλων κύκλων, δεν ήταν ουσιαστική η συμμετοχή τους.

Όμως δεν ήταν μόνο η τελετή έναρξης που οδήγησε τις ντόπιες να δουν με άλλη οπτική την ΠΠ. Και οι δύο μου αναφέρουν, πως το κλίμα, ως επισκέπτριες, ήταν βαρύ. Τις περισσότερες φορές,

ακόμα και στην τελετή έναρξης, δεν ένωσαν ένα γιορτινό κλίμα, η Αναστασία συγκεκριμένα αναφέρει: «Ήταν πολύ κακές οι συνθήκες». Αρκετά έργα υποδομής, δεν είχαν ολοκληρωθεί, όπως η κεντρική πλατεία. Ακόμη και στις δικές μου επισκέψεις, που ολοκληρώθηκαν με την τελετή λήξης της ΠΠ, η πλατεία ήταν ακόμη υπό κατασκευή.

Η συμμετοχή από τις ντόπιες στα περισσότερα δρώμενα ήταν ελάχιστη, έως ανύπαρκτη με τις ίδιες να περιγράφουν τις δράσεις σχεδιασμένες για ένα «ειδικό κοινό (σ.σ. εξοικειωμένο με σύγχρονη τέχνη) μέσα σε μία περιοχή με ανθρώπους που «έχουν μεγαλώσει με Καζαντζίδη». Οι περισσότερες συμμετέχουσες ήταν από την Αθήνα, και λίγες από την Ευρώπη. Στην πλειοψηφία, η συμμετοχή από ντόπιες ήταν ισχνή, ενώ μέσα από την κουβέντα μας, αναδύεται κι ένα ελιτιστικό υπόβαθρο σε αρκετές δράσεις του θεσμού, μάλλον λόγω της καλλιτεχνικής υφής και των κύριων δράσεων.

Παράλληλα, το ελευσίνιο βίωμα, παρουσιάζεται από το θεσμό ως κάτι άξιο παρατήρησης. Αυτό είναι κομβικό και διατρέχει όλες τις δράσεις. Σε αυτή την εργασία το συναντάμε και ως «ωμό μουσείο», ακολουθώντας το όνομα σχετικού δρώμενου (ή αλλιώς μυστηρίου) της ΠΠ. Πρόκειται για δράσεις που έχουν ως στόχο την παρουσίαση της πόλης, του τόπου, των ανθρώπων ως στοιχεία άξια προς προβολή και παρατήρηση. Ένα συνονθύλευμα «παράξενων» πραγμάτων, έτοιμα για παρουσίαση στις «έξω». Κάτι τέτοιο εντοπίζεται και στο ακόλουθο παράδειγμα: Η Μαρία και η Αναστασία, είχαν προσκληθεί από ντόπιες στα «Πολυσπόρια», το 2021, πριν την τελετή έναρξης. Πρόκειται για τα εισόδια της Θεοτόκου, κάπου στο τέλος Νοεμβρίου, τα οποία γιορτάζονται σε μία εκκλησία κοντά στον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας. Αξίζει να αναφερθεί πως ντόπιες με τις οποίες συνομίλησα προσκάλεσαν κι εμένα σε αυτή τη γιορτή²⁹. Μου αφηγούνται:

...ξαφνικά νομίζω και οι ίδιες οι Ελευσίνιες έλεγαν «τι γίνεται εδώ πέρα;», δηλαδή ο κόσμος είχε συρρεύσει κατά χιλιάδες. [...] Οι ντόπιες ήταν σε σοκ. Είχαν πάει με τα ψωμιά τους οι άνθρωποι και έβλεπαν γύρω-γύρω να είναι τα μισά Εξάρχεια, Κολωνάκι και Εθνικό Θέατρο...

Όταν οι συνομιλήτριές μου προσέγγισαν τις ντόπιες ώστε να επισκεφθούν τους πολιτιστικούς συλλόγους, οι δεύτερες ήταν αρκετά διστακτικές, η Μαρία μου αναφέρει πως ήταν σαν να ένιωθαν «μία εισβολή». Έντονη ήταν και η ανασφάλεια τους για το τελικό αποτέλεσμα, αν θα τις εκφράζει. Τελικά, όσα έργα είχαν άμεση σύνδεση μαζί τους, αφηγούνταν δηλαδή κάποια

²⁹ Βλ. αφήγηση τέταρτης ημέρας, σ. 81.

ιστορία του συλλόγου τους ή έστω είχαν κάποιο χαρακτηριστικό του τόπου καταγωγής τους, τα θεωρούσαν ως κάτι δικό τους, ένιωθαν μεγάλη περηφάνεια για αυτά. Σε αυτό το πλαίσιο, μου αναφέρουν κι ένα παράδειγμα ενός πολύ σύγχρονου καλλιτέχνη, το έργο του οποίου εγκαταστάθηκε έξω από μια παρατημένη πλατεία, κοντά στο σύλλογο των Χιακών. Ενώ στην αρχή, υπήρχαν ανησυχίες πως οι ντόπιες ίσως το βανδάλιζαν, τελικά όχι μόνο το δέχθηκαν, αλλά η εγκατάσταση διατηρήθηκε στην περιοχή. Ο λόγος αυτής της αποδοχής, η αναφορά της στη Χίο. Αυτές οι περιπτώσεις όμως δεν ήταν πολλές.

Φετιχοποίηση της περιοχής. «Οι Ελευσίνιες πρέπει να είδαν τον τόπο τους να καταστρέφεται», μου λέει η Μαρία, όταν πιάνουμε τη συζήτηση για την πόλη. Ο τρόπος που το λέει όμως δεν είναι απόλυτα τραγικός. Μέσα από την κουβέντα μας, αυτή η καταστροφή σα να δημιουργεί πόρους στην επιφάνεια του τόπου, δίνοντας χώρο στην καλλιτεχνική εξερεύνηση, αναδεικνύοντας μία γοητευτική εμπειρία. Αυτή η εμπειρία φαίνεται να αρθρώνεται σε δύο επίπεδα. Πρώτον, στη μίξη διαφορετικών περιοχών, ή αλλιώς η Ελευσίνα ως ένα αποθετήριο διαφορετικών εθνικών υπό-κουλτούρων. Δεύτερον, στα απομεινάρια της βιομηχανίας, ή αλλιώς στα ερείπια του καπιταλισμού και στη σύνδεση τους με τον θάνατο, ως ένα φάντασμα που (σχεδόν) κυνηγά κάθε τι σε αυτόν τον τόπο.

Αυτή η πόλη μοιάζει σα μια μικρογραφία όλων αυτών που δημιουργούν την Ελλάδα, μου λέει η Αναστασία. Η επίσκεψη στην Ελευσίνα ισοδυναμεί με πολλαπλές επισκέψεις σε διάφορα σημεία της χώρας. Είναι σαν η επισκέπτρια να έρχεται σε επαφή με διάφορες εθνικές υπο-κουλτούρες τις οποίες μου τις περιγράφουν ως «γκέτο» που συν-υπάρχουν στην πόλη:

Αυτό είναι το σούπερ γοητευτικό (σ.σ. το στοιχείο των «γκέτο») [...] Πως μπορείς μέσα σε μια πόλη, πηγαίνοντας σε διάφορες γειτονιές, να αισθανθείς ότι έχεις πάει αλλού. Είναι πάρα πολύ γοητευτικό, δεν είναι; Δεν ξέρω αν υπάρχει άλλη πόλη στην Ελλάδα που να έχει τόσο έντονο αυτό το βιομηχανικό χαρακτήρα και αυτή τη συσσώρευση πληθυσμών...

Ο θάνατος, αν και κουβαλά ένα συναισθηματικό φορτίο, λειτουργεί ως ένας γοητευτικός συνδετικός κρίκος με αυτόν τον τόπο, ιδίως σε καλλιτεχνικό επίπεδο. Η Μαρία μου λέει: «...από την Ελευσίνα δεν θα φύγεις ανάλαφρη [...] Έχει ένα έντονο στοιχείο συνδεδεμένο με τον θάνατο, είναι πολύ βαρύ ενεργειακά [...]» Η Αναστασία συνεχίζει: «αυτό το πράγμα μόνο (σ.σ. θάνατος)». Σε αυτό το σημείο συνδέεται το στοιχείο του θανάτου με τον θάνατο της Δέσποινας Γερουλάνου, η πρόεδρος της ΠΠ η οποία λίγο μετά τα εγκαίνια πέθανε. Και οι δύο είχαν μια μακρά φιλία μαζί της. Τόσο για

αυτές όσο και για τις εργαζόμενες της ΠΠ, η απώλεια της ήταν «ένα σοκ», μου εκμυστηρεύονται. Με αφορμή αυτό το συμβάν η Αναστασία αναφέρει «η οποία (σ.σ. η Δέσποινα Γ.) είχε πει και στη συνέντευξή της, γιατί είχα διαβάσει μια συνέντευξη πριν γίνει όλο αυτό, ότι “πηγαινοέρχομαι στην Ελευσίνα και εξοικειώνομαι με την ιδέα του θανάτου.”» Με τη Μαρία να συμπληρώνει «είσαι πολύ κοντά σε αυτό το συναίσθημα». Όταν ζητώ να μου πουν γιατί νιώθουν ότι όσες περνούν από την Ελευσίνα ή ζουν σε αυτή, θεωρούν ότι είναι εξοικειωμένες με τον θάνατο, το αποδίδουν σε «μεταφυσικές» αιτίες. Η Αναστασία μου λέει:

...έχει και να κάνει και με το πόσοι άνθρωποι έχουν πεθάνει εκεί από την βιομηχανία, τη βαριά βιομηχανία και τι αρρώστιες, εκεί παιδιά είχαν εργοστάσια αμιάντου δεν υπάρχει πιο καρκινογόνο υλικό. Και υπάρχουν ακόμα πιστεύω σκουπίδια που έχουν αμιάντο και δεν τα έχουν βγάλει. Εγώ ας πούμε είχα πάει σε μια έκθεση παλιά που είχε αυτή την αναφορά στους ανθρώπους που έχουν φύγει μέσα σε εργοστάσια [...] ήταν μία τεράστια εγκατάσταση με τα παπούτσια τους (σ.σ. όσων πέθαναν στην εργασία)...

Όλα αυτά τα απομεινάρια φαίνεται να μετατρέπονται σε κάτι άλλο, στην περίπτωση μας σε έναν χώρο πολιτισμού, παρότι είναι εμποτισμένα με τον θάνατο. Η ΠΠ έχει κομβικό ρόλο σε αυτή την μετατροπή: «...τώρα είναι ένα κουφάρι, το οποίο, ντάξει, όλα τα βιομηχανικά κτίρια έχουν τρομερό ενδιαφέρον. Οπότε τώρα, χρησιμοποιείται για εκθέσεις, για εγκαταστάσεις, για παραστάσεις...»

Βέβαια, δεν έχει φύγει όλη η βιομηχανία από την περιοχή. Έτσι, η εστία μόλυνσης από όσες έχουν μείνει παραμένει. Αυτή η σύμπλεξη των κατοίκων με αυτές τις εστίες δημιουργεί ενδιαφέρον στις συνομιλήτριες μου. Πολλές φορές στις επισκέψεις τους είδαν κατοίκους να κολυμπάνε στη θάλασσα, δίπλα από τα πλοία, το εργοστάσιο TITAN έχοντας απέναντί τους τις εγκαταστάσεις των Ελληνικών Πετρελαίων. Το περιγράφουν ως ένα είδος παράδοσης, αφού οποιαδήποτε αντίσταση είναι μάταιη, κι αυτές και ο τόπος τους έχει παραδοθεί: «δεν τους νοιάζει. Σου λέει αφού αναπνέω όλα αυτά τα πράγματα ας κολυμπήσω κιόλας».

Οι μέσα

Στο πλαίσιο της τέταρτης επίσκεψής μου στην Ελευσίνα, είχα την ευκαιρία να συνομιλήσω με δύο εθελόντριες που συμμετείχαν στη δεύτερη δράση που είχαν σχεδιάσει η Μαρία και η Αναστασία. Η συνάντηση δεν έγινε ακριβώς τυχαία. Καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας, είχα στο πίσω μέρος του

μυαλού μου τη συμβουλή της επιβλέπουσάς μου να εμπλακώ περισσότερο με ντόπιες. Λίγο πριν ξεκινήσει η εκδήλωση, σε ένα τραπέζι βλέπω δύο γυναίκες, η μία περίπου στα 50 (Γιώτα), η άλλη μεγαλύτερη κοντά στα 70 (Ελένη). Τις ρωτώ αν θέλουν να μου μιλήσουν και μου απαντούν θετικά. Έχουν γεννηθεί και οι δύο στην Ελευσίνα και είναι μέλη πολιτιστικών συλλόγων. Ακολουθούν αποσπάσματα από τη συζήτησή μας.

Η Ελευσίνα δεν είναι μόνο εργατούπολη. Η συζήτησή μας εν πρώτοις ξεκινά με ένα δεξιό αφήγημα το οποίο συνοψίζεται με τη φράση «θέλω περισσότερη ασφάλεια στην πόλη μου από τις έξω». Οι εισβολείς σε αυτό το επίπεδο δεν εντοπίζονται στις παρατηρήτριες της ΠΠ. Είναι οι Ρομά, οι μετανάστριες, οι αναρχικές. Παράξενες μορφές που δε βλέπουν με συμπάθεια οι κάτοικοι. Το αντίθετο μάλιστα. Σα να λειτουργούν διασαλευτικά στην κατά τ' άλλα πόλη-υπόδειγμα για αυτές. Αφετηρία αυτού του υποδείγματος, ο αρχαιολογικός χώρος. «Η Ελευσίνα δεν είναι μόνο εργατούπολη», μου λένε. Οι δύο γυναίκες με τις οποίες μίλησα, φαίνεται σα να θέλουν να ξεχάσουν ένα μεγάλο μέρος της βιομηχανικής περιόδου και στρέφουν τη συζήτηση στην αρχαία ιστορία της πόλης από νωρίς. Παράλληλα, εκφράζουν τα παράπονά τους για την υποβάθμιση του αρχαιολογικού χώρου, την ελλιπή πρόσβαση (μου τονίζουν πως ο αρχαιολογικός χώρος είναι κλειστός σε επισκέψεις) και πως δεν υπάρχει ξεναγός για τις τουρίστριες. Στη συζήτηση μας στέκονται ιδιαίτερα στην έλλειψη εξοικείωσης των κατοίκων της περιοχής με τον αρχαιολογικό χώρο. Την περιγράφουν σα να υπάρχει μία αόρατη (ενορχηστρωμένη) δύναμη που θέλει να τις διατηρήσει μακριά από ένα κομμάτι ελληνικότητας. Η Ελένη μου αναφέρει:

Εγώ ας πούμε που πήγαινα ακόμα δημοτικό, στη γειτονιά μου, μας παίρνανε και πηγαίναμε εκδρομή στο νεκροταφείο [...] αλλά λέμε τώρα υπήρχε ο αρχαιολογικός χώρος που θα μπορούσαμε να μπορούμε μέσα και να μας εξηγήσουν, σα παραμύθι έστω και μικρά παιδιά που είμαστε να μάθουμε πέντε πράγματα.

Συμπληρώνει η Γιώτα: «Δεν υπάρχει περίπτωση».

Στα απομεινάρια των βιομηχανιών και στη μόλυνση του περιβάλλοντος δε σταθήκαμε πολύ, δεν φαίνεται να είναι κεντρικό ζήτημα για τις ίδιες, σα να έχουν συμφιλιωθεί με αυτό ή να το προσπερνούν όταν μιλούν για την πόλη τους σε ξένες. Σε ερώτηση μου αν υπάρχει μόλυνση στη θάλασσα από τα εργοστάσια η Γιώτα μου απαντά: «Πολύ μεγάλο πρόβλημα», χωρίς να μπορεί να μου προσδιορίσει την έκταση της μόλυνσης και συνεχίζει:

Δεν έχει σημασία, ψαρεύουμε, τρώμε ψάρια από μέσα, κολυμπάμε κι απ' όλα κάνουμε. Απ' όλα κάνουμε [...] εγώ ξέρω ανθρώπους που πάντα κολυμπούσαν μέσα στον χώρο και δεν έχουν πάθει τίποτα [...] βλέπω ας πούμε συγκεκριμένους ανθρώπους οι οποίοι είναι γνωστοί Ελευσίνιοι, δηλαδή ντόπιοι άνθρωποι οι οποίοι κολυμπάνε τόσα χρόνια τώρα και είναι κάθε χρόνο εκεί, κολυμπάνε.

Το εργοστάσιο TITAN μου το περιγράφουν ως «μεγάλη πληγή». Οι συνθήκες εργασίας σε αυτές τις βιομηχανίες δεν είναι καλές και γίνονται συχνά εργατικά ατυχήματα:

...κατά βάση είναι εργολάβοι αυτοί που παίρνουν τις εργασίες αυτές που βιάζονται τέλος πάντων ή που θέλουν μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων, φυσικά γίνονται ατυχήματα. Είχαμε πρόσφατα ατυχήματα θανατηφόρα, έχουμε, καθημερινά μπορώ να πω...

Η απογοήτευση της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας. Η Ελένη δεν έχει συμμετάσχει σε άλλη δράση της ΠΠ, πέρα από τη σημερινή. Η Γιώτα συμμετείχε στην τελετή έναρξης όμως «κι εγώ που συμμετείχα μετάνιωσα», λέει. Εξηγεί πως: «...μας καλέσαν σαν σύλλογο να πούμε τέσσερα τραγουδάκια κάναμε τις άπειρες δοκιμές, πρόβες κι' όλα αυτά, μέσα στην βροχή μέσα στο κρύο [...] και τελικά καταλήξαμε να πούμε μισό τραγούδι με τον ρυθμό που θέλαν εκείνοι». Είναι σαν να περιγράφει τις συμμετέχουσες, την ίδια, ως θεατρικά ρομπότ. Συνεχίζει και μου εκμυστηρεύεται πως εκείνη τη μέρα και ύστερα, δεν ένιωσε μόνο θυμό, αλλά και ντροπή λέγοντας μου πως συγγενικά της πρόσωπα την κορόιδεψαν για τον τρόπο που προβλήθηκε η πόλη αλλά και για την περιορισμένη συμμετοχή που είχε ο πολιτιστικός σύλλογός της στην τελετή έναρξης.

Παράλληλα, και οι δύο νιώθουν πως δεν έχουν επαρκή ενημέρωση για τις δράσεις και φέρνουν ως παράδειγμα εκ νέου την τελετή έναρξης. Πέρα από το γεγονός πως δεν μπόρεσαν να τη δουν σε κάποιο κανάλι, φαίνεται να ενημερώθηκαν ετεροχρονισμένα πως έγινε προβολή του υλικού σε κάποιο μέρος στην πόλη. Όταν ζήτησαν από τον δήμαρχο το υλικό για να το έχουν, δεν υπήρξε ανταπόκριση. Η Ελένη μου λέει χαρακτηριστικά: «Για τις εκδηλώσεις σε αυτές της Πολιτιστικής κι εγώ δεν έχω πάρει χαμπάρι ποτέ τίποτα». Ενώ για τη συμμετοχή των νέων μου απαντά: «Εγώ από όσο ξέρω πολύ λίγη νεολαία ασχολείται με τέτοια [...] καλά που υπάρχουνε και αυτοί (σ.σ. οι πολιτιστικοί σύλλογοι)». Από την άλλη, ο σύλλογος των Μικρασιατών, στον οποίο συμμετέχει η Γιώτα έχει λάβει μέρος σε αρκετές δράσεις, όμως γενικά μου λέει πως οι περισσότερες κάτοικοι «δεν ασχολούνται πολύ, ούτε καν».

Καθώς προχωράμε τη συζήτηση, προσπαθώ να καταλάβω τους λόγους για τους οποίους οι κάτοικοι δεν θέλουν να συμμετάσχουν με πιο εντατικό τρόπο στις δράσεις, στο κάτω-κάτω, γίνονται

«δίπλα τους». Η Γιώτα θεωρεί πως η κακή εμπειρία της τελετής έναρξης είχε κάποιο ρόλο σε αυτή τη συμπεριφορά όμως το κυριότερο για την ίδια είναι πως οι διοργανώτριες, δεν ετοίμασαν δρώμενα για τις ντόπιες, αλλά για όλες τις άλλες. Παράλληλα θεωρεί πως οι ντόπιες υποτιμώνται από την ΠΠ: «...μα και οι ίδιες δηλώσανε και οι ίδιες ακόμα δηλώσανε οι διοργανώτριες ότι οι εκδηλώσεις δεν είναι για τις Ελευσίνιες [...] Γιατί οι Ελευσίνιες δεν έχουν το επίπεδο που θα μπορούσαν να το καταλάβουν, οπότε...».

Τελικά, η ΠΠ σύμφωνα με την Γιώτα έγινε για «κάποιες άλλες» όχι για τις ίδιες, ίσως για τις ξένες (σ.σ. Ευρωπαϊκές και Αθηναίες) και πως η οργάνωση μεταλλάχθηκε σε κάτι άλλο από την αρχική ιδέα. Όταν την ρωτώ ποιο είναι αυτό το «κάτι άλλο» δεν μπορεί να το περιγράψει ακριβώς. Βασικοί στόχοι και για τις δύο θα έπρεπε να ήταν η ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου, των κατοίκων και να γίνουν έργα υποδομής στην περιοχή. Στο πλαίσιο της ΠΠ, αρκετοί χώροι, συμπεριλαμβανομένων παλαιών εργοστασίων, ανακαινίστηκαν. Για τις ίδιες όμως αυτό δεν είναι αρκετό. Θεωρούν πως αυτοί οι χώροι, δεν είναι για αυτές, ενώ θα προτιμούσαν τα παλιά κτίρια να γκρεμιστούν και να ανεγερθούν καινούργια. Δεν μπορούν να κατανοήσουν τον λόγο ανακαίνισης τόσο παλιών κτιρίων.

Ο ενδιαμέσος

Προσπάθησα αρκετές φορές να μάθω περισσότερα για την Cultterra. Οι δύο εθελόντριες που είχα συναντήσει στην τέταρτη επίσκεψή μου, είχαν φανεί πολύ δεκτικές στο να μου δώσουν μία συνέντευξη. Λίγες μέρες μετά, σε επικοινωνία που είχα με τη μία μέσω Instagram, μου είχε ζητήσει να της δώσω λίγο χρόνο καθώς εκείνη την περίοδο ήταν πολύ πιεσμένη. Μετά από λίγες εβδομάδες χωρίς κάποια απάντηση, ζήτησα εκ νέου να τα πούμε για λίγο. Τελικά, μου έδωσε τα στοιχεία ενός εθελοντή της ομάδας, ώστε να μιλήσω μαζί του για την ομάδα, γλιστρώντας με ενδιαφέρον τρόπο από τη συνέντευξη που θα μου έδιναν με ενθουσιασμό. Δεν πίεσα περεταίρω. Ο νεαρός, πολύ δεκτικός. Μέσα από το προφίλ του στο Instagram προγραμματίσαμε το ραντεβού μας λίγες μέρες μετά. Είναι περίπου 25 ετών και αυτή την περίοδο κάνει μεταπτυχιακές σπουδές. Έχει γεννηθεί και κατοικεί όλη του τη ζωή στην Ελευσίνα, ενώ ασχολείται με τη μουσική.

Η Cultterra το skatepark και το Pride. Είναι Δευτέρα, δέκα το πρωί και ξεκινάμε τη συνομιλία μας μέσω της εφαρμογής Skype. Η συζήτησή μας αρχίζει σχεδόν αμέσως με τη συμμετοχή του στην Cultterra. Έμαθε για αυτή μέσα από τα social media της ομάδας, θα μου πει: «Είναι πλέον κομμάτι της ΠΠ αυτή η ομάδα». Η δράση που τον παρότρυνε να συμμετάσχει στην ομάδα ήταν το Pride,

φαίνεται πως δράσεις που αφορούν τη συμπερίληψη και την ισότητα των ενδιαφέρουν ιδιαιτέρως. Όμως η μεγαλύτερη δράση της ομάδας για τον ίδιο είναι το Arkopolis, το περιγράφει ως «ένα πολύ ωραίο μέρος για τους νέους για να κάνουν εκδηλώσεις». Σε αυτό τον χώρο έχει εγκατασταθεί και το skatepark που κατασκευάστηκε με χορηγία του Onassis Foundation. Ένα πάγιο αίτημα νέων αρρενωποτήτων της περιοχής. Όπως έχει προαναφερθεί, το Arkopolis, κατασκευάστηκε από την Time Circus, μία βέλγικη κολεκτίβα, στο πλαίσιο της δράσης «Μυστήριο 99» (2023 Eleusis, χ.χ.θ). Ο Νίκος μιλάει για αυτή την ομάδα με θαυμασμό, είναι «η ψυχή του Arkopolis», λέει.

Η συζήτηση μας επιστρέφει πίσω στο Pride. Ενώ ο ίδιος δεν είχε καταφέρει να συμμετάσχει στο Pride του 2022, στο Pride του 2023 είχε ενεργή συμμετοχή. Η προετοιμασία της εκδήλωσης φαίνεται να έγινε με αρκετή οργάνωση, μου λέει:

...είχε γίνει η προβολή και μετά συναντήσεις να δούμε τι μπορούμε να κάνουμε φέτος για το Pride, να ακουστούν ιδέες, να δούμε τι είχε πάει λάθος πέρυσι στο Pride και τι θέλαμε να διορθώσουμε. Τι είχε πάει καλά πέρυσι και τι θέλαμε να κρατήσουμε ίδιο...

Το φετινό Pride αναβλήθηκε λόγω των πυρκαγιών στο Θριάσιο πεδίο, όμως η ομάδα έχει προγραμματίσει την εκδήλωση του Δεκεμβρίου ως αναπλήρωση, μου εξηγεί. Μπορεί το Pride που μου περιγράφει ο ίδιος να έχει έναν ήπιο χαρακτήρα, κυρίως όσον αφορά την έκθεση, καθώς δεν υπήρχε κάποια παρέλαση, όμως το θεωρεί πολύ σημαντικό, όχι μόνο για την Ελευσίνα αλλά για όλη την περιοχή. Μου το περιγράφει ως πετυχημένο και ως ένα πρώτο καλό βήμα για την ανάδειξη του κουίρ βιώματος της πόλης. Μιλώντας μου για το περσινό Pride, αναφέρει:

...επειδή είχε γίνει σε ένα κέντρο που είναι κοντά στον κεντρικό πεζόδρομο της Ελευσίνας, εκεί πέρα την ώρα που γινόταν το Pride ακουγόταν στον πεζόδρομο «ε ξέρετε γίνεται αυτό εκεί πέρα» [...] υπήρχε παραγωγική συζήτηση, μπορεί να μην είχε τον φουλ κόσμο, αλλά [...] από κάπου πρέπει έτσι κι αλλιώς να ξεκινήσουμε. Δεν γίνεται να κάνουμε ένα Pride και να περιμένουμε να έρθει όλο το Θριάσιο πεδίο από την πρώτη φορά...

Είχα την εντύπωση από την πρώτη επαφή που είχα με την ομάδα Cultterra, ότι πρόκειται για μία κουίρ ομάδα, τουλάχιστον έτσι μου παρουσιάστηκε στη γρήγορη συζήτηση που είχα στο πλαίσιο της επιτόπιας επίσκεψης. Ο ίδιος όμως θεωρεί πως το κουίρ στοιχείο προέκυψε μέσα στην ομάδα λόγω της ανοικτότητας της και της καλλιτεχνικής ροπής της, όμως, δεν είναι αμιγώς κουίρ:

...είναι ανοιχτή σε αυτό το θέμα (σ.σ. κουίρ). Δηλαδή, δεν προσδοκεί να έχει μόνο κουίρ άτομα, απλά επειδή είμαστε, μία ανοιχτή ομάδα προς όλους, εκεί πέρα έχουν μπορέσει να βασιστούν και

να στηριχτούν κουίρ άτομα, μπορούν να νιώθουν άνετα [...] και ντάξει, γενικά το καλλιτεχνικό κομμάτι έχει μεγάλο ποσοστό κουίρ ατόμων, επομένως είναι πιστεύω και λίγο φυσικό να έχουν μία τέτοια ισορροπία.

Το κουίρ βίωμα και η Πολιτιστική Πρωτεύουσα. «Κοίταξε, κουίρ άτομα υπάρχουν στην Ελευσίνα», μου λέει. Όμως αυτά τα άτομα, βιώνουν το «κουίρνες» τους εκτός της πόλης. Στο πλαίσιο των επιτόπιων, μου ήταν ξεκάθαρο, πως για κάποιες υποκειμενικότητες, κυρίως ετεροαρρενωπότητες, η Αθήνα λειτουργεί ως ένας χώρος «αποσυμπίεσης». Ακόμη και για αυτές κάποια στοιχεία της πόλης ίσως είναι ασφυκτικά. Όμως από τη συζήτηση μου με τον Νίκο αυτό το στοιχείο αναδύεται και για τις κουίρ νέες της πόλης. Στην Αθήνα το πέπλο της ανωνυμίας για αυτές βοηθά στο να νιώσουν πιο άνετα. Όχι μόνο οι Ελευσίνιες, αλλά και άτομα από τον Ασπρόπυργο και την Μάνδρα:

...για λόγους ασφάλειας πιστεύω οι περισσότερες στρέφονται προς την Αθήνα απλά αφήνουν τον εαυτό τους ελεύθερο σε μακρινές περιοχές [...] Στην Ελευσίνα δεν θα βγει έξω με το ταίρι του άμα είναι στην κουίρ κοινότητα, δεν θα νιώσει άνετα...

Στην πόλη είχα εντοπίσει αρκετά αναρχικά και φεμινιστικά συνθήματα. Σε ερώτηση μου αν υπάρχει κάποιο στέκι όπου συναντιούνται κουίρ ή σύμμαχες μου απαντά αρνητικά. Ο ίδιος έβλεπε αρκετά παρόμοια συνθήματα και πριν την ΠΠ, θεωρεί όμως πως: «Τα τελευταία χρόνια, έχουν ανέβει λίγο παραπάνω τα προ-ισότητας, προ-φεμινισμού, προ-τέτοια συνθήματα». Σα να υπάρχουν μικρές ομάδες διάσπαρτες στον τόπο που κινούνται υπογείως.

Εύλογα προκύπτει το ερώτημα, αν η ΠΠ συνεισέφερε στο να γίνει το κουίρ πιο αποδεκτό στην πόλη. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, η Cultterra, δημιουργήθηκε από τον community manager της ΠΠ. Ο ίδιος θεωρεί πως πέρα από την ομάδα, δεν έγινε τίποτα ουσιαστικό, πέρα από 2-3 δημοσιεύσεις στα social media της ΠΠ, τα οποία είναι «ουσιαστικά τίποτα»: «...δεν θεωρώ πως είχαν κάποια συγκεκριμένη συνεισφορά. Θεωρώ πως ήταν απλά για λόγους μάρκετινγκ, για να κάνουν fit in με τη γενική άποψη του πλήθους ας πούμε ή κάτι τέτοιο. Δεν ήταν για λόγους, να συνεισφέρουν στην κοινότητα...»

Παρ' όλ' αυτά, το αποτύπωμα που του αφήνει ο θεσμός είναι θετικό. Ο ίδιος είχε ήδη σχετική εμπειρία με πολιτιστικές δράσεις, είτε εθελοντικά είτε ως εργαζόμενος. Το ίδιο συνέβη και με την ΠΠ. Πέρα από την εθελοντική του δράση, εργάστηκε και σε κάποιες εγκαταστάσεις. Θεωρεί πως το καλλιτεχνικό πρόγραμμα σε αρκετά σημεία είχε πολύ ενδιαφέρον. Σπεύδει όμως να μου πει πως η

άποψη του είναι αντίθετη από αυτό που πιστεύει η μέση Ελευσίνια. Οι περισσότερες Ελευσίνιες σε δράσεις που «ήταν πιο εναλλακτικές» έσπευδαν στα social media να τις κατακρίνουν, σχολιάζει. Φέρνει ως παράδειγμα την παράσταση του Καστελούτσι (2023 Eleusis, χ.χ.κ), και κάποιες εγκαταστάσεις στο Ελαιουργείο.

Ενώ οι ντόπιες μου περιέγραψαν μία διαφορετική πορεία συναισθημάτων για την ΠΠ, ξεκίνησαν αισιόδοξες και τελικά η απογοήτευση τις κυρίευσε, ο Νίκος θεωρεί πως συνέβη το αντίθετο. Οι ντόπιες μάλλον ήταν πιο αρνητικές πριν την έναρξη των δράσεων. Θεωρούσαν πως ο θεσμός είναι η αφορμή «για να ξοδευτούν λεφτά». Στην πορεία όμως, ίσως προς το τέλος, αυτή η οπτική σα να άλλαξε, ιδιαίτερα με τις μόνιμες εγκαταστάσεις που έμειναν παρακαταθήκη από το θεσμό (όπως το αναψυκτήριο, το σίνε – Ελευσίς κ.ο.κ.). Αυτό όμως που ακόμη και σήμερα συζητιέται αρνητικά, είναι η κεντρική πλατεία της πόλης, η οποία βρίσκεται ακόμη υπό κατασκευή ενώ έπρεπε να είχε ολοκληρωθεί πριν την τελετή έναρξης. Την περιγράφει ως ένα «ελευσίνιο meme» με τις κάτοικους να συζητούν: «Είμαστε ΠΠ και δεν έχουμε καν πλατεία».

Η Ελευσίνα είναι όλα αυτά. «Μου αρέσει αυτή η ισορροπία». Ο Νίκος αγαπάει την Ελευσίνα, γι' αυτόν είναι μία πόλη χωρίς να είναι πόλη. Συνδυάζει ένα «ήρεμο κλίμα» ενώ η Αθήνα απέχει μόλις μισή ώρα με το αυτοκίνητο. Θέλει να μείνει εδώ, να συνεχίσει την «κυκλικότητα» της οικογένειάς του: «Εδώ μεγάλωσαν οι γονείς μου, εδώ μεγάλωσαν και οι γονείς του πατέρα μου», λέει. Παράλληλα, η «μεγάλη της ιστορία» τον γοητεύει, και μου ξεκαθαρίζει πως δεν αναφέρεται μόνο στον αρχαιολογικό της χώρο. «Έχω ακούσει άπειρες ιστορίες για το πώς ήταν παλιά η Ελευσίνα, που δεν υπήρχαν τα εργοστάσια, που μπορούσες να πας στην παραλία και να κάνεις μπάνιο και να μην βγεις με τρίτο χέρι». Αυτή η μετάβαση, από μία ήρεμη και καθαρή πόλη σε έναν βιομηχανικό τόπο, του φαίνεται ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα. Παράλληλα, αυτή η ανάμνηση, η οποία για μεγάλο μέρος των κατοίκων της Ελευσίνας είναι απλά ένας φανταστικός τόπος, χτισμένος μέσα από τις αφηγήσεις, λειτουργεί ακόμη και σήμερα ως μία ουτοπία. Αυτή η ανάμνηση θεωρεί πως είναι ο λόγος που κάποιες κάτοικοι συνεχίζουν και κάνουν πράγματα που ο ίδιος δεν θα έκανε ποτέ, όπως να κολυμπούν και να ψαρεύουν: «...έχω μεγαλώσει εδώ πέρα να κάνω μπάνιο, θέλω και τώρα να κάνω μπάνιο εδώ πέρα [...] οι γονείς μου κάναν εδώ πέρα μπάνιο, θέλω να κάνω κι εγώ...» σκέφτονται όλες αυτές, λέει.

Λίγο πριν τη λήξη της συζήτησής μας, μιλάμε για τις τωρινές βιομηχανίες και τα Ελληνικά Πετρέλαια. Οι κάτοικοι δεν θέλουν να έχουν τα Ελληνικά Πετρέλαια στην πόλη τους, μου αναφέρει.

Και πώς να το ήθελαν άλλωστε, αφού διαταράσσουν την ελευσίνια ανάμνησή τους. Όμως, μου ξεκαθαρίζει πως το οικονομικό όφελος είναι τεράστιο. «Το μόνο που κάνουν τα Ελληνικά Πετρέλαια είναι να χρηματοδοτούν πολλά πράγματα [...] Γενικά μόνο με τα λεφτά παίζουν. Μόνο αυτό. Δηλαδή πλέον το όφελος του Δήμου από αυτά, είναι μόνο το χρηματικό, μόνο αυτό». Έτσι, προσπαθούν να εξισορροπήσουν την καταστροφή που προκαλούν στο περιβάλλον και στους ανθρώπους, μέσω δράσεων όπως είναι η οικονομική ενίσχυση αποφοίτων με υποτροφίες, ή με την ανακαίνιση ρημαγμένων (πλέον πολιτιστικών) χώρων στο πλαίσιο της ΠΠ.

Συμπεράσματα

Ο Luc Folliet (2010), εξερευνώντας ένα απομακρυσμένο κράτος-νησί, το Ναουρού, υποστηρίζει ότι παράξενα μείγματα αντιθέσεων και πολύπλοκες καταστάσεις αποτελούν τρανταχτό παράδειγμα των καπιταλιστικών οικονομιών. Μπορεί αυτές οι καταστάσεις να δημιουργούν κάποιες απώλειες (σε ανθρώπινες και μη ανθρώπινες ζωές) όμως παραμένουν παράπλευρες, η δουλειά έχει ολοκληρωθεί. Στην περίπτωση του Ναουρού, ο καπιταλισμός ήρθε, ρούφηξε και την τελευταία σπιθαμή ζωής και στο τέλος αυτό που έμεινε ήταν χωματερές και ζωές σε επισφάλεια. Εν αντιθέσει με το Ναουρού, όπου ο πολιτισμός ήρθε σε δεύτερη μοίρα, στην περίπτωση της Ελευσίνας βρίσκεται πάντα σε πρώτο πλάνο. Είναι η συγκολλητική ταινία που εν πρώτοις (για όλες, Ελευσίνιες και μη) γειτνιάζει με το εθνικό φαντασιακό περί αρχαιοελληνικής ταυτότητας και πατρο-παράδοσης πλασιωμένης από πλούσιες αρετές, σοφία και ολίγον μυστικισμό. Όπως υποστηρίζει ο Herzfeld (1981/2020) η Ελλάδα βρίσκεται σε έναν κυκεώνα αντιθέσεων, όπου το αρχαιοελληνικό και μεγαλοπρεπές παρελθόν παλεύει και αναμινύεται με τον (οικείο) ορθόδοξο χριστιανισμό, τη ρωμαϊκότητα. Ή, θα λέγαμε στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, μεταξύ μιας ταλάντευσης, με τον τρόπο που οι Ελληνίδες αυτό-παρουσιάζονται διεθνώς, γειτνιάζοντας με την ευρωπαϊκότητα και πράττουν καθημερινά σε εθνικό επίπεδο μέσω της ρωμαϊκής διάστασης (σ. 17-19), αμφότερα εντός ενός ευρύτερου πλαισίου συγκρουόμενων εθνικιστικών φαντασιακών. Όπως και στο Ναουρού, έτσι και στην Ελευσίνα, ο καπιταλισμός ήταν (και παραμένει) αδυσώπητος. Η Ελευσίνα σήμερα μπορεί να ερμηνευθεί ως ένα αντι-παράδειγμα. Του τι μπορεί να σου συμβεί αν πέσεις μέσα σε ένα απόμακρο (αλλά συνάμα απειλητικά κοντά) μυστήριο πηγάδι. Αν θες μπορείς να το επισκεφθείς, για λίγο. Αυτές οι επισκέψεις ίσως προσφέρουν, παραδόξως κάποια ασφάλεια, μία υπενθύμιση ότι η ζωή εκτός τέτοιων παράξενων, απόκοσμων αλλά τόσο κοντινών τόπων, είναι υποφερτή, ότι όλα, εκτός από εδώ, λειτουργούν σωστά. Μοιάζει σαν ένα σύνορο σύντομης επίσκεψης, σχεδιασμένο όχι για μετάβαση παρά μόνον για διαχωρισμό (Mbembe, 2016/2019, σ. 3).

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η προσπάθεια μιας μερικής χαρτογράφησης του κοινωνικού και πολιτικού εδάφους της περιοχής, των εθνικ(ιστικ)ών αφηγήσεων και κάποιων (έμφυλων) σχεσιακοτήτων που φαίνονται να αναδύονται τη δεδομένη χρονική στιγμή στην Ελευσίνα ως ΠΠ. Παράλληλα, στην ψηλάφηση εκείνων των μικρο-αφηγήσεων και μικρο-αντιστάσεων, ή αλλιώς των απομεινاريών, αυτών που πετιούνται εκτός, που δημιουργούν συνθήκες μετάβασης ή έστω κάνουν υποφερτή την πανταχού παρούσα αίσθηση θανάτου (Povinelli, 2011, σ. 10).

Η ποικιλία των δεδομένων μέσω των επιτόπιων επισκέψεων, των συνεντεύξεων και της ανάλυσης του ψηφιακού επικοινωνιακού υλικού βοήθησε στο να ξεδιπλωθεί η τωρινή ελευσίνια όψη, ενός τόπου που διαχρονικά φαίνεται να βρίσκεται υπό την επήρεια διάφορων, παράξενων και μυστικιστικών διεργασιών. Μέσα από την έρευνα διαφάνηκαν τρεις όψεις θεσιακοτήτων. Πρώτον, των επισκεπτριών, αυτών που παρατηρούν την πόλη φευγαλέα, ενδεχομένως και φετιχιστικά, δηλαδή «των έξω». Δεύτερον, αυτών που βιώνουν καθημερινά όλα τα ελευσίνια χαρακτηριστικά ως ντόπιες, δηλαδή «των μέσα». Τρίτον, εκείνων που βρίσκονται σε ένα ενδιάμεσο στάδιο, όπου συνδέονται με κάποιον τρόπο με τον τόπο αλλά ταυτόχρονα επιζητούν να σκάψουν προς νέες κατευθύνσεις συν-διαμόρφωσης και επανανοηματοδότησης της περιοχής, «των ενδιάμεσων».

Ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης αποτέλεσε την αφορμή της παρούσας έρευνας, οι διεργασίες του οποίου προσέθεσαν άλλη μία παχιά στρώση στην πολυπλοκότητα του εγχειρήματος και της ταυτότητας της πόλης. Οι δράσεις της ΠΠ, φαίνεται να έχουν σχεδιαστεί κυρίως για τις «έξω». Τόσο οι θεματικές όσο και ο τρόπος επικοινωνίας τους, διατρέχεται από ένα πέπλο εικαστικότητας και φετιχοποίησης των ερειπωμένων και κατεστραμμένων περιοχών της πόλης από τη βιομηχανία. Την ίδια στιγμή, τα απομεινάρια της βίαιης εκβιομηχάνισης καθώς και οι νεοφιλελεύθερες απολήξεις σε κάθε στάδιο της ζωής ερμηνεύονται μέσα από ένα πρίσμα γοητευτικής αντοχής και ανθεκτικότητας των κατοίκων.

Σε όλα τα παραπάνω φαίνεται να συνέβαλε με ιδιαίτερη ισχύ, το καλλιτεχνικό όραμα (του μη Ελευσίνιου καλλιτεχνικού διευθυντή) το οποίο έβλεπε την πόλη από την έναρξη των προετοιμασιών ως ένα «ωμό μουσείο», ένα ζωντανό θεατρικό έργο όπου σε κάθε σπιθαμή του εκτελούνται μικρές καθημερινές αυτο-καταστροφικές αλλά γοητευτικές παραστάσεις. Κατ' αυτό τον τρόπο, εντάσσεται στην καλλιτεχνική στρατηγική και το κουίρ. Ο θεσμός, από την έναρξη των προετοιμασιών και ιδίως από την αλλαγή σκυτάλης της οργανωτικής ομάδας, επιθυμεί διακαώς την ένταξη αυτού του στοιχείου, όχι μόνο ως καλλιτεχνική οπτική αλλά και ως βασικό πυλώνα διεργασιών και εμπλοκής των νέων με την όψη της πόλης ως ΠΠ, ιδιαίτερα για όσες ζουν «ενδιάμεσα». Το κουίρ ως τρόπος εμπλοκής των νέων φαίνεται να προσλαμβάνεται μέσα από μία μονοθεματική και ρηχή οπτική ενώ αρκετές φορές εμπλέκεται με επιχειρηματικές διεργασίες (π.χ. business plan) οι οποίες θα εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα της (κουίρ) οργάνωσης, γνωστή ως Cultterra. Τέτοιες πρακτικές θυμίζουν αυτό που περιγράφει ο Ferguson (2018/2021) ως μονοδιάστατο κουίρ, δηλαδή μία συγκεκριμένη, αποριζοσπαστικοποιημένη όψη του, που αφήνει στη λήθη τα όποια αντισυστημικά χαρακτηριστικά και ενσωματώνει μέσα του καπιταλιστικές και

νεοφιλελεύθερες πρακτικές αστικής λευκότητας. Επιπλέον, παρά τις όποιες αναφορές της ομάδας σε προσπάθειες εμπλοκής των «διαφορετικών», όπως των κουίρ και Αλβανίδων, η φυσική παρουσία των Ρομά στον τόπο, ως μόνιμες κάτοικοι τις βρίσκει συνεχώς σε μία παραμεθόριο ζώνη, εκτός των χώρων των εκδηλώσεων, εκτός των βασικών διεργασιών της πόλης.

Όπως φάνηκε στο υλικό της έρευνας, οι επισκέψεις στην πόλη και οι συνεντεύξεις με ντόπιες συνέβαλαν στην ανάδειξη ιδιαίτερων αφηγήσεων, φέρνοντας στο προσκήνιο χαρακτηριστικά τα οποία συνυπάρχουν με το θεσμό της ΠΠ σαν σε παράλληλο σύμπαν. Πρώτον, η βιομηχανία μοιάζει να περνάει περιόδους αορατότητας για τις κατοίκους. Αυτές οι περίοδοι δεν πρέπει να συγχέονται με την αντίληψη ότι οι κάτοικοι αποδέχονται τη βιομηχανία και τα επακόλουθά της. Ούτε ότι χαίρονται για την υβριδική ταυτότητα της πόλης τους η οποία ισορροπεί μεταξύ αρχαίας κληρονομιάς και εργοστασίων. Συμπεριφορές όπως ντόπιες να κολυμπούν σχεδόν δίπλα από εμπορικά πλοία ή άντρες να ψαρεύουν κάθε πρωινό δίπλα από ένα εργοστάσιο μπορούν να θεωρούν ως μικρο-αντιστάσεις μπροστά στη φρίκη των υποδομών που δεν μπορούν να ελέγξουν και που παράλληλα δεν είναι διόλου αόρατες (Truscello, 2020). Όπως ανέφερε ο Νίκος, παρότι του φαίνεται σχεδόν αδιανόητο κάποιο άτομο να κολυμπάει, πόσο μάλλον να τρώει ψάρια από την παραλία της Ελευσίνας, συνέδεσε σχεδόν απευθείας αυτή τη συμπεριφορά με μια μορφή (σθεναρής) αντίστασης απέναντι σε όσα διέλυσαν τον αγαπημένο ή έστω υποφερτό τόπο αυτών των κατοίκων (Davies, 2018). Αυτή η αορατότητα, σε συνδυασμό με κάποιες ρητές και άρρητες αναφορές των ντόπιων πως κάποιοι δεν τους επιτρέπουν να μάθουν και να γιορτάσουν όπως οι ίδιες επιθυμούν τον πολιτισμό τους, συνομιλούν με τον όρο «κρυπτο-αποικία» που συναντάμε στην έρευνα του Herzfeld (1981/2020).

Δεύτερον, οι αρρενωπότητες βρίσκονται σε πρώτο πλάνο, σε όλες τις ελευσίνιες τροπικότητες³⁰. Από τον Μιχαήλ Μαρμαρινό, Γενικό Καλλιτεχνικό Διευθυντή της Ελευσίνας ΠΠ από την Αθήνα, έως τους έφηβους που συνάντησα διάσπαρτα τη νύχτα, αλλά και τους ψαράδες στο λιμάνι, αναδύονται διαφορετικά στρώματα επιτέλεσης των αρρενωποτήτων οι οποίες διεκδικούν τον δικό τους χώρο μέσω διαφορετικών κοινωνικών ιεραρχιών. Όπως εντοπίζει η Χαλκιά (Halkias, 2012) οι ηγεμονικές αρρενωπότητες κατέχουν σημαίνοντα ρόλο σε συνθήκες που επικρατεί μία κρίση ή μία αναταραχή. Παράλληλα ο ρόλος τους περνάει σχεδόν απαρατήρητος, στο υπόβαθρο

³⁰ Τους τρόπους με τους οποίους ασκείται η εξουσία λ.χ. «με ή χωρίς αρχεία, με ρητούς ή άρρητους κανόνες, με ή χωρίς υλικά συστήματα» (Φουκώ, 1991, σ. 96).

των καθημερινών κοινωνικών διεργασιών (Χαλκιά, 2021). Η βιομηχανική ζώνη της πόλης, η οποία ξεκινά από το κέντρο της και απλώνεται μέχρι την άλλη άκρη, κυριαρχείται, σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα από ένα συγκεκριμένο μείγμα αρρενωπών υποκειμένων τα οποία εργάζονται σε αυτή. Οι αρρενωπότητες που εργάζονται στις βαριές βιομηχανίες ζουν υπό καθεστώς μεγαλύτερης επισφάλειας, κάτι που καταδεικνύουν και τα συχνά εργατικά ατυχήματα, εν αντιθέσει με όσες εργάζονται σε χαμηλότερης επικινδυνότητας εργασίες και συνάμα μεγαλύτερου κύρους (λ.χ. λιμενικές αρχές). Η σπουδαιότητα που διαδραματίζουν οι αρρενωπότητες σε τέτοιες περιοχές (Nayak, 2006) επιβεβαιώνεται τόσο μέσω της επιτόπιας παρατήρησης όσο και μέσω των δράσεων της Cultterra. Όπως αναφέρθηκε στην ανάλυση του ψηφιακού επικοινωνιακού υλικού και στη συνέντευξη με τον Νίκο, το skatepark στο Arkopolis, αποτελεί τη μεγαλύτερη και ίσως σπουδαιότερη δράση της οργάνωσης, παρά το γεγονός ότι απευθύνεται σε ένα περιορισμένο κοινό της πόλης. Η δράση χαρακτηρίζεται ως απάντηση σε ένα πάγιο αίτημα της κοινότητας, όπου αυτή γειτνιάζει με τις εναλλακτικές μεν, κυρίαρχες δε, αρρενωπότητες, καθώς μόνο αυτές κάνουν skate. Παράλληλα, οι επισκέψεις στην περιοχή, στο πλαίσιο της επιτόπιας έρευνας, ανέδειξαν στοιχεία βίαιων (νεανικών) αρρενωποτήτων (Nayak, 2006) ακόμη και μέσω ενός ιδιαίτερου «πόλεμου» στους τοίχους της πόλης, μεταξύ θεσμικών και παρείσακτων υποκειμένων.

Τρίτον, τα μη ανθρώπινα όντα, ακόμη και τα μη έμβια, όπως οι στοίβες από χώμα, τα σπασμένα πεζοδρόμια από τις ρίζες των δέντρων ή τα κουφάρια κτιρίων, λειτουργούν ως ένα πρελούδιο αντιστάσεων ή φευγαλέων περιόδων διαύγειας των καταστροφικών συνεπειών του ανθρώπινου παράγοντα. Παραμένουν όμως πάντοτε στο παρασκήνιο υπενθυμίζοντας σιωπηρά την καταστατική ανθρωποκεντρικότητα που διατρέχει και κυριαρχεί τον τόπο (Χαλκιά, 2019). Αν και τα μη ανθρώπινα ζώα, εκ πρώτης όψεως φαίνονται να περνούν απαρατήρητα για τις περισσότερες κατοίκους της περιοχής, η έρευνα έφερε στην επιφάνεια μικρά σημάδια εξαιρέσεων όπου αυτά, έστω και φευγαλέα, διέρρηξαν το όριο μεταξύ ανθρώπινου και μη ανθρώπινου. Το ετοιμοθάνατο περιστέρι που φροντιστικά μία εξουθενωμένη κυρίαρχη αρρενωπότητα «πότισε» με νερό μιλώντας του λες και είναι ένα μικρό αγόρι³¹. Η σερβιτόρα που τάισε με αποφάγια-καλούδια τα δύο σκυλιά της περιοχής της, επιτρέποντας στο ένα να μπει μέσα στο κατάστημα και φροντίζοντας τα περιστέρια με νερό, αδιαφορώντας για τους πελάτες δίπλα της που τα βλέπουν ως παράσιτα. Η σκυλίτσα που με συντρόφευσε σε ένα διόλου φιλόξενο περιβάλλον μετατρέποντας έστω και προσωρινά αυτόν τον τόπο όπου το (βρώμικο) νερό συναντά σκουριασμένες σιδεριές, σε κάτι

³¹ «Θες νερό ρε;»

διαφορετικό. Σε όλα τα παραπάνω, υπήρξαν στιγμές, όπου το αλλόκοτο, καταστατικά αντίθετο του ζώου-ανθρώπου έπαψε, όπου τα ανθρώπινα προνόμια άρθηκαν και νέοι τρόποι συσχέτισης έγιναν αμυδρά υπαρκτοί.

Το φύλο ως μία κανονιστική αρχή δεν λειτουργεί μόνο ως μία νόρμα αλλά παράλληλα οριοθετεί, ελέγχει, ρυθμίζει και υλοποιεί τα έμφυλα υποκείμενα. Αυτή η επαναληψιμότητα της νόρμας είναι που εν τέλει συντελεί στην επιτέλεση και στη συγκρότηση των (έμφυλων) σωμάτων (Μπάτλερ, 1993/2008, σ. 42). Μια σχεδόν μη αντιληπτή παράσταση σε μία αέναη επανάληψη. Τι γίνεται όμως όταν η παράσταση είναι όλα; Η οργανωτική ομάδα της Ελευσίνας 2023, αυτό φαίνεται να εντόπισε σε αυτή την πόλη. Ένα γιγάντιο θέατρο, μία ρομαντικά καταστροφική επιτέλεση των χειρότερων όψεων του νεοφιλελεύθερου συγκείμενου. Έναν υπέροχα τραγικό καμβά παραδομένο προς ενδιαφέροντες πειραματισμούς και ευκαιριακές επιδιώξεις ή κατά Pratt (2007) ζωνών επαφής όπου ανόμοιοι πολιτισμοί, διαφορετικές αφετηρίες, ισχυρές και υποτελείς αναμετρούνται, μάχονται, παραδίδονται. Κάτι τέτοιο συναντήσαμε και στις συνεντεύξεις με τις «έξω» όταν περιέγραφαν μέσα από την εμπειρία τους με τις κατοίκους από τους συλλόγους, τους τρόπους με τους οποίους οι ίδιες δέθηκαν με τον τόπο ή έστω έφεραν σε αυτόν κάτι από το παρελθόν τους. Σε ένα τόπο που στα μάτια τους πολλές φορές έμοιαζε από-κοσμος. Μέσα σε αυτό τον καμβά κατά τη διάρκεια της έρευνας εντοπίστηκαν αρκετές φορές σημάδια αυτού που ονομάζουμε στην παρούσα «παραστασιακή φρίκη». Παραστασιακή γιατί ο τόπος της Ελευσίνας όπως καταδεικνύει η ανάλυση, αντιμετωπιζόταν εξ αρχής ως ένα ρεαλιστικό θεατρικό από τις συντελέστριες της ΠΠ. Ένας τόπος-κάλεσμα προς τις «έξω» για μία προσωρινή θέαση των «μέσα» αυτής της παράξενης και απόμερης ερημιάς, μία προσωρινή εξερεύνηση με πεπερασμένη χρονικότητα των πτυχών της ελευσίνιας ζωής. Φρίκης γιατί τα πάντα είναι πιόνια, ακόμη και οι «ενδιάμεσες» που διαφαίνεται να νοηματοδοτούν μία εναλλακτική ελπίδα για τον τόπο.

Τα βιώματα των Ελευσίνιων, τα εργατικά ατυχήματα, το ρημαγμένο περιβάλλον, ο πόνος της ξενιτιάς, τα σιωπηρά δεινά, εσωκλείονται σε έναν φορμαλιστικό θεσμό που γειτνιάζει με την επιχειρηματική ηθική και την κοινωνική προσφορά των καταστροφών αυτού του τόπου όπου όλα είναι γοητευτικά ξεχασμένα. Τρανταχτό παράδειγμα αυτής της θεατρικότητας η τελετή παράδοσης στις πόλεις που θα αναλάβουν τον θεσμό το 2024 (Lifo, 2024, Φεβρουαρίου 2). Η παράδοση πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα, στο μουσείο της Ακρόπολης. Πώς θα μπορούσε διαφορετικά, αφού μόλις η παράσταση ολοκληρωθεί και η αυλαία πέσει, οι θεατές απομακρύνονται και επιστρέφουν πίσω, στην περίπτωση μας σε μια πιο αυθεντική και καθάρια όψη του δυτικού πολιτισμού, εκεί που

«οι φωτεινές ακτίνες στέλνονται σε όλη την ανθρωπότητα», όπως περιέγραψε ο Γιώργος Πατούλης στην τελετή έναρξης της ΠΠ.

Σημάδια αντί-λόγου, όπως τα γκράφιτι που συνάντησα σε αρκετά μέρη, θάμπωσαν την περιρρέουσα πολιτιστική και αναπτυξιακή ταυτότητα της πόλης και σήμαναν παράλληλες διεργασίες που λαμβάνουν χώρα εκτός των κυρίαρχων όψεων. Αντιθέματα³² υποκειμένων που μαρτυρούν και αντιστέκονται δεν εντοπίστηκαν μόνο εκτός πολιτιστικού πλαισίου αλλά και εντός, όπως είναι οι συζητήσεις στην κινηματογραφική λέσχη, δίπλα από το ανανεωμένο αναψυκτήριο της πόλης. Πέρα όμως από αυτές τις πιο έντονες (οπτικά) αντιστάσεις, οι οποίες λάμβαναν χώρα εντός του πλαισίου της ΠΠ, ιδιαίτερη αναφορά και αξία έχουν ενδεχομένως όσες λάμβαναν χώρα εκτός όλων αυτών. Όχι γιατί δεν αποτελεί κάποιου είδους σπουδαίας πράξης η αντίσταση σε ένα φορμαλιστικό πλαίσιο (που ίσως αποτελεί) αλλά γιατί αυτές οι εκτός πλαισίου αντιστάσεις ήταν και είναι πάντα εκεί. Το ψάρεμα σε έναν τόπο που είναι σαν να μην έχει ψάρια είναι μία από αυτές. Ή αλλιώς, σε έναν τόπο που όπως αναφέρει η Τερέζα Μπρένναν στο Αβραμοπούλου (2018, σ. 20) είναι εμποτισμένος με μία ενεργειακή συναισθηματική διάσταση [transmission of affect] όπου «μπορείς να νιώσεις (ακόμη και το βουβό κενό, σ.σ. δική μου προσθήκη) της ατμόσφαιρας».

Πέρα από τις όποιες καλλιτεχνικές ανησυχίες, η επιδίωξη του θεσμού να εφαρμόσει ένα είδος κοινωνικής γλυπτικής, να πειραματιστεί και να τεχνουργήσει σε όλες τις όψεις του τόπου, ανθρώπινες και μη ανθρώπινες, έμβια και άβια έρχεται ως επι-σφράγισμα ώστε να ολοκληρώσει επιτυχώς τη σμίλευση της τωρινής Ελευσίνας. Ενός πειραματικού τόπου, όπου αντιθέσεις και συνθέσεις, απόκοσμα και κοσμικά στοιχεία συνθέτουν ένα στιβαρά εύθραυστο τοπίο. Αυτός ο τόπος γειτνιάζει περίτεχνα με το φαντασιακό του έθνους-κράτους. Η ελευσίνα αρχαία κληρονομιά μπορεί και στέκεται με αξιοπρέπεια μπροστά από ερειπωμένα εργοστάσια. Τα τουριστικά ταβερνάκια κάνουν πραγματικότητα την ελεύθερη αγορά μπροστά από μία ακτογραμμή με πετρελαιοβιομηχανίες. Και (κάποιες) κάτοικοι, αυτές που αρνούνται πεισματικά και ίσως επώδυνα να ενσωματωθούν στο παλιό ή στο νέο, τις έξω, τις μέσα ή μήπως τις ενδιάμεσες, χαράζουν τη δική τους πορεία κολυμπώντας σε ρεύματα αντίθετα πάνω σε εξωφρενικά πυκνές πραγματικότητες, με τη δική τους ταχύτητα (Bauman, 2000, σ. 209, Tsing, 2015).

Είναι εντάξει κάποια σημεία να μένουν μετέωρα, θα ήταν παράξενο εξάλλου να διέτρεχε το παρόν εγχείρημα μία διαφορετική προσέγγιση. Η παρούσα εργασία ξεκίνησε έχοντας ως αφετηρία

³² Στη φούγκα, αντίθεμα είναι μία δεύτερη αυτόνομη μελωδία.

τη διαπίστωση πως σε κάποιους τόπους η ζωή μοιάζει σαν να σταματά. Στόχος του εγχειρήματος ήταν να μπορέσουν να εντοπιστούν κάποια από τα σημεία τα οποία συμβάλλουν σε αυτό το πάγωμα και να διερευνηθούν οι σχεσιακότητες που αναδύονται σε τέτοιες συνθήκες. Εντοπίσαμε πως η αμοιβαία διήθηση ιζημάτων του καπιταλισμού, τα οποία έρχονται στην επιφάνεια ως (βιομηχανικά) ερείπια παράλληλα με εθνικ(ιστικ)ά αφηγήματα που διαπερνούν τον τόπο και ιδιαίτερες μορφές αρρενωποτήτων συνδιαμορφώνουν ένα περίεργο τοπικό κλίμα, μία ατμοσφαιρική όψη όπου έντονα βουβά συναισθήματα προσκωλούνται πάνω στις περιπατητές του τόπου (Αβραμοπούλου, 2018, σ. 28-29). Ταυτόχρονα, κοσμοπολίτικοι καλλιτεχνικοί πειραματισμοί, όπως είναι ο θεσμός της ΠΠ, ενισχύουν περαιτέρω τις αντιθέσεις και λειτουργούν μάλλον συμπληρωματικά προς τα προαναφερθέντα. Στο περιθώριο των παραπάνω, σε έναν παράλληλο κόσμο, κάποιες ζωές (ανθρώπινες και μη) θα συνεχίσουν να βρίσκονται εκτός πλαισίου. Ένα επόμενο βήμα προς εξερεύνηση, απαντήσεις του οποίου ενδεχομένως να έχουν ήδη σκιαγραφηθεί στις παρυφές της παρούσας διπλωματικής είναι: Τι είναι αυτό που μένει όταν ο χρόνος σταματά, και η ζωή ξεκινά, ξανά; Ή αλλιώς, τι συμβαίνει σε εκείνες τις γκρι ζώνες που δραπετεύουν από τις ψευδαισθήσεις περί μιας αλήθειας, παράγουν νέες ελευθερίες και νέους τρόπους συν-ύπαρξης (Halkias, 2021, σ. 104);

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αβραμοπούλου, Ε. (2018). Εισαγωγή. Στο Αβραμοπούλου, Ε. (επιμ.) *Το συν-αίσθημα στο πολιτικό: Υποκειμενικότητες, εξουσίες και ανισότητες στο σύγχρονο κόσμο* (σ. 11-67). Αθήνα: Νήσος.
- Αβραμοπούλου, Ε., Χαλκίδου, Α. (2022). Εισαγωγή. Στο Αβραμοπούλου, Ε., Χαλκίδου, Α. (επιμ.) *Αντικείμενα σεξουαλικότητας. Κριτικές θεωρίες, διεπιστημονικές αναγνώσεις* (σ. 11-47). Αθήνα: Τόπος.
- Λυδάκη, Α. (2012). *Ποιοτικές μέθοδοι κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Λυδάκη, Α. (2012). *Μέσα από την κάμερα: Κινηματογράφος και κοινωνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Λυδάκη, Α. (2016). *Αναζητώντας το χαμένο παράδειγμα*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Μιχαηλίδου, Μ., Χαλκιά, Α. (επιμ.) (2006). *Η παραγωγή του κοινωνικού σώματος*. Αθήνα: Κατάρτι και Δίνη, Φεμινιστικό Περιοδικό.
- Μπάτλερ, Τ. (1993/2008). *Σώματα με σημασία. Οριοθετήσεις του «φύλου» στο λόγο*. Αθήνα: Εκκρεμές
- Μπουκάλα, Σ. Στάμου, Α. (2020). Εισαγωγικό σημείωμα. Στο Μπουκάλα, Σ. (επιμ.) *Κριτική Ανάλυση Λόγου: (Από)δομώντας την Ελληνική πραγματικότητα* (σ. 13-17). Αθήνα: Νήσος.
- Φουκώ, Μ. (1991). *Η μικροφυσική της εξουσίας*. Αθήνα: ύψιλον
- Φουκώ, Μ. (1976/2011). *Ιστορία της σεξουαλικότητας Ι: η βούληση για γνώση*. Αθήνα: Πλέθρον
- Φουκώ, Μ. (1999/2010). *Οι μη κανονικοί: Παραδόσεις στο Κολέγιο της Γαλλίας, 1974-1975*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»
- Φουκώ, Μ. (1994/2012). *Ετεροτοπίες και άλλα κείμενα*. Αθήνα: Πλέθρον
- Φραγκουδάκη, Α. (1988). «Γλώσσα λανθάνουσα - 3 ή γιατί δεν υπάρχουν βουλευτρίες παρά μόνον χορεύτριες;». *Δίνη, Φεμινιστικό Περιοδικό*, τ. 4, 1988, σελ. 42-44
- Foliet, L. (2010). *Ναουρού, το ρημαγμένο νησί*. Αθήνα: Τοποβόρος.

Ferguson, R. A. (2018/2021). *Το μονοδιάστατο κουίρ*. Αθήνα: ΕΑΠ

Χαλκιά, Α. (2011). *Έμφυλες Βιαιότητες: Εξουσία, Λόγος, Υποκειμενικότητες*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Χαλκιά, Α. (2019). Σκύλοι, άνθρωποι, πέτρες: για μια κριτική σχεσιακότητα. Στο Λυδάκη, Α. (επιμ.) *Ο άνθρωπος και τα άλλα ζώα* (σ. 309). Αθήνα: Παπαζήση

Χαλκιά, Α. (2021). (επιμ.). *Έθνος και φύλο σε κρίση Αρρενωπότητες στο προσκήνιο*. Αθήνα: Futura

Ξενόγλωσση

Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity.

Boland, P. (2010). 'Capital of Culture—you must be having a laugh!' Challenging the official rhetoric of Liverpool as the 2008 European cultural capital. *Social & Cultural Geography*, 11(7), 627-645.

Brown, W. (2019). *In the ruins of neoliberalism: The rise of antidemocratic politics in the West*. Columbia University Press.

Connell, R. W., (1995) *Masculinities*. UK: Polity Press

Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society*, 19(6), 829-859.

Davies, T. (2018). Toxic space and time: Slow violence, necropolitics, and petrochemical pollution. *Annals of the American Association of Geographers*, 108(6), 1537-1553.

Fitjar, R. D., Rommetvedt, H., & Berg, C. (2013). European Capitals of Culture: Elitism or inclusion? The case of Stavanger 2008. *International Journal of Cultural Policy*, 19(1), 63-83.

Halberstam, J. (2011). *The Queer Art of Failure*. Duke University Press.

Halkias, A. (2012). Alzheimer's, national bankruptcy, and hegemonic masculinities in Greece. *Medische Antropologie*, 24(1), 97.

Halkias, A. (2019). Tracking Love in the Wild: from San Diego to Athens, Greece and Beyond. *Imaginations: Journal of Cross-Cultural Image Studies*, 10(1), 147-180.

- Halkias, A. (2021). Human, non-human and life as war. In B. Cincik & T. Torres-Campos (Eds.), *Postcards from the Anthropocene*. dpr-Barcelona Press. Pp.100-109.
- Herzfeld, M. (1981/2020). *Ours Once More. Folklore, Ideology and the Making of Modern Greece*. Berghahn.
- Malhi, Y. (2017). The concept of the Anthropocene. *Annual Review of Environment and Resources*, 42, 77-104.
- Mbembe, A. (2016/2019). *Necropolitics*. Duke University Press.
- Nayak, A. (2006). Displaced masculinities: Chavs, youth and class in the post-industrial city. *Sociology*, 40(5), 813-831.
- O'Callaghan, C., & Linehan, D. (2007). Identity, politics and conflict in dockland development in Cork, Ireland: European Capital of Culture 2005. *Cities*, 24(4), 311-323.
- Pascoe, C. J. (2005). 'Dude, you're a fag': Adolescent masculinity and the fag discourse. *Sexualities*, 8(3), 329-346.
- Pratt, M. L. (2007). *Imperial eyes: Travel writing and transculturation*. Routledge.
- Povinelli, E. (2011). *Economies of Abandonment: Social Belonging and Endurance in Late Liberalism*. Duke University Press.
- Ribeiro, L. C. D. Q., & Santos Junior, O. A. D. (2017). Neoliberalization and mega-events: The transition of Rio de Janeiro's hybrid urban order. *Journal of Urban Affairs*, 39(7), 909-923.
- Smith, D. E. (1987). *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*. Boston: Northeastern University Press.
- Sweet, P. L. (2020). Who Knows? Reflexivity in Feminist Standpoint Theory and Bourdieu. *Gender & Society*, 34(6), 922-950.
- TallBear, K., & Willey, A. (2019). Critical relationality: Queer, Indigenous, and multispecies belonging beyond settler sex & nature. *Imaginations: Journal of Cross-Cultural Image Studies*, 10(1), 5-15.
- Truscello, M. (2020). *Infrastructural brutality: Art and the necropolitics of infrastructure*. MIT Press.

Tsing, A. L. (2015). *The mushroom at the end of the world: On the possibility of life in capitalist ruins*. Princeton University Press.

Οπτικοακουστικά μέσα

Κουτσαφτής, Φ. (Σκηνοθέτης). (2000). *Η Αγέλαστος Πέτρα* [Ντοκιμαντέρ]. Ελλάδα: Νέα Ελληνική Τηλεόραση, Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου.

Πανταζόπουλος, Γιάννης (Παρουσιαστής). (2023). *Cultterra: οι νέοι της Ελευσίνας έχουν πλέον φωνή* [ηχητικό podcast]. Lifo. <https://podcasts.apple.com/gr/podcast/lifo-x-2023-%CE%B5%CE%BB%CE%B5v%CF%83%CE%B9%CF%82/id1712317814?i=1000635408012>

Patoulis, Giorgos (2023, Φεβρουάριος, 5). *Ελευσίνα Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 2023 / Τελετή Έναρξης / Γ.Πατούλης 5-2-2023* [βίντεο]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=TcQcK1FYgfo>

2023 Eleusis European Capital of Culture. (2023, Δεκέμβριος 13). *Γιατί η Λήξη σημαίνει Έναρξη;* [βίντεο]. Facebook. <https://facebook.com/2023eleusis.eu/videos/323177153816432/>

2023 Eleusis European Capital of Culture. (2023, Δεκέμβριος 28). *Η Ελευσίνα έκανε τη δική της μετάβαση* [βίντεο]. Facebook. <https://facebook.com/watch/?v=1356933948267681>

2023 Eleusis European Capital of Culture. (2023, Δεκέμβριος 30). *Η ιστορία της 2023 Ελευσίς* [βίντεο]. Facebook. <https://facebook.com/watch/?v=760216959256326>

Ιστοσελίδες

Αποχαιρετούμε την Πρόεδρο μας, Δέσποινα Γερουλάνου. (2023, Απριλίου 18). 2023 Eleusis. <https://2023eleusis.eu/apochairetoyme-me-afati-odyni-ti-despoina-geroylanoy/>

Βιωσιμότητα τοπικών κοινωνιών: Η Ελευσίνα Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 2021! (χ.χ.). Titan Greece. <https://www.titan.gr/el/viwsimh-anaptuksh/viosimotita-topikon-koinonion?item=1171>

Γαραντζιώτη, Γ. (2023, Οκτώβριος 21). Στην Ελευσίνα θα προσγειώνονται τα αμερικανικά αεροσκάφη. *CNN Greece*. <https://www.cnn.gr/politiki/story/387962/stin-elefsina-tha-prosgeionontai-ta-amerikanika-aeroskafi>

Δεύτερη συνάντηση αξιολόγησης. Έκθεση από την επιτροπή ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων της ΠΠΕ (2019α). 2023 *Eleusis*. <https://2023eleusis.eu/wp-content/uploads/2022/10/Επίσημη-Μετάφραση-Report.ANTIGPAΦΟ.pdf> (Προσβάσιμο από <https://2023eleusis.eu/reports-monitoring/>)

Δύο νεκροί από πτώση γερανού στο εργοστάσιο της Τιτάν στην Ελευσίνα. (2006, Μαΐου 31). *In*. <https://www.in.gr/2006/05/31/greece/dyo-nekroi-apo-ptwsi-geranoy-sto-ergostasio-tis-titan-stin-elefsina>

Εκλογές 2023 - Τρία νέα μέτρα από Μητσοτάκη: Αυξήσεις στο Δημόσιο για υπαλλήλους με παιδιά €150 στους νέους στα 18 - Μείωση ΕΝΦΙΑ για ασφάλιση κατοικιών. (2023, Μάιος 7). *Πρώτο Θέμα*. <https://www.protothema.gr/politics/article/1368308/ekloges-2023-tria-nea-metra-apo-mitsotaki/>

Εθνικές Εκλογές Σεπτέμβριος 2015. Δήμος Ελευσίνας. (2015, Νοέμβριος 17). *Υπουργείο Εσωτερικών*. <https://ekloges-prev.singularlogic.eu/v2015b/v/public/index.html#%7B%22cls%22:%22level%22,%22params%22:%22%7B%22level%22:%22dhm%22,%22id%22:9229%7D%7D>

Ελευσίνα: Νεκρός εργάτης – Δούλεψε στον ήλιο με 37 βαθμούς. (2023, Ιουλίου 7). *alfavita*. https://www.alfavita.gr/koinonia/421271_elefsina-nekros-ergatis-doyleye-ston-ilio-me-37-bathmoys

Επιστολή της επιτροπής ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων ΠΠΕ σε συνέχεια επιτόπιας επίσκεψης μελών της επιτροπής (2019β). 2023 *Eleusis*. https://2023eleusis.eu/wp-content/uploads/2022/10/Letter_FINAL-November-2019-1-GR.docx

ΕΛΕΥΣΙΣ Innovation Lab by 2023 Eleusis. (χ.χ.ζ). 2023 *Eleusis*. <https://2023eleusis.eu/politistikoi-xoroi/elevsis-innovation-lab-by-2023-eleusis/>

Εργαστήριο Χρωμάτων και Βερνικιών Ίρις. (2017, Ιανουάριος 1). *Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής*. https://vidarchives.gr/reports/2017_01_70

- Η Ελευσίνα Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης για το 2021. (2016, Νοέμβριος 11). Υπουργείο Πολιτισμού. <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=1741>
- Η ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ προσφέρει στην Ελευσίνα τον 1^ο σύγχρονο Κλειστό Πολυχώρο Πολιτισμού. (2023, Δεκέμβριος 20). 2023 Eleusis. <https://2023eleusis.eu/i-ellinika-petrelaia-prosferei-stin-eleysina-ton-1o-sygchrono-kleisto-polychoro-politismoy/>
- Η Μικρή Αμάλ έφτασε και ξεκινάει το μεγάλο ταξίδι της στην Ελλάδα. (2021, Αυγούστου 11). Lifo. <https://www.lifo.gr/now/entertainment/i-mikri-amal-eftase-kai-xekinaei-megalo-taxidi-tis-stin-ellada>
- Η τελετή παράδοσης του τίτλου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης που έγινε στην Αθήνα. (2024, Φεβρουαρίου 2). Lifo. <https://www.lifo.gr/videos/on-air/i-teleti-paradosis-toy-titloy-tis-politistikis-proteyoysas-tis-eyropis-poy-egine-stin>
- Καλλιτεχνικό Όραμα. (χ.χ.β). 2023 Eleusis. <https://2023eleusis.eu/kallitechniko-orama/>
- Μυστήριο 7 Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Ελευσίνας IN SITU (2024). Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Ελευσίνας In Situ. <https://free.uni.insitu.2023eleusis.eu>
- Μυστήριο 11 Μα. (χ.χ.κ). 2023 Eleusis. <https://2023eleusis.eu/events/mystirio-11-ma-2023-09-01/>
- Μυστήριο 37 Φωνές της Ελευσίνας. (χ.χ.). Voices of Elefsina. <https://www.voicesofelefsina.eu>
- Μυστήριο 66 Φωνές στην πόλη: Μάιος (χ.χ.ι). 2023 Eleusis. <https://2023eleusis.eu/events/mystirio-66-fones-stin-poli-maios-2023-05-04/>
- Μυστήριο 87 Εγώ το θαλάσσιο ταξίδι, εγώ η κατάληψη της γης. (χ.χ.δ). 2023 Eleusis. <https://2023eleusis.eu/events/mystirio-87-ego-to-thalassio-taxidi-ego-i-katalipsi-tis-gis-2024-01-18/>
- Μυστήριο 99 Time Circus, Landship. (χ.χ.θ). 2023 Eleusis. <https://2023eleusis.eu/flagship-projects/time-circus/>
- Μυστήριο 111 Ο πήλινος στρατός της Ελευσίνας. (χ.χ.ε). 2023 Eleusis. <https://2023eleusis.eu/events/mystirio-111-o-pilinos-stratos-tis-eleysinas-2023-12-25/>
- Μυστήριο 139 Αποξένωση. (χ.χ.γ). 2023 Eleusis. <https://2023eleusis.eu/events/mystirio-139-apoxenosi-2023-05-11/>

- Νέα δεύτερη συνάντηση αξιολόγησης. Έκθεση της Επιτροπής ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων ΠΕΠ. Εικονική συνάντηση. (2021). 2023 *Eleusis*. <https://2023eleusis.eu/wp-content/uploads/2022/10/Second-new-report-27072021.pdf>
- Ξεκινά η ανακατασκευή και ανάπλαση του Σινέ – Ελευσίς με χορηγία από τα Ελληνικά Πετρέλαια. (2022, Δεκέμβριος 22). 2023 *Eleusis*. <https://2023eleusis.eu/xekina-i-anakataskeyi-kai-anaplasti-toy-sine-eleysis-me-chorigia-apo-ta-ellinika-petrelaia/>
- Ο Κ. Μητσοτάκης στο Ισραήλ, ο αμερικανικός στρατός στην Ελευσίνα!. (2023, Οκτώβριος 23). *Πριν*. <https://prin.gr/2023/10/o-k-mitsotakis-sto-isorail-o-amerikanik/>
- Παπασταθοπούλου, Χριστίνα. (2023, Οκτώβριος 30). Δύο εργατικά ατυχήματα σε Ελευσίνα και Πειραιά. *efsyn*. https://www.efsyn.gr/oikonomia/elliniki-oikonomia/409646_dyo-ergatika-atyhimata-se-eleysina-kai-peiraia
- Παλαιός Σιδηροδρομικός Σταθμός Ελευσίνας. (χ.χ.λ). 2023 *Eleusis*. <https://2023eleusis.eu/politistikoi-xoroi/palaios-sidirodromikos-stathmos-eleysinas/>
- Στην αεροπορική βάση Ελευσίνας ο Μητσοτάκης: «Θα τρέξουν “σφαίρα” τα προγράμματα για τα νέα Canadair». (2023, Ιούλιος 22). *Lifo*. <https://www.lifo.gr/now/politics/stin-aeroporiki-basi-eleysinas-o-mitsotakis-tha-trexoun-sfaira-ta-programmata-gia-na>
- Στην Ελευσίνα Μια Φορά. (1971). *Greek Lyrics*. <https://www.greeklyrics.gr/stixoi/sthn-eleusina-mia-fora/>
- Στην 2023 Ελευσίς Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης το βραβείο «Μελίνα Μερκούρη» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. (2022, Δεκέμβριος 27). 2023 *Eleusis*. <https://2023eleusis.eu/en/in-2023-eleusis-european-capital-of-culture-the-amp-quot-melina-mercouri-amp-quot-prize-of-the-european-commission/>
- Τελικός φάκελος υποψηφιότητας, Eleusis 21. (χ.χ.η). 2023 *Eleusis*. https://2023eleusis.eu/wp-content/uploads/2022/10/ELEUSIS21_BID_BOOK_2016_GR_outline-1.pdf
- Τοποθετήθηκαν καφέ και κίτρινοι κάδοι στη Γλυφάδα. (2019, Δεκέμβριος 3). *Alimos online*. <https://www.alimosonline.gr/all-around/25894-τοποθετήθηκαν-καφέ-και-κίτρινοι-κάδοι-στη-γλυφάδα>

2023 Eleusis European Capital of Culture. (χ.χ.α). *2023 Eleusis*. <http://2023eleusis.eu/>

A new skatepark in Elefsina from the Onassis Foundation. (n.d.) *Onassis Foundation*.
<https://www.onassis.org/news/a-new-skatepark-in-elefsina-from-the-onassis-foundation>

Cultterra: Οι νέοι της Ελευσίνας μας συστήνονται. (2022, Απριλίου 14). *2023 Eleusis*.
<https://2023eleusis.eu/cultterra-oi-neoi-tis-eleysinas-mas-systinontai/>

European Commission. (n.d.). *European Capitals of Culture*.
<https://culture.ec.europa.eu/policies/culture-in-cities-and-regions/european-capitals-of-culture>

Eurocert Group. (n.d.). ISO 14001:2015 Certification. *Eurocert Group*.
https://gr.eurocert.group/certifications/iso-140012015?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA8sauBhB3EiwAruTRJoi1Vu3FXrEOjLVp1up3fzZR1BFJadowKcW4xMMA3MaR3muzWGcRHBoCwYQQAuD_BwE

European Union. (2006). *Council Decision 2006/1622/EC*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2006/1622/oj>

Kaniadakis, E. (2023, March 14). Greek city Elefsina dreams of revival through European Capital of Culture status. *Euronews*. <https://www.euronews.com/culture/2023/03/14/greece-elefsina-targets-revival-dreams-through-european-capital-of-culture-status>

Monotype. (n.d.). The Complicated Legacy of Helvetica. *Monotype*.
<https://www.monotype.com/resources/articles/complicated-legacy-helvetica>

Rafenberg, M. (2023, April 7). Elefsina, Greece, the smallest-ever European Capital of Culture, hopes for a 'new world'. *Le Monde*.
https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2023/04/07/elefsina-greece-the-smallest-ever-european-capital-of-culture-hopes-for-a-new-world_6022075_19.html

Rigoutsou, M. (2023, March 2). Elefsina 2023: Mysteries past and present. *Dewtche Welle*.
<https://www.dw.com/en/cultural-capital-for-2023-elefsina-mysteries-past-and-present/a-64237323>

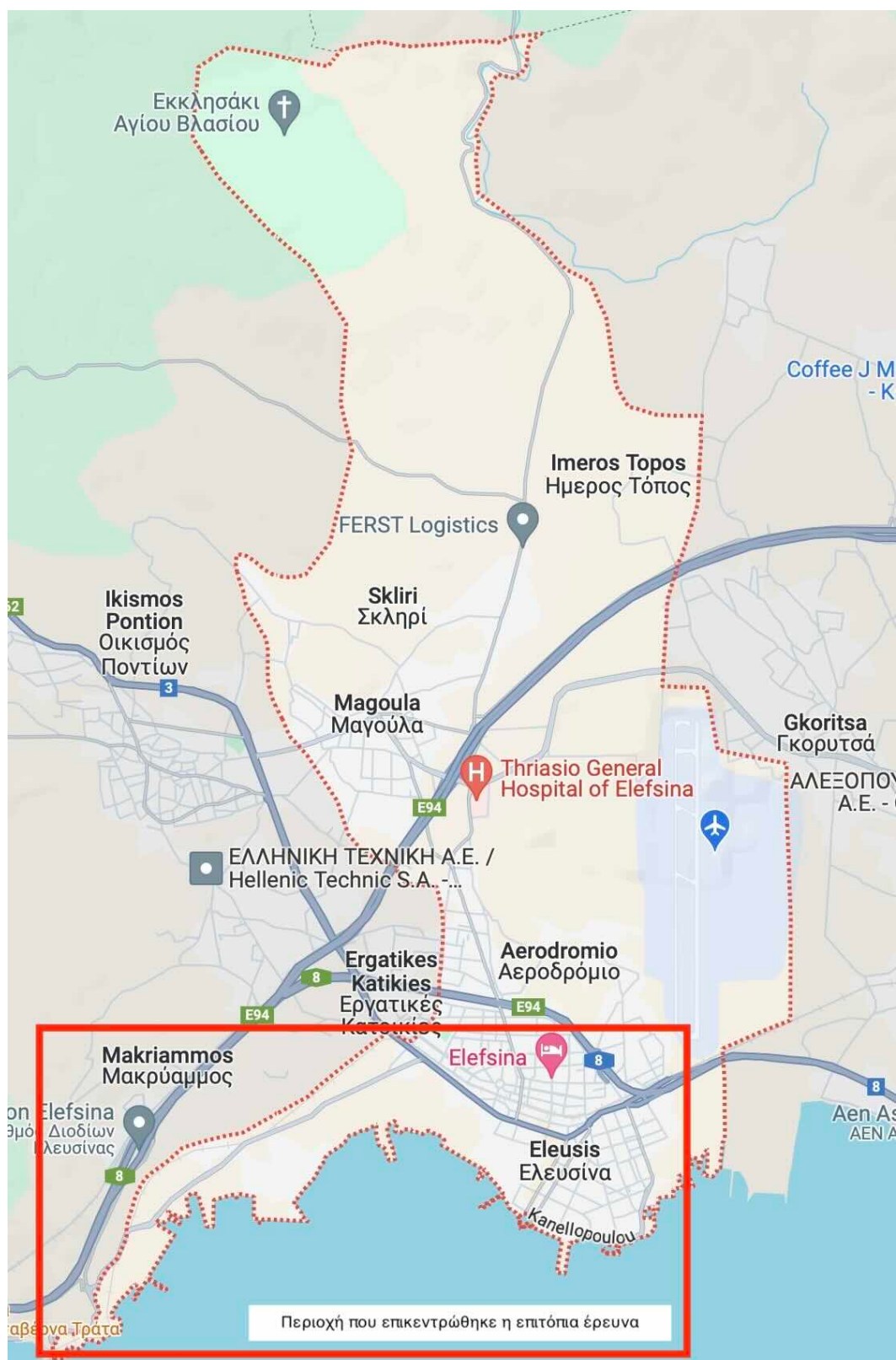
The Walk (Little Amal). (n.d.). *Little Amal*. <https://www.walkwithamal.org/el>

Κατάλογος φωτογραφιών

Είσοδος	28
Στη χρονομηχανή	36
Χαραμάδα	39
Καινοτομίες	41
Επιτέλους τέλος	42
Όψεις	44
Αδιέξοδα, προς	49
Επιτήρηση	53
Κουρασμένη στρατιωτική βιομηχανία	54
Χαρά	57
Φουγάρα, πού πας και ουράνιες αντανakλάσεις	59
Στο πιο ψηλό σημείο	61
Όψεις 2	64
Απόκοσμες συνδέσεις	67
Αντικριστά	68
Good night white pride	70
Επανεκκίνηση	71
Ψάχνοντας	73
Ευθύνη	76
Τι θες;	77
Art Center	79
Παρείσακτη και όχι	84
Κάτι κάναμε	88
Γενιά VISA	90
Λήξη – Αρχή	92
Λήξη – Αρχή 2	94
Περάσματα	96
Όψεις 3	98
Σάπια πορτοκάλια	99
Φίλοι	101
Γιορτή	103

Όλες οι φωτογραφίες του παραπάνω καταλόγου, ανήκουν στον συγγραφέα της παρούσας διπλωματικής.

Παράρτημα

[1: Χάρτης Ελευσίνας, πηγή: Google Maps]

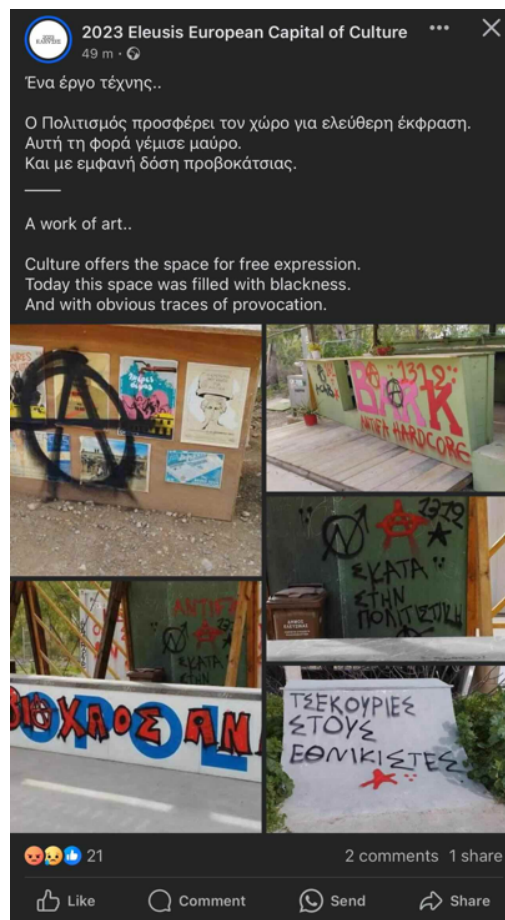
[2: Χάρτης Ελευσίνας, περιοχές που διεξήχθησαν επιτόπιες επισκέψεις, πηγή: Google Maps]

[3: Στιγμιότυπο οθόνης, Αρχική Σελίδα ΠΠ 2023, πηγή: 2023.eleusis.gr]

[4: Στιγμιότυπο οθόνης, χορηγοί ΠΠ 2023, πηγή: 2023.eleusis.gr]

[5: Στιγμιότυπο οθόνης, δημοσίευση της ΠΠ, πηγή: Facebook]